อันเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณ

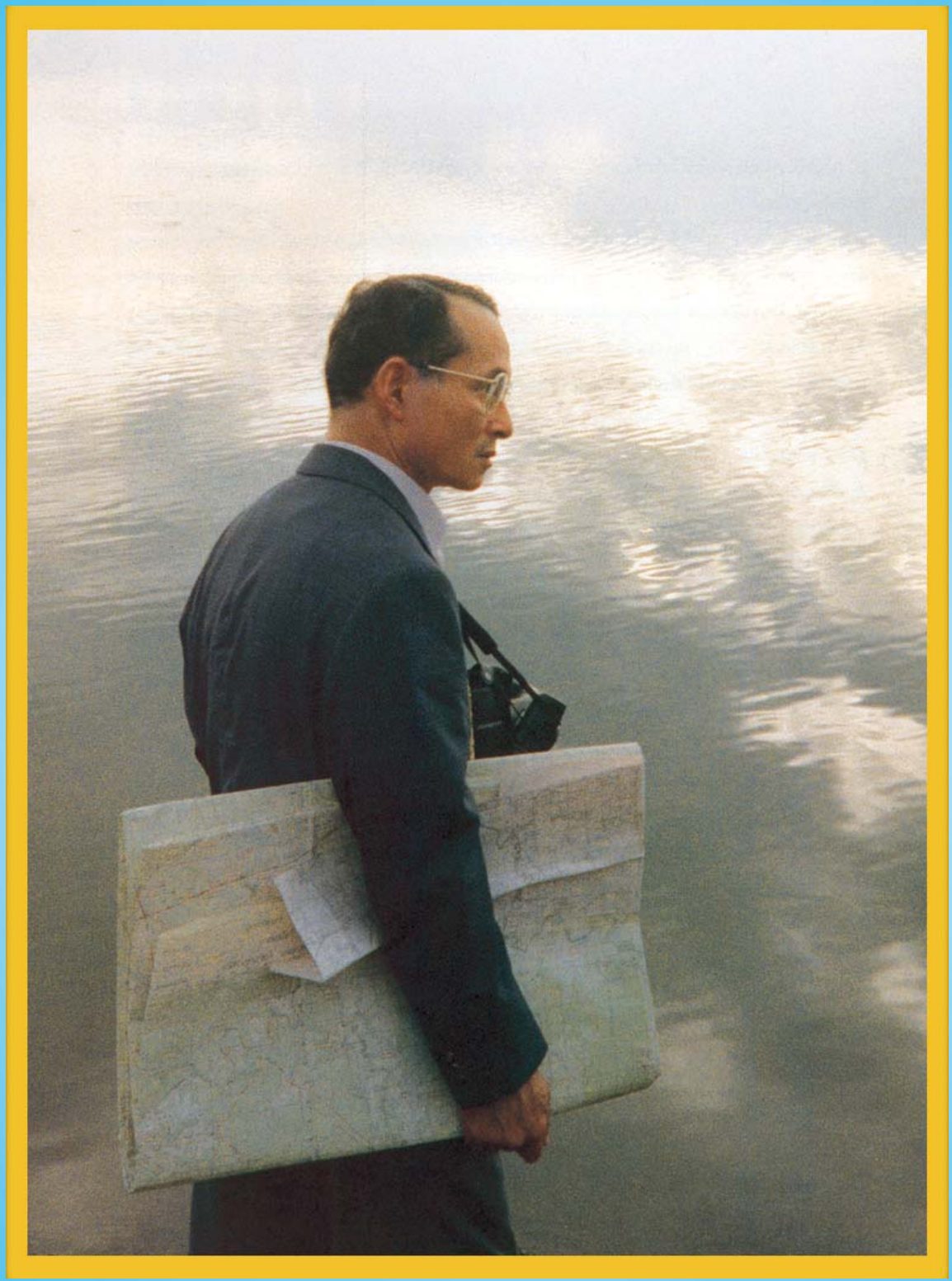

อันเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณ

คำนำ

"พระมหากรุณาธิคุณ" อันยาวนานถึง ๖๐ ปี นับแต่ที่**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ** เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ในลำดับที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงได้รับพระราชสมัญญานามจากปวงชนชาวไทย และชาวโลกว่าเป็น ***"กษัตริย์นักพัฒนา"*** ด้วยพระองค์ได้ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระปรีชาชาญในการทรงงาน เพื่อช่วยเหลือพสกนิกรของพระองค์ให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ผลจากการที่พระองค์ได้ตรากตรำทรงงานอย่างหนักมาอย่างต่อเนื่องและยาวนานนั้น ได้ก่อเกิดเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมด้วยโครงการพระราชดำริต่างๆ จำนวนมากกว่า ๓,๐๐๐ โครงการ รวมทั้ง การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน ๖ แห่งทั่วทุกภูมิภาค เพื่อเป็นสถานที่แสดงตัวอย่างแห่งผลสำเร็จจากการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และวิจัย เป็นพิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติที่มีชีวิต และเป็นตัวอย่างของระบบบริการแบบเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว

ในวาระแห่งปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๔๙ นี้ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) จึงได้จัดทำโครงการจัดงานเฉลิมฉลองเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและเผยแพร่พระเกียรติคุณให้ประชาชนได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการแสดงความจงรักภักดี และน้อมนำเอาแนวพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมดำเนินการนั้น ได้แก่ การคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน ๒ ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

ในการดำเนินงานโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ นั้น สำนักงาน กปร. ได้รับความร่วมมือจากกรมชลประทาน กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี โดยได้กำหนดขอบเขตตัวชี้วัดและเกณฑ์การพิจารณาตัดสินผลงานอย่างมีมาตรฐาน เพื่อให้ผลการตัดสินได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ในการนี้ จึงได้นำข้อมูลผลงานที่ได้รับรางวัลชนะเลิศและรางวัลชมเชยมารวบรวม และจัดทำเป็น ***หนังสือ "อันเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณ"*** เพื่อเผยแพร่ตัวอย่างแห่งความสำเร็จของชุมชนที่ได้น้อมนำเอาแนวพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะทำให้ผู้ที่สนใจเกิดความเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตนเองต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

บทที่ ๑ บทนำ ๑

บทที่ ๒ พระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำและการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ๗

- การบริหารจัดการแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าตามแนวพระราชดำริ

บทที่ ๓ บทสรุปผลแห่งความสำเร็จอันเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณ ๒๗

๑) ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผลแห่งความสำเร็จ

รางวัลชนะเลิศ

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟฯ จังหวัดพะเยา ๓๔

กลุ่มผู้ใช้น้ำสหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด (อ่างเก็บน้ำยางชุมฯ) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ๔๑

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ จังหวัดสกลนคร ๕๔

กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ จังหวัดนราธิวาส ๖๓

รางวัลชมเชย

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ จังหวัดเชียงใหม่ ๗๑

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ จังหวัดราชบุรี ๗๙

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ จังหวัดชัยภูมิ ๘๗

กลุ่มบริหารการใช้น้ำ “ขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง” จังหวัดพังงา ๙๓

หน้า

๒) ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

รางวัลชนะเลิศ

กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม จังหวัดเชียงใหม่ **๑๐๒**

รางวัลชมเชย

กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี **๑๑๐**

กลุ่มที่ปลูกสร้างป่าหมู่บ้านศรีถาวรพนา จังหวัดมุกดาหาร **๑๑๖**

กลุ่มองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ **๑๒๒**

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย จังหวัดเชียงราย **๑๒๘**

เอกสารอ้างอิง **๑๓๓**

ภาคผนวก

๑. คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ ๗๐/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๘
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติ
ครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร. **๑๓๕**

๒. คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ ๑๓๖/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๔๘
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของสำนักงาน กปร. **๑๔๐**

๓. รายนามคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการฯ **๑๔๓**

๔. รายนามคณะผู้จัดทำ **๑๔๔**

บทที่ ๑
บทนำ

"...เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม..."

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเป็นปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง
วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๓

ตลอดระยะเวลา ๖๐ ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดมั่นในสัจจะบารมี สมดังพระราชปณิธานที่ได้พระราชทานเป็นปฐมบรมราชโองการ โดยได้พระราชทานพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศอย่างมากมายและครอบคลุมทุกๆ ด้าน อาทิ ด้านการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำ ด้านการพัฒนาทรัพยากรดิน ด้านการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ รวมไปถึงด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารหรืออาศัยในเขตเมือง ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่พระราชทาน เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๒ ให้แก่คณะผู้บริหารสำนักงานเร่งรัดและพัฒนาชนบท ผู้ว่าราชการจังหวัด ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน กรุงเทพมหานคร ความตอนหนึ่งว่า

"...การพัฒนาชนบทเป็นงานที่สำคัญ เป็นงานที่ยาก เป็นงานที่จะต้องทำให้ได้ด้วยความสามารถ ด้วยความฉลาด คือ ทั้งเฉลียวทั้งฉลาด ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มิได้มุ่งหมายหากินด้วยวิธีใดๆ ใครอยากกิน ขอให้ลาออกจากตำแหน่งไปทำการค้าขายดีกว่า เพราะว่าทำผิดพลาดไปแล้วบ้านเมืองล่มจม และเมื่อบ้านเมืองล่มจมแล้ว เราอยู่ไม่ได้ ก็เท่ากับเสียหมดทุกอย่าง..."

ทรงมีพระราชหฤทัยเอื้ออาทรห่วงใยพสกนิกรชาวไทยโดยได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรอย่างเสมอมา ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระวิริยะอุตสาหะเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนในทุกภูมิภาคทั่วประเทศไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่นห่างไกลและทุรกันดาร ไม่ว่าจะเป็นยามค่ำคืน ดึกดื่นเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นยามฝนตกแดดร้อนจนหยาดพระเสโทหยดไหล ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือเหล่าพสกนิกร ให้พ้นจากสภาพความยากจน ฝืดเคือง ไปสู่ความพออยู่พอกิน ปรากฏเด่นชัดเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน้อย-ใหญ่ จำนวนมากกว่า ๓,๐๐๐ โครงการ ก่อเกิดคุณูปการใหญ่หลวงแก่แผ่นดิน และราษฎรโดยถ้วนทั่ว

เนื่องในศุภวาระแห่งปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ ๒๕๔๙ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) จึงได้ดำเนินการจัดงานเฉลิมฉลองเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและเผยแพร่พระเกียรติคุณให้ประชาชนได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการแสดงความจงรักภักดีและน้อมนำเอาแนวพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมการดำเนินงานนั้น มีกิจกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน ๒ ด้าน คือ

๑. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒. ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่บุคคล กลุ่มบุคคลและชุมชนที่ได้น้อมนำเอาพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในชุมชนและวิถีชีวิตประจำวัน รวมทั้งเพื่อเผยแพร่แนวพระราชดำริให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อให้ส่วนราชการและประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบอย่างแพร่หลายถึงบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนที่ได้น้อมนำเอาแนวพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแล้วประสบผลสำเร็จ สามารถมีชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืน

การดำเนินโครงการ

เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สำนักงาน กปร. ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

๑. แต่งตั้งคณะทำงานด้านการติดตามการคัดเลือกขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามคำสั่ง สำนักงาน กปร. ที่ ๗๐/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๘ ประกอบด้วย ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ (นายปกรณ์ สัตยวณิช) เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ผู้อำนวยการกองติดตามประเมินผลเป็นเลขานุการ และเจ้าหน้าที่สำนักงาน กปร. จากกองและกลุ่มงานต่างๆ ร่วมเป็นคณะทำงานเพื่อพิจารณากำหนดกรอบการดำเนินงาน โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น กรมชลประทาน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช มาร่วมดำเนินการ ตลอดจนจัดทำการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนกลุ่มหรือหมู่บ้านที่สนใจส่งผลงานเข้าประกวด โดยได้ส่งแผ่นพับ จำนวน ๒,๐๐๐ แผ่น โปสเตอร์ จำนวน ๑,๕๐๐ แผ่น และใบสมัครไปยังส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- สำนักประชาสัมพันธ์ เขต ๑-๘
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้ง ๖ ศูนย์
- กรมชลประทานและสำนักชลประทานที่ ๑-๑๖
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑-๑๖
- สถานีวิทยุกรมอุตุนิยมวิทยา

๒. แต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามคำสั่ง สำนักงาน กปร. ที่ ๑๓๖/ ๒๕๔๘ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๔๘ ประกอบด้วยรองเลขาธิการ กปร. เป็นประธานและผู้อำนวยการกองติดตามประเมินผล เป็นเลขานุการ มีผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๔ ท่าน เป็นที่ปรึกษา และผู้แทนจากส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมชลประทาน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๑-๔ ของสำนักงาน กปร. เป็นกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดกติกา หลักเกณฑ์ ประเภทรางวัลและคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการฯ เพื่อพิจารณาตัดสินให้ได้รับรางวัลทั้งในระดับภาคและระดับประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้การคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีมาตรฐานและบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตและตัวชี้วัดการคัดเลือกผลงาน

๑. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำฯ

๑.๑ ขอบเขต ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำภายใต้โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๑.๒ ตัวชี้วัด มี ๕ กลุ่ม ๒๒ ตัวชี้วัดย่อย ประกอบด้วย

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๑. กลุ่มผู้ใช้น้ำ ประกอบด้วย ๖ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- โครงสร้างกลุ่มเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
- บทบาทหน้าที่ของกลุ่มอย่างชัดเจน
- กำหนดอำนาจหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจน
- กิจกรรมการประชุมอย่างต่อเนื่อง
- กฎระเบียบของกลุ่มชัดเจน
- บัญชีเงินกองทุนของกลุ่มมีการนำเงินกองทุนไปใช้ในการบริหารจัดการที่เหมาะสม โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๒. การบริหารจัดการน้ำ ประกอบด้วย ๕ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อให้เกิดความมั่นใจต่อสมาชิกกลุ่มว่าจะสามารถมีน้ำใช้ตามเวลาและปริมาณที่ต้องการ
- การบริหารจัดการในเรื่องการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ และระบบส่งน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ
- การวางแผนการจัดสรรน้ำ เพื่อนำน้ำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

- การวางแผนและควบคุมการบริหารจัดการน้ำ เพื่อให้สามารถจัดสรรกิจกรรมการใช้น้ำให้สอดคล้องกับปริมาณน้ำต้นทุนในแต่ละปี เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- เกณฑ์การเก็บเงินเข้ากองทุน เพื่อการบริหารจัดการน้ำ โดยสมาชิกกลุ่มไม่เดือดร้อน

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๓. การนำน้ำไปใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย ๒ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- สามารถนำน้ำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างหลากหลายและมีประสิทธิภาพ
- การปลูกพืชที่หลากหลายและสามารถกระจายการผลิตให้สอดคล้องและเหมาะสมกับปริมาณน้ำต้นทุนในแต่ละปี

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๔. การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๔ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- สมาชิกให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมประชุม
- สมาชิกให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกติกาการใช้น้ำของกลุ่ม และดูแลบำรุงรักษาแหล่งน้ำและระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- สมาชิกมีการดำเนินการเพื่อการพัฒนาการใช้น้ำให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยการขุดลอกคูน้ำ การซ่อมแซมระบบส่งน้ำ ฯลฯ
- สมาชิกให้ความร่วมมือต่อการเก็บเงินเข้ากองทุนเพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำ โดยสมาชิกไม่เดือดร้อนและร่วมคิดในการนำเงินกองทุนไปใช้พัฒนาการใช้น้ำ

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๕. ความคิดริเริ่ม ประกอบด้วย ๕ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- การวางแผนรองรับการใช้น้ำในอนาคต
- การวางแผนการใช้เงินกองทุนของกลุ่มในรูปแบบต่างๆ
- การติดตามและประเมินผลการใช้น้ำของสมาชิก
- การนำองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำไปสอนเด็กและเยาวชน
- การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำสม่ำเสมอ

๒. ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

๒.๑ ขอบเขต ได้แก่ กลุ่มประชาชน/หมู่บ้าน ที่ร่วมดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่ป่า โดยดำเนินการสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ

๒.๒ ตัวชี้วัด มี ๕ กลุ่ม ๒๓ ตัวชี้วัดย่อย ประกอบด้วย

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๑. กลุ่มประชาชนหรือหมู่บ้านที่ร่วมดำเนินการ ประกอบด้วย ๕ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- โครงสร้างกลุ่มเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
- บทบาทหน้าที่ของกลุ่ม
- การแบ่งอำนาจหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจน
- กิจกรรมการประชุมกลุ่มอย่างต่อเนื่อง
- การจัดระเบียบของกลุ่มอย่างชัดเจน

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๒. การบริหารจัดการป่าไม้ ประกอบด้วย ๕ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- การวางแผนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าหรือบริหารจัดการพื้นที่ป่าสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ
- การบริหารจัดการพื้นที่ป่า เช่น สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam) การปลูกพืชป้องกันการพังทลายของดิน เช่น (หญ้าแฝก) เป็นต้น
- การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น ถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าให้กับชุมชนอื่น หรือแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับกลุ่มเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าไม้อื่นๆ
- การจัดการให้สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์
  - ความชุ่มชื้นในพื้นที่ป่า
  - ความหลากหลายทางชีวภาพ
  - ความอุดมสมบูรณ์ของดิน
- กำหนดระเบียบการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๓. การใช้ประโยชน์จากป่า ประกอบด้วย ๖ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- เป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรของคนและสัตว์ เช่น เห็ด ผักหวาน หน่อไม้ ฯลฯ โดยไม่ทำลายต้นไม้ในป่า
- เป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน เช่น ไม้ฟืน ฯลฯ โดยป่าไม่ถูกทำลาย
- เป็นแหล่งวัตถุดิบเพื่อการหัตถกรรม เช่น เครื่องจักสานต่างๆ เป็นการสร้างรายได้ในระดับครัวเรือน
- เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน
- เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- เป็นสถานที่ศึกษาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๔. การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๓ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- สมาชิกให้ความสำคัญต่อการเข้าประชุมระดมความคิด
- สมาชิกให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎกติกาเพื่อการอนุรักษ์ป่า เช่น ร่วมปลูกป่า ร่วมดูแลรักษาป่า ร่วมป้องกันไฟป่า/ทำให้ไฟป่าลดลง
- สมาชิกให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตัวชี้วัดกลุ่มที่ ๕. ความคิดริเริ่ม ประกอบด้วย ๔ ตัวชี้วัดย่อย คือ

- การวางแผนรองรับการใช้ประโยชน์จากป่าในอนาคตกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างเหมาะสม
- การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์จากป่าของสมาชิก
- นำองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการป่าถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชน
- เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลป่า และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสม่ำเสมอ

การคัดเลือกผลงาน

๑. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำฯ

๑.๑ โครงการชลประทานจังหวัด เป็นผู้รับสมัครและพิจารณาความถูกต้องของผลงาน รวมทั้งรวบรวมผลงานส่งสำนักชลประทานต้นสังกัด

๑.๒ สำนักชลประทานที่ ๑-๑๖ พิจารณาคัดเลือกผลงานที่โครงการชลประทานจังหวัดส่งมา โดยคณะกรรมการคัดเลือกของสำนักชลประทาน ให้คงเหลือสำนักชลประทานละ ๒ โครงการ และส่งให้กรมชลประทาน

๑.๓ กรมชลประทานรวบรวมผลงานการขยายผลฯที่ผ่านการคัดเลือกแล้วและข้อมูลส่งมายังสำนักงาน กปร.

๒. ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

๒.๑ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑-๑๖ เป็นผู้รับสมัคร และพิจารณาความถูกต้องของผลงาน รวมทั้งพิจารณาคัดเลือกผลงานที่ส่งเข้าประกวดในเบื้องต้น ให้เหลือสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ละ ๒ โครงการ ส่งให้กรมอุทยานแห่งชาติฯ

๒.๒ กรมอุทยานแห่งชาติฯ รวบรวมผลงานและข้อมูล ส่งมายังสำนักงาน กปร.

จากนั้น สำนักงาน กปร. จะดำเนินการรวบรวมผลงานและข้อมูลทั้งด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำฯ และด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่า เพื่อดำเนินการพิจารณาคัดเลือก โดยคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ แบ่งเป็น ๔ คณะ ได้แก่ คณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ พื้นที่ภาคเหนือ, พื้นที่ภาคกลาง, พื้นที่ภาคใต้และพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทุกคณะจะเดินทางไปพิจารณาคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ ในแต่ละพื้นที่ที่รับผิดชอบต่อไป ดังนี้

๑. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะตัดสินผลงานเป็นรายภาค ภาคละ ๒ รางวัล คือ ผลงานระดับชนะเลิศและผลงานชมเชย

๒. ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ พิจารณาคัดเลือกผลงานอย่างน้อยภาคละ ๑ ผลงาน และนำมาพิจารณาในการประชุมคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลฯ รวมทั้ง ๔ ภาค เพื่อพิจารณาตัดสินผลงานดังกล่าวเป็นรางวัลระดับประเทศ คือ ผลงานชนะเลิศ ๑ รางวัล และผลงานชมเชย ๔ รางวัล

รางวัลสำหรับผู้เข้ารับการประกวด

รางวัลที่จะมอบให้กับผลงานที่ผ่านการคัดเลือกใน ๒ ด้าน คือ

๑. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะพิจารณาตัดสินผลงานเป็นรายภาค ภาคละ ๒ รางวัล คือ ***รางวัลชนะเลิศ*** ซึ่งจะได้รับพระราชทานโล่รางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยเงินสดและอุปกรณ์การเกษตร และ***รางวัลชมเชย*** ซึ่งจะได้รับมอบโล่รางวัลจากเลขาธิการ กปร. พร้อมด้วยเงินสดและอุปกรณ์การเกษตร

๒. รางวัลชนะเลิศด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ จะตัดสินผลงานในระดับประเทศ จำนวน ๑ รางวัล และรางวัลชมเชย ๔ รางวัล โดยผู้ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจะได้รับพระราชทานโล่รางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยเงินสดและอุปกรณ์การเกษตร และ***รางวัลชมเชย*** ซึ่งจะได้รับมอบโล่รางวัลจากเลขาธิการ กปร. พร้อมด้วยเงินสดและอุปกรณ์การเกษตรเช่นเดียวกับกลุ่มข้างต้น

ระยะเวลาดำเนินการ มิถุนายน ๒๕๔๘ - กรกฎาคม ๒๕๔๙

"...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำ คนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้..."

พระราชดำรัส ณ สวนจิตรลดา

๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙

บทที่ ๒
พระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำและการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

๑ การบริหารจัดการแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ทรงพระอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรไทยทั่วทุกภูมิภาค ทรงประจักษ์แจ้งในทุกข์สุขของราษฎรในชนบทยากจนเพราะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่ได้ผล เนื่องจากการขาดแคลนน้ำ ในขณะที่บางพื้นที่จะต้องแก้ไขปัญหาและความเสียหายของพื้นที่เพาะปลูกอันเนื่องมาจากน้ำเป็นต้นเหตุ เช่น ปัญหาน้ำท่วมและปัญหาน้ำเสียให้หมดไป จึงทรงทุ่มเทพระวรกายในการศึกษาพัฒนาและจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้ราษฎรมีน้ำกิน น้ำใช้และเพื่อการเพาะปลูก ทั้งนี้ ทรงตระหนักดีว่า **"น้ำคือชีวิต"** ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทรงพระราชทานไว้ ใจความว่า :

ในขณะเดียวกัน จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว และการขยายตัวของอุตสาหกรรมทำให้น้ำถูกนำมาเพื่อการอุปโภคมากขึ้น ผนวกกับการใช้น้ำแบบไร้ประสิทธิภาพทำให้สถานการณ์เกี่ยวกับน้ำในปัจจุบันมีปัญหาเกิดขึ้นอย่างมาก ทั้งในด้านการขาดแคลนน้ำตามท้องที่ต่างๆ ทั่วประเทศในฤดูแล้ง และภาวะน้ำท่วมในฤดูแล้ง สร้างความเสียหายแก่พืชผลและชุมชนในหลายท้องที่เป็นประจำทุกปี ตลอดจนการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทำให้คุณภาพน้ำตามแหล่งน้ำของชุมชนเมืองใหญ่ๆ เสียไปไม่อาจใช้ประโยชน์ได้เหล่านี้ทำให้เกิดอันตรายหรือเกิดความเสียหายต่อบุคคล สัตว์ พืชและทรัพย์สินต่างๆ ของส่วนรวม ปัญหาที่สำคัญ คือ

๑. การขาดแคลนน้ำ

เนื่องจากความต้องการการใช้น้ำที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นทุกปี เพราะการขยายตัวทางภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งการขาดจิตสำนึกการใช้น้ำอย่างประหยัดของผู้ใช้น้ำ ได้แก่ การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค, การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม และกิจกรรมอื่นๆ ประกอบกับปัญหาความไม่สามารถเก็บกักน้ำและการรวมน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด, ขาดการพัฒนาแหล่งน้ำ หรือ การบริหารจัดการอย่างมีแบบแผน, ภาวะการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล หรือ การกระจายไม่สม่ำเสมอหรือภาวะฝนน้อย และการขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำผิวดิน เนื่องจากภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดเก็บน้ำ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อใช้ประโยชน์อย่างมาก

๒. น้ำท่วม

เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เนื่องจากฝนตกในพื้นที่ลุ่มมีปริมาณมากและตกติดต่อกันเป็นเวลานาน จนเกิดน้ำไหลบ่ามาตามผิวดินลงสู่ร่องน้ำ ลำธารและแม่น้ำนั้น หากลำน้ำตอนใดไม่สามารถรับปริมาณน้ำได้ก็จะบ่าท่วมตลิ่งเข้าไปท่วมพื้นที่ต่างๆ หรือชุมชนที่ไม่มีการระบายน้ำที่สมบูรณ์ และการกระทำของมนุษย์ ดังนั้น เมื่อเกิดฝนตกหนักเป็นเวลานานๆ ในแต่ละครั้ง มักประสบปัญหาทำให้เกิดน้ำท่วมขังบนพื้นที่ หรือ ที่เรียกว่า **"อุทกภัย"** ซึ่งทำความเสียหายให้แก่พื้นที่เพาะปลูกและทรัพย์สินต่างๆ

๓. น้ำเสีย

ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากน้ำใช้จากบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่มีการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำเป็นเหตุให้น้ำเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสุขภาพอนามัยของผู้คนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือ ผู้สัญจรไปมา ทั้งความสกปรกไม่น่าดู ส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนาและอาจมีสารเคมีที่เป็นพิษเจือปนอยู่ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วล้วนเกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์แทบทั้งสิ้น

จากปัญหาทั้ง ๓ ประการข้างต้น ล้วนอยู่ในความสนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมุ่งมั่นที่จะพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่า ด้วยโครงการพัฒนาหรือจัดหาแหล่งน้ำในรูปแบบต่างๆ โดยทรงทอดพระเนตรเห็นแหล่งน้ำใน ๓ มิติ คือ ภาพทางอากาศ ภาพทางบกหรือที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และภาพทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพระองค์ท่านได้ทรงทำ **"แผนที่ทางสังคม"** หรือที่เรียกว่า Social Mapping ของประเทศด้วยพระองค์เอง จนกล่าวกันว่าในหลวงทรงมีข้อมูลแหล่งน้ำมากที่สุดและดีที่สุดในประเทศไทย จนได้รับสมัญญานามว่าเป็น **"ปราชญ์แห่งการบริหารจัดการน้ำ"**

ตลอดหลายปีที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้คิดค้น และแสวงหาวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อแก้ไขและบรรเทาปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละพื้นที่ โดยมีโครงการพระราชดำริสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหา **"น้ำ"** ดังนี้

๑. การขาดแคลนน้ำ ประกอบด้วยโครงการสำคัญ ๆ ได้แก่

๑.๑ ฝนหลวง

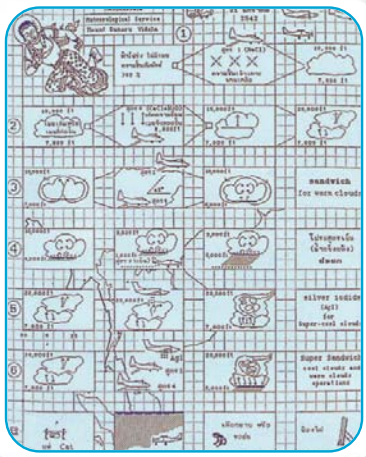

"...เรื่องฝนเทียมนี้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่ยังไม่ได้ทำอะไรมากมาย เพราะว่าไปภาคอีสานตอนนั้นหน้าแล้ง เดือนพฤศจิกายน ที่ไปมีเมฆมาก อีสานก็แล้ง...แต่มาเงยดูท้องฟ้า มีเมฆ ทำไมมีเมฆ อย่างนี้ทำไมจะดึงเมฆนี่ให้ลงมาได้ก็เคยได้ยินเรื่องทำฝน ก็มาปรารภกับคุณเทพฤทธิ์ ฝนทำได้มีหนังสือ เคยอ่านหนังสือทำได้..."

พระราชดำรัส ณ สวนจิตรลดา

๑๙ มีนาคม ๒๕๒๙

และด้วยพระอัจฉริยะภาพในการทำฝนหลวง จึงสามารถกำหนดบังคับฝนให้ตกลงมาสู่พื้นที่เป้าหมายได้สำเร็จ

๑.๒ อ่างเก็บน้ำ

เป็นการเก็บกักน้ำ โดยการสร้างเขื่อนปิดกั้นระหว่างหุบเขาหรือเนินสูง เพื่อกั้นน้ำที่ไหลมาตามร่องน้ำหรือลำน้ำธรรมชาติ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่แห้งแล้ง ลำธารและลำห้วย มีน้ำไหลเฉพาะในฤดูฝน ผลสำเร็จตามแนวพระราชดำรินี้ ปรากฏเป็นโครงการอ่างเก็บน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริตามภูมิภาคต่างๆ อาทิ โครงการอ่างเก็บน้ำยางชุมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยไฟอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดพะเยา, โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

๑.๓ ฝายทดน้ำ

ในพื้นที่ทำกินที่อยู่ในระดับสูงกว่าลำห้วย ทรงเลือกใช้วิธีการก่อสร้างอาคารปิดขวางทางน้ำไหล เพื่อทดน้ำที่ไหลมาให้มีระดับสูงขึ้นจนสามารถผันเข้าไปตามคลองหรือคูส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก ส่วนน้ำที่เหลือจะไหลข้ามสันฝายไปเอง การก่อสร้างฝายจะต้องกำหนดให้มีขนาด ความสูง ความยาว มากพอที่จะทดน้ำให้ไหลเข้าคลองส่งน้ำและสามารถระบายน้ำในฤดูน้ำหลากให้ไหลข้ามสันฝายไปได้ทั้งหมด เพียงแค่นี้ก็สามารถแก้ไขปัญหาน้ำล้นตลิ่ง ปัญหาขาดน้ำในพื้นที่เพาะปลูกได้อย่างดี อาทิ ฝายทดน้ำไอร์บาลออันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส, ฝายทดน้ำแม่แรงพร้อมระบบส่งน้ำ จังหวัดเชียงใหม่, ฝายทดน้ำห้วยทราย จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

๑.๔ ขุดลอกหนอง บึง

เป็นวิธีการขุดลอกดินในหนองหรือบึงธรรมชาติที่ตื้นเขินหรือถูกมนุษย์บุกรุกทำลาย เพื่อเพิ่มพื้นที่รองรับน้ำฝนให้ได้ปริมาณมากขึ้น เมื่อมีฝนตกมากน้ำก็จะไหลลงไปในหนองน้ำ บางส่วนก็จะไหลล้นไป และอีกส่วนหนึ่งเก็บกักไว้ในหนองและบึงซึ่งสามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรมได้ในฤดูแล้ง ทรงมีพระราชดำริในเรื่องนี้ไว้ว่า :

"...ในท้องที่ซึ่งมีหนองและบึงนั้น สามารถเก็บน้ำในฤดูน้ำหลากไว้ได้ ทำให้มีน้ำใช้ในยามแล้งเหมือนอ่างเก็บน้ำ เมื่อหนอง บึงอยู่ในสภาพตื้นเขินอาจใช้การไม่ได้ดังแต่ก่อน และพื้นที่หลายส่วนถูกครอบครองไปโดยไม่เป็นธรรม ผลสุดท้ายความทุกข์ เนื่องจากขาดแคลนน้ำของชุมชนก็เกิดขึ้น..."

๑.๕ ประตูระบายน้ำ

เป็นวิธีการปิดกั้นลำน้ำ ลำคลองที่มีขนาดใหญ่และมีน้ำไหลในฤดูน้ำหลากเป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์เก็บกักน้ำในฤดูน้ำหลากไว้ใช้ในฤดูแล้ง ขณะเดียวกันก็มีบานระบายเปิด-ปิด ให้สามารถระบายน้ำส่วนเกินออกไป เช่น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำก่ำ จังหวัดสกลนครและนครพนม หรือในพื้นที่ติดทะเล ประตูระบายน้ำช่วยป้องกันน้ำเค็มไม่ให้รุกเข้าไปในพื้นที่เพาะปลูกและเก็บกักน้ำจืดไว้ใช้เพาะปลูกในฤดูแล้ง เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช และโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางนราอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

๑.๖ สระเก็บน้ำตามทฤษฎีใหม่

เป็นแหล่งเก็บน้ำฝน ส่วนใหญ่มีการสร้างในท้องที่ที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยให้ทำการก่อสร้างแหล่งน้ำประเภทอื่น ทฤษฎีใหม่ คือ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำแล้งซ้ำซากของเกษตรกร โดยเฉพาะเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงมีพระราชดำริในเรื่องนี้ไว้ว่า :

"...วิธีการแก้ไขก็คือต้องเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาก็เกิดความคิดว่าอยากทดลองดูสัก ๑๐ ไร่ ในที่อย่างนั้น ๓ ไร่ จะเป็นบ่อน้ำคือเก็บน้ำฝนแล้ว ถ้าจะต้องบุด้วยพลาสติกทดลองดู แล้วอีก ๖ ไร่ ทำเป็นที่นา ส่วนที่ไร่ที่เหลือก็เป็นบริการหมายถึงทางเดินหรือกระต๊อบ หรืออะไรก็แล้วแต่ หมายความว่า น้ำ ๓๐ % ที่ทำนา ๖๐ % ก็เชื่อว่าถ้าเก็บน้ำไว้ได้จากเดิมที่เก็บเกี่ยวข้าว ได้ไร่ละประมาณ ๑-๒ ถัง ถ้ามีเล็กน้อยอย่างนั้นก็ควรจะเก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณ ๑๐-๒๐ ถัง หรือ มากกว่า..."

และทรงให้ทดลองเป็นครั้งแรกที่วัดมงคลชัยพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และที่อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก

๑.๗ อุโมงค์ผันน้ำ

เป็นการบริหารจัดการน้ำจากพื้นที่ที่มีปริมาณน้ำมากไปยังพื้นที่ที่ไม่มีน้ำ โดยการผันน้ำส่วนที่เหลือจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เป้าหมายผันไปสู่พื้นที่ที่ไม่มีแหล่งน้ำสำรองสำหรับการเพาะปลูก โดยใช้หลักการแบ่งปันการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์ ตัวอย่างเช่น โครงการอุโมงค์

ผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยไผ่ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ไปยังพื้นที่การเกษตรในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยอ่างเก็บน้ำห้วยไผ่มีความจุ ๑๐.๕ ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่ชลประทาน ๑,๖๐๐ ไร่ ซึ่งจะใช้น้ำประมาณ ๓.๒ ล้านลูกบาศก์เมตร คงเหลือน้ำส่วนเกินที่สามารถผันไปช่วยเหลือพื้นที่การเกษตรในเขตอำเภอเขาวงได้

๒. น้ำท่วม ประกอบด้วยโครงการสำคัญ ๆ ได้แก่

๒.๑ เขื่อนเก็บกักน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหาน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนต่างๆ ด้วยการก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำในหลายพื้นที่ด้วยกัน เช่น เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี และเขื่อนคลองท่าด่าน จังหวัดนครนายก ซึ่งทำหน้าที่เก็บกักน้ำไว้นี้จะระบายออกจากแหล่งกักเก็บน้ำทีละน้อยๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการเพาะปลูกในช่วงเวลาฝนไม่ตกหรือช่วงฤดูแล้ง ครั้นเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนปีต่อไป เขื่อนก็จะมีปริมาณพื้นที่รองรับน้ำจำนวนมากเข้ามาเก็บไว้ ซึ่งสามารถป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่างรวมถึงกรุงเทพมหานคร

๒.๒ ทางผันน้ำ

การก่อสร้างทางผันน้ำหรือขุดคลองสายใหม่เชื่อมต่อกับแม่น้ำที่มีปัญหาน้ำท่วมมีหลักการอยู่ว่า จะผันน้ำในส่วนที่ไหลล้นออกไปจากลำน้ำโดยตรง ปล่อยน้ำส่วนใหญ่ที่มีระดับไม่ล้นตลิ่งให้ไหลอยู่ในลำน้ำเดิมตามปกติ วิธีการนี้จะต้องสร้างอาคารเพื่อควบคุมและบังคับน้ำบริเวณปากทางให้เชื่อมกับลำน้ำสายใหญ่ และกรณีต้องการผันน้ำทั้งหมดไหลไปตามทางน้ำที่ขุดใหม่ ควรขุดลำน้ำสายใหม่แยกออกจากลำน้ำสายเดิมตรงบริเวณที่ลำน้ำเป็นแนวโค้งและระดับน้ำของคลองขุดใหม่จะต้องเสมอกับท้องลำน้ำเดิมเป็นอย่างน้อย หลังจากนั้นก็ปิดลำน้ำสายเดิม

ตัวอย่างเช่น การผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาโดยทางตะวันตก ผันเข้าแม่น้ำท่าจีน แล้วผันลงสู่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อนระบายออกสู่ทะเล ส่วนด้านตะวันออกผันน้ำเข้าคลองระพีพัฒน์เข้าสู่คลอง ๑๓ จากนั้นระบายออกคลอง ๑๔ โดยน้ำส่วนหนึ่งผันไปลงแม่น้ำบางปะกง อีกส่วนหนึ่งลงคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิตผ่านลงสู่คลองชายทะเล หรือการผันน้ำออกสู่ทะเลโดยคลองสนามบิน คลองโคกเกลือ คลองบางเกวียนหัก คลองนิน และคลองทะเลน้อย ซึ่งสามารถป้องกันไม่ให้น้ำท่วมตัวอำเภอหัวหิน จากเหตุการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อปี ๒๕๔๖

๒.๓ ปรับปรุงสภาพลำน้ำ

โดยการขุดลอกลำน้ำในบริเวณที่ตื้นเขิน ตกแต่งดินตามลาดตลิ่งที่ถูกกัดเซาะกำจัดวัชพืชหรือทำลายสิ่งกีดขวางทางน้ำไหลออกไปจนหมด และกรณีลำน้ำมีแนวโค้งมากเป็นระยะไกล อาจพิจารณาขุดคลองลัดเชื่อมบริเวณด้านเหนือโค้งกับด้านท้ายโค้ง ซึ่งจะทำให้น้ำไหลผ่านได้เร็วขึ้น

ตัวอย่างเช่น โครงการขุดคลองลัดโพธิ์ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งทำให้ร่นระยะทางน้ำได้ถึง ๑๗ กิโลเมตร ทำให้ระบายน้ำลงทะเลได้เร็วขึ้น

๒.๔ คันกั้นน้ำ

เป็นวิธีป้องกันน้ำมิให้ไหลล้นตลิ่งเข้าไปท่วมพื้นที่ให้ได้รับความเสียหายด้วยการเสริมขอบตลิ่งของลำน้ำให้มีระดับสูงมากขึ้นกว่าเดิม เช่น การทำคันดินป้องกันน้ำท่วมบริเวณต่างๆ ในโครงการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ และปริมณฑลซึ่งสามารถป้องกันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาและน้ำตามคลองไม่ให้ไหลบ่า เข้ามาท่วมกรุงเทพฯ ชั้นในและพื้นที่เศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

๒.๕ การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม

ทรงให้ขุดคลองระบายน้ำภายในบริเวณพื้นที่ลุ่มให้สามารถระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่มหรือพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังอยู่เป็นประจำ เพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยและให้สามารถเพาะปลูกได้ และก่อสร้างประตูระบายน้ำ ทำหน้าที่ควบคุมการเก็บกักน้ำในคลองและป้องกันน้ำท่วมจากบริเวณด้านนอกไม่ให้ไหลย้อนเข้าไปในพื้นที่

ตัวอย่างเช่น โครงการแก้มลิงเป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการน้ำท่วมที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

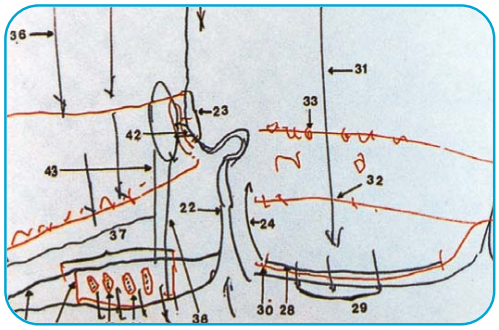

ภาพร่างฝีพระหัตถ์โครงการแก้มลิง

"...ลิงโดยทั่วไป ถ้าเราส่งกล้วยให้ ลิงก็จะรีบปอกเปลือก แล้วเอาเข้าปากเคี้ยวๆ แล้วเอาไปเก็บที่แก้ม จะกินกล้วยเข้าไปไว้ที่กระพุ้งแก้มได้เกือบทั้งหวี โดยเอาไปเก็บไว้ที่แก้มก่อนแล้วจะนำออกมาเคี้ยว และกลืนกินเข้าไปภายหลัง ด้วยพฤติกรรมการนำเอากล้วยหรืออาหาร มาสะสมไว้ที่กระพุ้งแก้มก่อนการกลืนนี้ จึงเป็นพฤติกรรมตัวอย่าง ที่จะนำมาใช้ในการระบายน้ำท่วมออกจากพื้นที่น้ำท่วมขัง บริเวณทิศตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา..."

๒.๖ การหาความสัมพันธ์ของระดับน้ำและปริมาณน้ำปากแม่น้ำเจ้าพระยา (Hydrodynamic Flow Measurement)

คือ การศึกษาหาความสัมพันธ์ของน้ำทะเลหนุน และปริมาณน้ำเหนือหลาก ผ่านเขตกรุงเทพมหานคร แล้วนำผลการวิเคราะห์ไปใช้สำหรับการบริหารจัดการปริมาณน้ำเหนือที่ไหลผ่านเขื่อนเจ้าพระยาและเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

"...ควรจะมีโครงการศึกษาพฤติกรรมการไหลของแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อควบคุมปริมาณน้ำเหนือหลาก ให้สอดคล้องกับสภาพน้ำทะเลหนุน ในช่วงฤดูฝนอย่างมีประสิทธิภาพ..."

"...บึงมักกะสันนี้ ทำโครงการที่เรียกว่าแบบคนจน
โดยใช้หลักว่าผักตบชวาที่มีอยู่ทั่วไปนั้น
เป็นพืชดูดความโสโครกออกมาแล้วก็ทำให้น้ำสะอาดขึ้นได้
เป็นเครื่องกรองธรรมชาติใช้พลังงานแสงอาทิตย์
และธรรมชาติของการเติบโตของพืช..."

๓. น้ำเสีย ประกอบด้วยโครงการสำคัญ ๆ ได้แก่

๓.๑ น้ำดีไล่น้ำเสีย

เป็นวิธีการใช้น้ำที่มีคุณภาพดีช่วยผลักดันน้ำเน่าเสียออกไปและช่วยให้น้ำเน่าเสียมีสภาพเจือจางลง พระราชดำรินี้ได้นำมาแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียในคลองของกรุงเทพมหานคร โดยใช้น้ำจากแม่น้ำเจือจางน้ำเน่าเสียและชักพาสิ่งสกปรกจากคลองต่างๆ ทำให้คลองสะอาดขึ้นได้เป็นอย่างดี

"...การจัดระบบควบคุมระดับน้ำในคลองสายต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การจัดระบบน้ำในกรุงเทพมหานครนั้น สมควรวางระบบให้ถูกต้องตามสภาพการณ์
และลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งควรแบ่งเป็น ๒ แผนด้วยกัน คือ
แผนสำหรับใช้กับในฤดูฝนหรือฤดูน้ำมาก เพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วม
และเพื่อบรรเทาอุทกภัยเป็นสำคัญ แผนการระบายน้ำในฤดูแล้งนั้น
ก็ต้องจัดอีกแบบหนึ่งต่างกันไป เพื่อการกำจัดหรือไล่น้ำเน่าเสียออกจากคลองเป็นหลัก
ซึ่งทั้งสองระบบนี้ ควรพิจารณาถึงวิธีการระบายน้ำโดยอาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกให้มากที่สุด
ทั้งนี้ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการควบคุมระดับน้ำตามลำคลองเหล่านี้..."

๓.๒ เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ

เป็นการใช้ผักตบชวาซึ่งเป็นวัชพืชที่ต้องการกำจัดอยู่แล้วมาทำหน้าที่ดูดซับความสกปรก รวมทั้งสารพิษจากน้ำเน่าเสีย โดยทรงใช้หลัก อธรรมปราบอธรรม

และทรงเปรียบเทียบบึงมักกะสันเป็นเสมือน **"ไต"** ของกรุงเทพมหานคร เป็นสถานที่กำจัดสิ่งสกปรกในน้ำเน่าเสียที่ไหลตามคลองสามเสนให้ผ่านกรองโดยธรรมชาติให้เป็นน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้น แล้วระบายออกไปยังคลองสามเสน และคลองแสนแสบ

"...ในกรุงเทพฯ ต้องมีพื้นที่หายใจ แต่ที่นี่เราถือเป็นไตกำจัดสิ่งสกปรกและโรค สวนสาธารณะถือว่า
เป็นปอดแต่นี่เป็นเหมือนไตฟอกเลือด ถ้าไตทำงานไม่ดีเราตาย อยากให้เข้าใจหลักของความคิดอันนี้..."

๓.๓ สระเติมอากาศชีวภาพบำบัด

ทรงใช้ระบบการจัดการน้ำเสียโดยใช้เครื่องจักรกลเติมอากาศเพิ่มออกซิเจนละลายน้ำ ซึ่งใช้ออกซิเจนตามธรรมชาติจากพืชน้ำและสาหร่าย แบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ บ่อบำบัดน้ำเสียแบบเติมอากาศ (Aeroted Lagoon) โดยได้นำมาทดลองใช้ที่บึงพระราม ๙ ซึ่งเป็นบึงขนาดใหญ่อยู่ใจกลางกรุงเทพมหานครตลอดเวลา เพื่อให้แบคทีเรียทำการย่อยสลายอินทรีย์ในน้ำเสียโดยปฏิกิริยาแบบการให้ออกซิเจนต่อเนื่อง จากนั้นจะไหลไปยังบ่อกึ่งไร้อากาศเพื่อบำบัดสารอินทรีย์ที่หลงเหลือในบ่อน้ำ เมื่อน้ำใสแล้วจะระบายน้ำทิ้งลงคลองลาดพร้าวตามเดิม ผลปรากฏว่าคุณภาพน้ำในคลองดีขึ้น

๓.๔ การผสมผสานระหว่างพืชน้ำกับระบบเติมอากาศ

ใช้ธรรมชาติผสมผสานกับเทคโนโลยี โดยการสร้างบ่อดักสารแขวนลอย ปลูกต้นกกอียิปต์ เพื่อใช้ดับกลิ่นและปลูกต้นผักตบชวาเพื่อดูดสิ่งสกปรกและโลหะหนัก ต่อจากนั้นใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาและแผงท่อเติมอากาศให้กับน้ำเสียตามความเหมาะสม ตลอดจนให้ตกตะกอนก่อนปล่อยลงแหล่งน้ำ โดยนำมาทดลองที่หนองโสน จังหวัดสกลนคร ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ว่าคุณภาพน้ำในหนองโสนใสและสะอาดยิ่งขึ้น

๓.๕ หลักธรรมชาติ บำบัดธรรมชาติ

การบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดและพืชน้ำประกอบด้วยระบบ ๔ ระบบ คือ ระบบบ่อบำบัดน้ำเสีย ระบบบ่อชีวภาพ ระบบหญ้ากรอง และระบบบำบัดน้ำเสียโดยใช้ป่าชายเลน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำหลักธรรมชาติเหล่านี้ มาใช้กับธรรมชาติ

"...อย่างที่บอกว่าเอาน้ำเสียมาใช้ในการทำการเกษตรกรรม ทำได้แต่ที่ทำนั้นต้องมีสัก ๔,๐๐๐ ไร่ ขอให้ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ มาช่วยร่วมกันทำ ทำได้แน่..."

และได้พระราชทานแนวทางหรือวิธีการว่า

"...ทางใต้ออสเตรเลียมีโครงการเอาน้ำเสียนี้ไปใส่ในคลอง แล้วใส่ท่อไปใกล้ทะเลแล้วทำเป็นสระเป็นบ่อใหญ่มาก เป็นพื้นที่ตั้งเป็นร้อยไร่ หลายร้อยไร่ เขาก็ไปทำให้น้ำนั้นหายสกปรกแล้วก็เทลงทะเล..."

ตัวอย่างเช่น โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

๓.๖ การเติมอากาศ โดยใช้กังหันน้ำชัยพัฒนา

ต้นแบบเครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย หรือ **"กังหันน้ำชัยพัฒนา"** ซึ่งมีใบพัดเคลื่อนน้ำและซองรับน้ำไปสาดกระจายเป็นฝอยเพื่อให้สัมผัสอากาศได้อย่างทั่วถึง เป็นผลให้ออกซิเจนในอากาศสามารถรวมละลายเข้าไปในน้ำได้อย่างรวดเร็ว และในช่วงที่น้ำเสียถูกยกขึ้นมากระจายสัมผัสกับอากาศตกลงไปยังผิวน้ำ จะทำให้เกิดฟองอากาศจมตามลงไปก่อให้เกิดการถ่ายเทออกซิเจนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งกังหันน้ำชัยพัฒนาแบบนี้จะใช้ประโยชน์ได้ทั้งการเติมอากาศ การกวนแบบผสมผสาน และการทำให้เกิดการไหลตามทิศทางที่กำหนด

"...การพัฒนาแหล่งน้ำนั้น ในหลักใหญ่ก็คือ การควบคุมน้ำ ให้ได้ดังประสงค์ ทั้งปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือ เมื่อมีปริมาณน้ำมากเกินไป ก็ต้องหาทางระบายออกให้ทันการ ไม่ปล่อยให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายได้ และในขณะที่เกิดภาวะขาดแคลนก็จะต้องมีน้ำกักไว้ใช้เพียงพอ ทั้งมีคุณภาพเหมาะสมแก่การเกษตร การอุตสาหกรรม และการอุปโภคบริโภค ปัญหาอยู่ที่ว่าการพัฒนาแหล่งน้ำนั้นอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมบ้าง แต่ถ้าไม่มีการควบคุมน้ำที่ดีพอแล้ว เมื่อเกิดภัยธรรมชาติขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนสูญเสียทั้งในด้านเศรษฐกิจและในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งส่งผลกระทบกระเทือนแก่สิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง..."

๒ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าตามแนวพระราชดำริ

ป่าไม้ของประเทศถูกทำลายอย่างรวดเร็วตามแรงหนุนเนื่องของประชากรที่เพิ่มขึ้น ผนวกกับพลังผลักดันทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีที่มุ่งค้าขาย โดยใช้ป่าเป็นตัวสำคัญเชิงพาณิชย์ การเช่นนี้ก่อให้เกิดภาวะแห้งแล้งเนื่องจากต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อยามน้ำหลากก็เกิดน้ำท่วมฉับพลันและมีการพังทลายของดินอย่างรุนแรง จนเกิดปัญหาต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร กลายเป็นทุกข์ร้อนของแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ยิ่งโดยเฉพาะเรื่องป่าไม้เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงห่วงใยอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเป็นต้นมา

ป่าไม้สาธิต...พระราชดำริเริ่มแรกส่วนพระองค์

ในระยะต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นประจำแทบทุกปี โดยในระยะแรกจะเสด็จพระราชดำเนินทางรถไฟพระที่นั่ง ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมดีขึ้น จึงเสด็จฯ โดยรถยนต์พระที่นั่งประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๐๔ ขณะเสด็จพระราชดำเนินผ่านจังหวัดนครปฐม ราชบุรีและเพชรบุรี เมื่อรถยนต์พระที่นั่งผ่านอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรีนั้น มีต้นยางขนาดใหญ่ปลูกเรียงรายทั้งสองข้างทาง จึงได้มีพระราชดำริที่จะสงวนบริเวณป่ายางนี้ให้เป็นสวนสาธารณะ แต่ในระยะนั้นไม่อาจดำเนินการได้เนื่องจากต้องจ่ายเงินค่าทดแทนในอัตราที่สูง เพราะมีราษฎรมาทำไร่ทำสวนในบริเวณนั้นจำนวนมาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มทดลองปลูกต้นยางด้วยพระองค์เอง โดยทรงเพาะเมล็ดยางในกระถางบนพระตำหนักเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล และได้ทรงปลูกยางต้นนั้นในแปลงป่าไม้ทดลองในบริเวณแปลงทดลองปลูกต้นยางนาพร้อมข้าราชบริพาร เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ จำนวน ๑,๒๕๐ ต้น

ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพันธุ์ไม้ต่างๆ ทั่วประเทศมาปลูกในบริเวณที่ประทับสวนจิตรลดาในลักษณะป่าไม้สาธิต นอกจากนี้ยังได้สร้างพระตำหนักเรือนต้นในบริเวณป่าไม้สาธิตนั้น เพื่อทรงศึกษาธรรมชาติวิทยาของป่าไม้ด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งในปี พ.ศ. ๒๕๐๘

แนวพระราชดำริด้านป่าไม้ ทรงคิดค้นนานาวิธีที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ให้ยั่งยืน อาทิเช่น

*** ทรงสร้างความตระหนักให้มีความรักป่าไม้ด้วยจิตสำนึกร่วมกัน (Awareness and Sharing Participation)** มากกว่าวิธีการใช้อำนาจ ณ หน่วยงานพัฒนาต้นน้ำทุ่งจ้อ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริให้มีการปลูกต้นไม้ ๓ ชนิด ที่แตกต่างกัน คือ ไม้ผล ไม้โตเร็ว และไม้เศรษฐกิจ เพื่อที่จะทำให้เกิดป่าแบบผสมผสานและสร้างความสมดุลแก่ธรรมชาติอย่างยั่งยืน สามารถตอบสนองความต้องการของรัฐและวิถีประชาในชุมชนประการสำคัญนั้น มีพระราชดำริที่ยึดเป็นทฤษฎีการพัฒนาด้านป่าไม้ด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชนว่า

"...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง..."

นับเป็นทฤษฎีที่เป็นปรัชญาในด้านการพัฒนาป่าไม้ที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง

*** ทฤษฎีการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกตามหลักการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยวัฏธรรมชาติ (Natural Reforestation)**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยในปัญหาปริมาณป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก จึงทรงพยายามค้นหาวิธีนานาประการที่จะเพิ่มปริมาณป่าไม้ของประเทศไทยให้เพิ่มขึ้นอย่างมั่นคงและถาวร โดยวิธีการที่เรียบง่ายและประหยัดในการดำเนินงาน ตลอดจนเป็นการส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ในลักษณะอันเป็นธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งได้พระราชทานพระราชดำริหลายวิธีการ คือ

๑. ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ด้วยวิธีการ ๓ วิธี คือ

๑) *"...ถ้าเลือกได้ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกสักต้นเดียว..."*

๒) *"...ไม่ไปรังแกป่าหรือตอแยต้นไม้ เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองเท่านั้น..."*

๓) *"...ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไรเพราะตอไม้จะแตกกิ่งออกมาอีก ถึงแม้ต้นไม่สวยแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้..."*

๒. ปลูกป่าในที่สูง ทรงแนะวิธีการ ดังนี้

"...ใช้ไม้จำพวกที่มีเมล็ดทั้งหลายขึ้นไปปลูกบนยอดที่สูง เมื่อโตแล้วออกฝักออกเมล็ด ก็จะลอยตกลงมาแล้วงอกเองในที่ต่ำต่อไป เป็นการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติ..."

๓. ปลูกป่าต้นน้ำลำธาร หรือ การปลูกป่าธรรมชาติ ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติว่า

๑) ปลูกต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เดิม คือ

"...ศึกษาดูก่อนว่าพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิมมีอะไรบ้าง แล้วปลูกแซมตามรายการชนิดต้นไม้ที่ศึกษามาได้..."

๒) งดปลูกไม้ผิดแผกจากถิ่นเดิม คือ

"...ไม่ควรนำไม้แปลกปลอมต่างพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาปลูกโดยยังไม่ได้ศึกษาอย่างแน่ชัดเสียก่อน..."

๔. การปลูกป่าทดแทน

ในขณะที่ประเทศไทยเรามีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียงร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศประมาณการได้เพียง ๘๐ ล้านไร่เท่านั้น หากจะเพิ่มเนื้อที่ป่าไม้ให้ได้ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศแล้ว คนไทยต้องช่วยกันปลูกป่าถึง ๔๘ ล้านไร่ โดยใช้กล้าปลูกไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๐๐ ล้านต้น ใช้เวลาถึง ๒๐ ปี จึงจะเพิ่มป่าไม้ได้ครบเป้าหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น การปลูกป่าทดแทนจึงเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมรรควิธีในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิธีทางแบบผสมผสานกันในเชิงปฏิบัติดังพระราชดำริตอนหนึ่งว่า

"...การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผนโดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขา ในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทานและฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำ ในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง..."

วิธีปลูกป่าทดแทน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานคำแนะนำให้มีการปลูกป่าทดแทนตามสภาพภูมิศาสตร์และสภาวะแวดล้อมของพื้นที่ที่เหมาะสม กล่าวคือ

๑) ปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกแผ้วถางและพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เสื่อมโทรม

"...การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่เสื่อมโทรมหรือพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ถูกบุกรุกแผ้วถางจนเป็นภูเขาหัวโล้น แล้วจำต้องปลูกป่าทดแทนเร่งด่วนนั้น ควรจะทดลองปลูกต้นไม้ชนิดโตเร็วคลุมแนวร่องน้ำเสียก่อน เพื่อทำให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้งอกงาม และมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่า เพราะไฟจะเกิดง่ายหากป่าขาดความชุ่มชื้น ในปีต่อไปก็ให้ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ถัดขึ้นไป ความชุ่มชื้นก็จะแผ่ขยายกว้างออกไป ต้นไม้จะงอกงามดีตลอดทั้งปี..."

๒) การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา

"...จะต้องปลูกต้นไม้หลายๆ ชนิด เพื่อให้ได้ประโยชน์เอนกประสงค์ คือ มีทั้งไม้ผล ไม้สำหรับก่อสร้าง และไม้สำหรับทำฟืน ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องใช้เป็นประจำ ซึ่งเมื่อตัดไม้ใช้แล้ว ก็ปลูกทดแทนหมุนเวียนทันที..."

๓) การปลูกป่าทดแทนบริเวณต้นน้ำบนยอดเขาและเนินสูง

"...ต้องมีการปลูกป่าโดยปลูกไม้ยืนต้นและปลูกไม้ฟืน ซึ่งไม้ฟืนนั้นราษฎรสามารถตัดไปใช้ได้ แต่ต้องมีการปลูกทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้นจะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้น ทั้งยังช่วยยึดดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตกอีกด้วย..."

๔) ให้มีการปลูกป่าที่ยอดเขา

เนื่องจากสภาพป่าบนที่เขาสูงทรุดโทรม ซึ่งจะมีผลกระทบต่อลุ่มน้ำตอนล่าง และคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่มีเมล็ดเป็นฝักเพื่อให้เป็นกระบวนการธรรมชาติปลูกต่อไปจนถึงตีนเขา

๕) ปลูกป่าบริเวณอ่างเก็บน้ำ หรือเหนืออ่างเก็บน้ำที่ไม่มีความชุ่มชื้นยาวนานพอ

๖) ปลูกป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำและแหล่งน้ำให้มีน้ำสะอาดบริโภค

๗) ปลูกป่าให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น

โดยให้ราษฎรในท้องที่นั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ให้เจริญเติบโต นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการปลูกป่า

๘) ปลูกป่าเสริมธรรมชาติ เพื่อเป็นการเพิ่มที่อยู่อาศัยแก่สัตว์ป่า

บัดนี้ ในหลายโครงการที่เป็นการปลูกป่าทดแทนตามแนวพระราชดำริได้บรรลุผลสัมฤทธิ์น่าพึงพอใจ อาทิเช่น โครงการปลูกป่าชัยพัฒนาแม่ฟ้าหลวงที่ดอยตุง จังหวัดเชียงราย และที่หนองพลับ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการปลูกสร้างสวนป่าในศูนย์ศึกษาการพัฒนาต่างๆ โครงการสวนป่าสิริเจริญวรรษ จังหวัดชลบุรี โครงการปลูกป่าห้วยองคต จังหวัดกาญจนบุรี โครงการปลูกป่าเสริมธรรมชาติในและนอกเขตภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

๕. การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง : การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยพระปรีชาญาณอย่างชาญฉลาดให้เกิดประโยชน์แก่ปวงชนมากที่สุด ยาวนานที่สุดและทั่วถึงกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำการปลูกป่าในเชิงผสมผสาน ทั้งด้านเกษตรวนศาสตร์และเศรษฐกิจสังคมไว้เป็นมรรควิธีปลูกป่าแบบเบ็ดเสร็จนั้นไว้ด้วยลักษณะทั่วไปของป่า ๓ อย่าง พระราชดำริปลูกป่า ๓ อย่างนั้น มีพระราชดำรัส ความว่า

"...ป่าไม้ที่ปลูกป่านั้น สมควรที่จะปลูกแบบป่าใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง
ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกไปเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ
การที่จะปลูกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกจะไม่ใช่ป่าไม้
เป็นสวนหรือจะเป็นสวนมากกว่าป่าไม้ แต่ในความหมายของการช่วยเหลือเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น
ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้ก็ตามหรือสวนไม้ฟืนก็ตามนั้นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง
เพราะทำหน้าที่เป็นป่า คือ เป็นต้นไม้และทำหน้าที่เป็นทรัพยากร
ในด้านสำหรับให้ผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้ประโยชน์ที่ได้รับ..."

ในการปลูกป่า ๓ อย่างนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชาธิบายถึงประโยชน์ในการปลูกป่าตามพระราชดำริว่า

"...การปลูกป่า ๓ อย่าง แต่ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้านและไม้ฟืนนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง ๔ อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์อันที่ ๑ ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย..."

และได้มีพระราชดำริเพิ่มเติมว่า

"...การปลูกป่าถ้าจะให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาอยู่ได้ ให้ใช้วิธีปลูกไม้ ๓ อย่าง แต่มีประโยชน์ ๔ อย่าง คือ ใช้ไม้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกรองรับการชลประทาน ปลูกรับซับน้ำและปลูกอุดช่วงไหล่ตามร่องห้วย โดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์อย่างที่ ๔ คือ ได้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ..."

พระราชดำริเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ดำเนินการในหลายส่วนราชการ ทั้งกรมป่าไม้และศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกแห่ง คือ การปลูกป่าใช้สอย โดยดำเนินการปลูกพันธุ์ไม้โตเร็วสำหรับตัดกิ่งมาทำฟืนเผาถ่าน ตลอดจนไม้สำหรับใช้ในการก่อสร้างและหัตถกรรมส่วนใหญ่ได้มีการปลูกพันธุ์ไม้โตเร็วเป็นสวนป่า เช่น ยูคาลิปตัส ขี้เหล็ก ประดู่ แค กระถินยักษ์ และสะเดา เป็นต้น

วิธีการปลูกป่าเพื่อทดแทนหมุนเวียน
นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกป่าเพื่อใช้ทำฟืนว่า

"...การปลูกป่าสำหรับใช้เป็นฟืนซึ่งราษฎรจำเป็นต้องใช้เป็นประจำ
ในการนี้จะต้องคำนวณเนื้อที่ที่จะใช้ปลูก เปรียบเทียบกับจำนวนราษฎรตลอดจนการปลูก
และตัดต้นไม้ไปใช้ จะต้องใช้ระบบหมุนเวียนและมีการปลูกป่าทดแทน
อันจะทำให้มีไม้ฟืนสำหรับใช้ตลอดเวลา..."

*** พระราชดำริ "ป่าเปียก" ทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ด้วยการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างแนวป้องกันไฟเปียก (Wet Fire Break)**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงคุณค่าอเนกอนันต์ของน้ำเป็นยิ่งนัก ทรงคำนึงว่าทุกสรรพสิ่งในสภาพแวดล้อมของมนุษย์นั้นจะเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ หากรู้จักนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ให้ได้ เฉกเช่นเดียวกับพระราชดำริ "ป่าเปียก" เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่านั้น จึงเป็นมรรควิธีที่ทรงคิดค้นขึ้น จากหลักการที่แสนง่ายแต่ได้ประโยชน์มหาศาล กล่าวคือ ยามที่เกิดไฟไหม้ป่าขึ้นคราใด ผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะคำนึงถึงการแก้ปัญหาด้วยการระดมสรรพกำลังกันดับไฟป่าให้มอดดับอย่างรวดเร็ว แต่แนวทางในการป้องกันไฟป่าในระยะยาวนั้นยังดูเลือนลางในการวางระบบอย่างจริงจัง

พระราชดำริป่าเปียกจึงเป็นพระราชดำริหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแนะนำให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทำการศึกษาทดลองจนได้รับผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

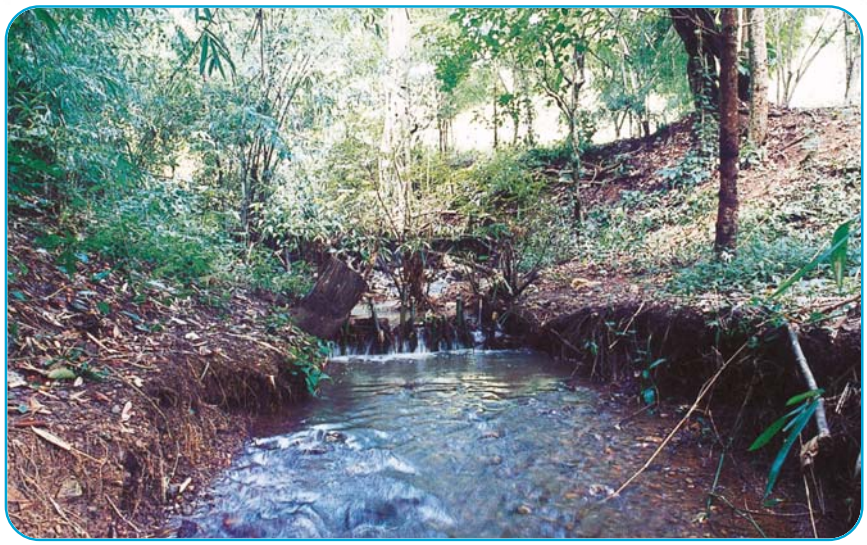

วิธีการสร้าง "ป่าเปียก"

วิธีการแรก : ทำระบบป้องกันไฟไหม้ป่า โดยใช้แนวคลองส่งน้ำและแนวพืชชนิดต่างๆ ปลูกตามแนวคลองนี้

วิธีที่สอง : สร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยแนวป้องกันไฟป่าเปียก โดยอาศัยน้ำชลประทาน และน้ำฝน

วิธีที่สาม : โดยการปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำ เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้นและแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่าเพราะไฟป่าจะเกิดขึ้นหากป่าขาดความชุ่มชื้น

วิธีที่สี่ : โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือที่เรียกว่า "Check Dam" ขึ้น เพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดิน ทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านกลายเป็น "ป่าเปียก"

วิธีที่ห้า : โดยการสูบน้ำเข้าไปในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วปล่อยน้ำลงมาทีละน้อยให้ค่อยๆ ไหลซึมดิน เพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป "ภูเขาป่า" ให้กลายเป็น "ป่าเปียก" ซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย

วิธีที่หก : ปลูกต้นกล้วยในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของป่า ประมาณ ๒ เมตร หากเกิดไฟไหม้ป่าก็จะปะทะต้นกล้วยซึ่งอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชอื่น ทำให้ลดการสูญเสียน้ำลงไปได้มาก

แนวพระราชดำริป่าเปียก จึงนับเป็นทฤษฎีการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้โดยใช้ความชุ่มชื้นเป็นหลักสำคัญที่จะช่วยให้ป่าเขียวสดอยู่ตลอดเวลาไฟป่าจึงเกิดได้ยาก การพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ที่สามารถทำได้ง่ายและได้ผลดียิ่ง

*** พระราชดำริ "ภูเขาป่า" ทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ โดยใช้ความรู้เบื้องต้นทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นหลักการดำเนินการการสร้างภูเขาป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** เป็นมรรควิธีที่พระราชทานแนวคิดที่เป็นทฤษฎีการพัฒนาอันเป็นมิติใหม่แก่วงการป่าไม้ ๒ ประการ คือ

ประการแรก หากมีน้ำใกล้เคียงบริเวณนั้นโดยมีพระราชดำรัสว่า

"...ควรสำรวจแหล่งน้ำเพื่อการพิจารณาสร้างฝายขนาดเล็กปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธาร ทั้งนี้เพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวาง อันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้น บริเวณดังกล่าวจะได้กลายเป็น "ภูเขาป่า" ในอนาคต ซึ่งหมายความว่า มีต้นไม้นานาชนิดซึ่งปกคลุมดินในอัตราหนาแน่นที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง ต้นไม้เหล่านั้นจะมีผลช่วยรักษาระดับความชุ่มชื้นในธรรมชาติให้อยู่ในเกณฑ์ที่พอเหมาะไม่แห้งแล้งเกินไป และยังช่วยยึดพื้นผิวดินอันมีค่าไม่ให้ถูกน้ำเซาะทลายลงมายังพื้นที่ราบอีกด้วย..."

ประการที่สอง หากไม่มีแหล่งน้ำในพื้นที่เพื่อการฟื้นฟูป่าไม้ในบริเวณเสื่อมโทรม มีพระราชดำรัสว่า

"...ให้พิจารณาส่งน้ำขึ้นไปยังจุดที่สูงที่สุดเท่าที่จะดำเนินการได้ ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถจ่ายน้ำลงไปหล่อเลี้ยงกล้าไม้อ่อน ที่ปลูกทดแทนไว้บนภูเขาได้ ตลอดเวลาโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งกล้าไม้มักมีอัตราสูญเสียค่อนข้างสูง เมื่อกล้าไม้เจริญเติบโตพอสมควรจนสามารถทนทาน ต่อสภาวะแห้งแล้งได้แล้วในอนาคตภูเขาป่าที่จะมีความชุ่มชื้นพอสมควร ตลอดจนจะช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในตอนล่างไม่ให้กลายเป็นดินแดนแห้งแล้ง..."

ซึ่งต่อมาได้พระราชทานพระราชดำรัสเพิ่มเติมว่า

"...จะต้องพยายามสูบน้ำขึ้นไปทีละขั้นจนถึงระดับสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยพิจารณาใช้เครื่องสูบน้ำพลังงานธรรมชาติ เช่น พลังงานแสงอาทิตย์กับพลังลม ซึ่งมีใช้งานอยู่แล้ว ทั้งนี้ เพื่อจะได้มิเปลืองเชื้อเพลิง เมื่อนำน้ำขึ้นไปพัก ณ ระดับสูงสุดได้แล้ว จะสามารถปล่อยน้ำให้ค่อยๆ ไหลซึมลงมา เพื่อช่วยเร่งรัดการปลูกป่าไม้ที่มีทั้งพันธุ์ไม้ป้องกันกับไม้โตเร็ว นอกจากนั้นยังจะแปรสภาพโครงการภูเขาป่าให้เป็นป่าเปียกซึ่งสามารถป้องกันป่าได้อีกด้วย..."

ภูเขาป่าที่เขียวขจีจากแนวพระราชดำรินี้ สามารถพบเห็นและเข้าศึกษาวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวชี้แนะให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายแห่งด้วยกัน โดยเฉพาะที่เด่นชัด คือ ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

*** พระราชดำริทฤษฎีการพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้โดยการใช้ทรัพยากรที่เอื้ออำนวยสัมพันธ์ซึ่งกันและกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด : Check Dam**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่รอดของป่าไม้เป็นอย่างยิ่ง ทรงเสนออุปกรณ์อันเป็นเครื่องมือที่จะใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ที่ได้ผลดียิ่ง กล่าวคือ ปัญหาที่สำคัญที่เป็นตัวแปรสำคัญของความอยู่รอดของป่าไม้นั้น คือ **"น้ำ"** น้ำคือสิ่งที่ขาดไม่ได้โดยแท้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำให้ใช้ฝายกั้นน้ำหรือเรียกว่า **"Check Dam"** หรืออาจเรียกขานกันว่า **"ฝายชะลอความชุ่มชื้น"** ก็ได้เช่นกัน

Check Dam คือสิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางเดินของลำน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำหรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ และหากช่วงที่น้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลเทลงไปในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง นับเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำได้ดีมากวิธีการหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชาธิบายว่า การปลูกป่าทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้น

"...จะต้องสร้างฝายเล็กเพื่อหนุนน้ำส่งไปตามเหมืองไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกทั้งสองด้าน ซึ่งจะให้น้ำค่อยๆ แผ่ขยายออกไปทำความชุ่มชื้นในบริเวณนั้นด้วย..."

ในส่วนของรูปแบบและลักษณะ Check Dam นั้น ได้พระราชทานพระราชดำรัสว่า

"...ให้พิจารณาดำเนินการสร้างฝายราคาประหยัด โดยใช้วัสดุราคาถูกและหาง่ายในท้องถิ่น เช่น แบบทิ้งหินคลุมด้วยตาข่ายปิดกั้นร่องน้ำกับลำธารเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บกักไว้จะซึมเข้าไปในดิน ทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้าง ต่อไปจะสามารถปลูกพันธุ์ไม้ป้องกันไฟ พันธุ์ไม้โตเร็วและพันธุ์ไม้ไม่ทิ้งใบ เพื่อฟื้นฟูต้นน้ำลำธารให้มีสภาพเขียวชอุ่มขึ้นเป็นลำดับ..."

ประเภทของ Check Dam นั้น ทรงแยกออกเป็น ๒ ประเภท ดังพระราชดำรัส คือ

"...Check Dam มี ๒ อย่าง ชนิดหนึ่งสำหรับให้มีความชุ่มชื้นรักษาความชุ่มชื้น อีกอย่างสำหรับป้องกันมิให้ทรายลงในอ่างใหญ่..."

จึงอาจกล่าวได้ว่า Check Dam นั้น ประเภทแรก คือ ฝายต้นน้ำลำธารหรือฝายชะลอความชุ่มชื้น ส่วนประเภทที่สองนั้นเป็นฝายดักตะกอนนั่นเอง

การสร้าง Check Dam พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมในรายละเอียดว่า

"...สำหรับ Check Dam ชนิดป้องกันไม่ให้ทรายลงไปในอ่างใหญ่จะต้องทำให้ดีและลึก เพราะทรายลงมากจะกักเก็บน้ำไว้ ถ้าน้ำตื้นทรายจะข้ามไปลงอ่างใหญ่ได้ ถ้าเป็น Check Dam สำหรับรักษาความชุ่มชื้นไม่จำเป็นต้องขุดลึกเพียงกักเก็บน้ำให้ลงไปในดิน แต่แบบกักทรายนี้จะต้องทำให้ลึกและออกแบบอย่างไรไม่ให้น้ำลงมาไล่ทรายออกไป..."

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพิจารณาสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เพื่อสร้างระบบวงจรน้ำแก่ป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ

"...ดำเนินการสำรวจหาทำเลสร้างฝายต้นน้ำลำธารในระดับที่สูงที่ใกล้บริเวณยอดเขามากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ลักษณะของฝายดังกล่าวจำเป็นต้องออกแบบใหม่ เพื่อให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ปริมาณมากพอสมควรเป็นเวลานาน ๒ เดือน...การเก็บรักษาน้ำสำรองได้นานหลังจากฤดูฝนผ่านไปแล้ว จะทำให้มีปริมาณน้ำหล่อเลี้ยงและประคับประคองกล้าไม้พันธุ์ที่แข็งแรงและโตเร็วที่ใช้ปลูกแซมในป่าแห้งแล้งอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องโดยการจ่ายน้ำออกไปรอบๆ ตัวฝายจนสามารถตั้งตัวได้..."

Check Dam ตามแนวพระราชดำริ กระทำได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑. Check Dam แบบท้องถิ่นเบื้องต้น เป็นการสร้างด้วยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่

๒. Check Dam แบบเรียงด้วยหินค่อนข้างถาวร เป็นการก่อสร้างด้วยการเรียงหินเป็นผนังกั้นน้ำ

๓. Check Dam แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นการก่อสร้างแบบถาวร

นานาประโยชน์จาก Check Dam อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๑. ช่วยลดการพังทลายของดินและลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย ทำให้ระยะเวลาการไหลของน้ำเพิ่มมากขึ้น ความชุ่มชื้นมีเพิ่มขึ้น และแผ่ขยายกระจายความชุ่มชื้นออกไปเป็นวงกว้างในพื้นที่ทั้งสองฝั่งของลำห้วย

๒. ช่วยกักเก็บตะกอนที่ไหลลงมากับน้ำในลำห้วยได้ดี เป็นการช่วยยืดอายุแหล่งน้ำตอนล่างให้ตื้นเขินช้าลง คุณภาพของน้ำมีตะกอนปะปนน้อยลง

๓. เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่พื้นที่ จากการที่ความชุ่มชื้นเพิ่มมากขึ้นความหนาแน่นของพันธุ์พืชก็ย่อมจะมีมากขึ้น

๔. การที่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้บางส่วนนี้ ทำให้เกิดเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคของมนุษย์และสัตว์ต่างๆ ตลอดจนนำไปใช้ในการเกษตรได้อีกด้วย Check Dam จึงเป็นแนวพระราชดำริที่เป็นทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ที่ยังประโยชน์สุขแก่มนุษยชาติทั้งมวล

บทที่ ๓
สรุปผลความสำเร็จอันเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณ

ผลแห่งความสำเร็จ

โครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในครั้งนี้ได้มีกลุ่มราษฎรให้ความสนใจและส่งผลงานเข้าร่วมประกวดจากทุกภูมิภาคของประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นงานขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์ และที่สำคัญคือ ทุกโครงการมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเกือบทุกขั้นตอน ทั้งนี้ สำนักชลประทานและสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ ๑-๑๖ ได้พิจารณาคัดเลือกเบื้องต้นโดยใช้หลักเกณฑ์ ขอบเขต และตัวชี้วัดมาตรฐานเดียวกัน โดยได้คัดเลือกจากโครงการจำนวนมาก เหลือเพียง ๓๕ โครงการ ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน ๑๙ โครงการและด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่า จำนวน ๑๖ โครงการ ดังมีรายละเอียดของโครงการที่ผ่านการคัดเลือกเบื้องต้น ทั้ง ๒ ด้าน ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ภาคเหนือ ประกอบด้วย

- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยหินลาดฯ ต.หินลาด อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านรัตนัย ต.เขาค้อ อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสี บ้านคายนอก ต.แม่นาวาง อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟ บ้านทุ่งกระเทียม ต.ภูซาง กิ่งอำเภอภูซาง จ.พะเยา
- กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายห้วยแม่สูง ต.ป่างิ้ว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย

- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่า ต.นางแดด อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ
- กลุ่มผู้ใช้น้ำบึงกุดเค้าบ้านมูลตุ่น ต.กุดเค้า อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หิน ต.สร้างค้อ อ.ภูพาน จ.สกลนคร
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยกกคูณ บ้านจำปาทอง ต.ก้านเหลือง อ.นาแก จ.นครพนม
- กลุ่มผู้ใช้น้ำโครงการพัฒนาการเกษตรต่อเนื่องตามพระราชดำริ บ้านหนองสรวง ต.แสลงพัน อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

ภาคใต้ ประกอบด้วย

- กลุ่มใช้ผู้น้ำฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ ต.ช้างเผือก อ.จะแนะ จ.นราธิวาส
- กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายคลองทับยาว ต.เหล อ.กะปง จ.พังงา
- ราษฎรโครงการจัดหาน้ำช่วยเหลือราษฎรบ้านควนมีชัย ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
- กลุ่มผู้ใช้น้ำทำนบดินห้วยใน ต.ทุ่งคาวัด อ.ละแม จ.ชุมพร

ภาคกลาง ประกอบด้วย

- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำพุตะเคียน ต.หนองปรือ อ.บ่อพลอย จ.กาญจนบุรี
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาว ต.เขาดินพัฒนา อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.สระบุรี
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำท่ากระบาก ต.ท่าแยก อ.เมือง จ.สระแก้ว
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำยางชุม ต.หาดขาม อ.กุยบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์
- กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดง ต.อ่างหิน อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี

ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

ภาคเหนือ ประกอบด้วย

- ป่าของโรงเรียนบ้านหนองไผ่ ต.หนองบัว อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
- ชุมชนป่าเขารวก ต.วังบ่อ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
- ป่าองค์การบริหารส่วนตำบลวังสามแห อ.ขานุวรลักษ์บุรี จ.กำแพงเพชร
- กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรห้วยจะกือ ต.ด่านแม่ละเมา อ.แม่สอด จ.ตาก
- ป่ากลุ่มประชาชน ต.เข็กน้อย อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์
- การบริหารจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำของราษฎรบ้านห้วยเต่า ต.บ่อแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่
- กลุ่มรักษ์ป่าดอยกู่เบี้ย บ้านแม่ห่าง ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย
- ป่าประชาชน ม.มอล่อง ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย

- องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง บ้านท่าโป่ง ต.วังตะเฆ่ อ.หนองบังระเหว จ.ชัยภูมิ
- ป่าปลูกหมู่บ้านถาวรพนา ต.กกตูม อ.ดงหลวง จ.มุกดาหาร
- ป่าต้นน้ำม.โคกตาดทอง ต.ค้อเขียว อ.วาริชภูมิ จ.สกลนคร
- ป่าปลูกที่ ต.พิมาย อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ

ภาคใต้ ประกอบด้วย

- กลุ่มชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองอู่ตะเภา บ้านป่าโละ บ้านบาโรย บ้านสี่แยกพัฒนา ต.ปาดังเบซาร์ อ.สะเดา จ.สงขลา
- ป่าชุนชนต้นน้ำ บ้านคลองมุย ต.มะกุกเหนือ กิ่งอำเภอวิภาวดี จ.สุราษฎร์ธานี

ภาคกลาง ประกอบด้วย

- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพระ และหน่วยจัดการต้นน้ำเขาอีโต้ หมู่ ๔ ต.บ้านพระ อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี

หลังจากที่ สำนักงาน กปร. ได้รับผลงานที่ผ่านการคัดเลือกจากกรมชลประทาน และ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ก็ได้ดำเนินการจัดทีมคณะกรรมการคัดเลือกผลงาน การขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เดินทางไปพิจารณาคัดเลือกผลงานที่ส่งเข้าร่วมประกวด โดยยึดหลักแห่งความเป็นธรรมและความน่าเชื่อถือตามขอบเขตของตัวชี้วัดและเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินที่กำหนดขึ้นโดยมติที่ประชุมของคณะทำงานโครงการคัดเลือกขยายผลงานที่ผ่านการคัดกรองอย่างละเอียดครบถ้วน เพื่อให้ได้ผลการตัดสินที่มีมาตรฐานและตรงตามกฎและกติกาที่กำหนดไว้ ซึ่งผลการตัดสินคัดเลือกผลงานที่ส่งเข้าร่วมประกวดในครั้งนี้ มีดังนี้

รางวัลชนะเลิศด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ภาคเหนือ

ภาคกลาง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคใต้

ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๑. ภาคเหนือ

รางวัลชนะเลิศ : กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟฯ บ้านทุ่งกระเทียม ต.ภูซาง กิ่งอ.ภูซาง จ. พะเยา

รางวัลชมเชย : กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ บ้านคายนอก ต.แม่นาวาง อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่

๒. ภาคกลาง

รางวัลชนะเลิศ : กลุ่มผู้ใช้น้ำสหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด อ่างเก็บน้ำยางชุมฯ บ้านยางชุม ต.หาดขาม อ.กุยบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์

รางวัลชมเชย : กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ บ้านท่ายาง ต.ยางหัก อ.ปากบ่อ จ.ราชบุรี

๓. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

รางวัลชนะเลิศ : กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ ต.สร้างค้อ อ.ภูพาน จ.สกลนคร

รางวัลชมเชย : กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ ต.นางแดด อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ

๔. ภาคใต้

รางวัลชนะเลิศ : กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ ต.ช้างเผือก อ.จะแนะ จ.นราธิวาส

รางวัลชมเชย : กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทาน "ขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง ฝายคลองทับยาวฯ" ต.เหล อ.กะปง จ.พังงา

รางวัลชมเชยด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ภาคเหนือ

ภาคกลาง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคใต้

ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ

รางวัลชนะเลิศ : กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม ต. ลวงเหนือ อ. ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

รางวัลชนะเลิศด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ
กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร
บ้านป่าสักงาม

รางวัลชมเชย : กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ ซอยเวียงทอง ต. ตะกุกเหนือ กิ่งอำเภอวิภาวดี จ.สุราษฎร์ธานี

รางวัลชมเชย : กลุ่มที่ปลูกสร้างป่าหมู่บ้านศรีถาวรพนา ต. กกตูม อ. ดงหลวง จ.มุกดาหาร

รางวัลชมเชย : กลุ่มองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ต. วังตะเฆ่ อ. หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ

รางวัลชมเชย : กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย บ้านแม่ห่าง ต. เวียงกาหลง อ. เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

สำหรับกลุ่มราษฎรที่ได้รับรางวัลชนะเลิศทั้งในด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริทั้งหมดได้เข้ารับพระราชทานโล่รางวัลจากสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๔๙ ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ที่ผ่านมา และสำหรับผู้ที่ได้รับรางวัลชมเชยนั้น สำนักงาน กปร. เป็นผู้ดำเนินการไปมอบให้ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มราษฎรทุกกลุ่มที่ได้รับรางวัลและเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานต่อไป

รางวัลที่มอบให้

๑. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รางวัลชนะเลิศได้รับโล่พระราชทานพร้อมเงินสด จำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท และอุปกรณ์การเกษตรมูลค่า ๓๐,๐๐๐ บาท รางวัลชมเชยได้รับโล่รางวัลพร้อมเงินสด จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท และอุปกรณ์การเกษตรมูลค่า ๓๐,๐๐๐ บาท

๒. ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รางวัลชนะเลิศได้รับโล่พระราชทานพร้อมเงินสด จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท และอุปกรณ์การเกษตร มูลค่า ๓๐,๐๐๐ บาท รางวัลชมเชยได้รับโล่รางวัลพร้อมเงินสด จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท และอุปกรณ์การเกษตรมูลค่า ๓๐,๐๐๐ บาท

ในการนี้ สำนักงาน กปร. ได้จัดทำสรุปเนื้อหาและรายละเอียดจากการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มราษฎรที่ได้รับรางวัลชนะเลิศและชมเชย จำนวนทั้งสิ้น ๑๓ โครงการ เพื่อเป็นตัวอย่างการดำเนินงานที่ดีที่เกษตรกรและราษฎรกลุ่มอื่นๆ สามารถที่จะใช้เป็นตัวอย่างในการเป็นแหล่งศึกษาดูงานในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะเป็นแบบอย่างของการจัดตั้งกลุ่มที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี มีการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน นอกจากนี้ ยังมีความคิดริเริ่มที่จะบริหารจัดการกลุ่มต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในด้านต่างๆ อีกด้วย โดยแบ่งตามประเภทการดำเนินงานในแต่ละด้านและประเภทของรางวัลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ประเภท...รางวัลชนะเลิศ

๑. กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟฯ จังหวัดพะเยา

๒. กลุ่มผู้ใช้น้ำสหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด (อ่างเก็บน้ำยางชุมฯ) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๓. กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ จังหวัดสกลนคร

๔. กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำฝายทดน้ำไอร์บาลอฯ จังหวัดนราธิวาส

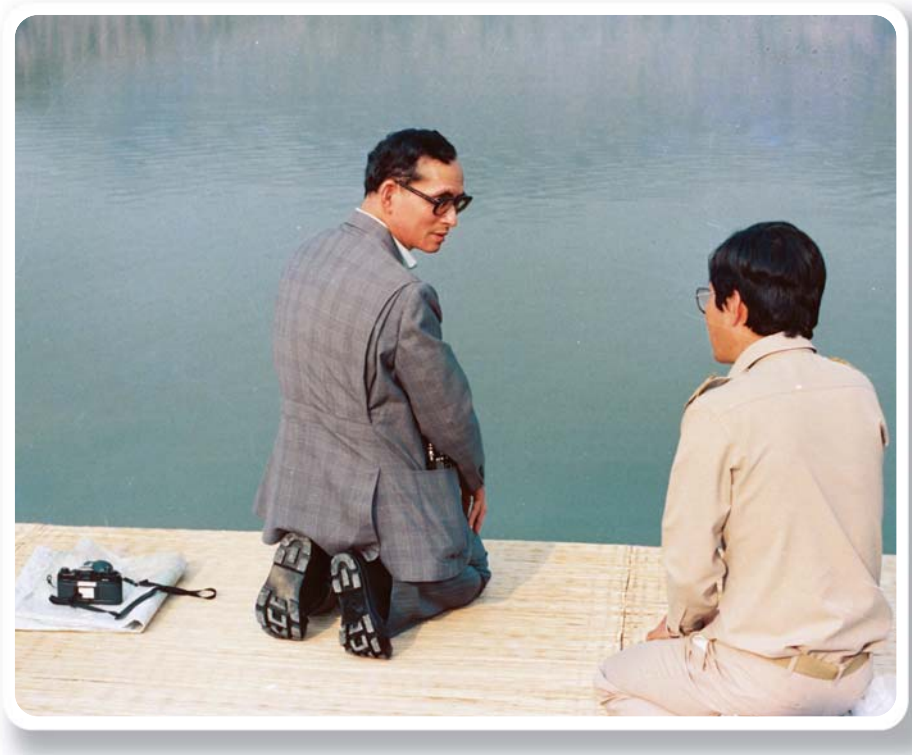

"...ควรพิจารณาวางโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และฝายทดน้ำตามลำน้ำสาขาของแม่ลาว
เพื่อจัดหาน้ำให้ราษฎรหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
สามารถทำการเพาะปลูกได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง และมีน้ำเพื่อการ อุปโภค-บริโภค ตลอดปีด้วย..."

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดพะเยา

การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสมาชิกของกลุ่มได้นั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรักและสามัคคีของกลุ่ม ที่สามารถตกลงหรือยอมรับกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่นั้นได้โดยไม่เกิดการปฏิเสธหรือความขัดแย้งแต่ประการใด ดังเช่น **"กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟฯ จ.พะเยา"** ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของการดำเนินงานกลุ่มที่อยู่ภายใต้สภาวะการจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่ แต่สามารถจัดการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เต็มไปด้วยความมั่นใจในความยุติธรรม โดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยจากการบริหารงานของสมาชิกกลุ่ม ที่มีต่อกระบวนการบริหารจัดการกลุ่มและผู้นำกลุ่ม เพราะอะไรสมาชิกจึงมีความเชื่อมั่นในการบริหารของกลุ่ม อะไรที่เป็นตัวยึดหรือประสานกลุ่มได้อย่างเหนียวแน่น อะไรบ้างคือการดำเนินงานของกลุ่ม และกลุ่มได้รับประโยชน์อะไรจากการบริหารจัดการที่ดี

การเริ่มต้นและการพัฒนากลุ่มสู่ความเข้มแข็ง

ก่อนที่กลุ่มจะดำเนินการอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น แน่นอนว่าในอดีตที่ผ่านมานั้น กลุ่มย่อมมีขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาที่เป็นลำดับขั้นตอน หรือที่เรียกว่า **"มีประวัติและวิวัฒนาการของกลุ่ม"** โดยกลุ่มผ่านจุดเปลี่ยนต่างๆ ที่สำคัญที่ช่วยหล่อหลอมกลุ่มทั้งในเชิงโครงสร้างกลุ่ม การบริหารกลุ่ม และการรวมตัวของสมาชิก ซึ่งสมาชิกที่มีอยู่นั้นประกอบด้วยเกษตรกรจาก ๒ ตำบล ๘ หมู่บ้าน มีพื้นที่ทางการเกษตรที่ใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้นจำนวน ๓,๐๐๐ ไร่ ได้แก่ ***ตำบลภูซาง*** ประกอบด้วย บ้านทุ่งกระเทียม หมู่ที่ ๑๑ บ้านทุ่งติ้ว หมู่ที่ ๖ บ้านสถาน หมู่ที่๑และ๒ และบ้านห้วยไฟ หมู่ที่ ๑, ๒, ๕ และ ๑๓, **และ *ตำบลป่าสัก*** ประกอบด้วย บ้านแก หมู่ที่ ๑และ๒ ซึ่งได้ผ่านกระบวนการทางวิวัฒนาการของกลุ่ม ดังนี้

จุดเริ่มกระบวนการ

เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จทอดพระเนตรอ่างเก็บน้ำร่องส้าน แล้วได้พระราชทานมีพระราชดำริเกี่ยวกับงานชลประทาน ความตอนหนึ่งว่า

"...ควรพิจารณาวางโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และฝายทดน้ำตามลำน้ำสาขาของแม่ลาว เพื่อจัดหาน้ำให้ราษฎรหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สามารถทำการเพาะปลูกได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง และมีน้ำเพื่อการ อุปโภค-บริโภค ตลอดปีด้วย..."

กรมชลประทาน โดยสำนักชลประทานที่ ๒ จึงได้พิจารณาวางแผนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยไฟ ที่ตำบลภูซาง กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕ เพื่อสนองพระราชดำริ

พัฒนาการของกลุ่ม

ในปี ๒๕๓๒-๒๕๓๔ ได้มีการจัดตั้งกองทุนแบบลักษณะกลุ่มผู้ใช้น้ำ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๓๒ มีจำนวนสมาชิก ๔๐๑ ราย โดยแบ่งเป็นกลุ่มพื้นฐาน ๑๘ กลุ่ม เริ่มแรกมีการเรียกเก็บค่าสมาชิกในรูปของข้าวเปลือก จำนวน ๑๐ กิโลกรัมต่อไร่ ทั้งนี้ เพื่อนำข้าวเปลือกมาสำรองไว้กับสมาชิกของกลุ่มที่ได้ผลผลิตข้าว ไม่เพียงพอต่อการนำมาบริโภคสามารถมาขอยืมข้าวที่ได้สำรองไว้ไปใช้ได้ โดยเมื่อมีผลผลิตข้าวแล้วจะต้องนำส่วนที่ยืมไปนำมาคืน พร้อมกับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ ๓๐ การบริหารดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดกองทุนข้าวเปลือก ๕,๖๖๕ กิโลกรัม ภายหลังคณะกรรมการฯ เห็นว่ามีข้าวเพียงพอแล้ว จึงหยุดเก็บข้าวเปลือก รวมระยะเวลาในการดำเนินการในขั้นนี้ ๓ ปี และใน ปี ๒๕๓๔ ได้มีการปรับปรุงระบบส่งน้ำด้วยการดาดคอนกรีตคลองส่งน้ำ โดยโครงการชลประทานพะเยา เพื่อให้มีการกระจายน้ำอย่างทั่วถึง ทำให้สมาชิกมีผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่มีผลผลิตเพียง ๔๐ ถัง/ไร่ เป็น ๕๐-๖๐ ถัง/ไร่ ส่งผลให้สมาชิกไม่มีการกู้ยืมข้าวเหมือนที่ผ่านมา ซึ่งในปี ๒๕๓๗ มีจำนวนข้าวเปลือกล้นยุ้งฉาง คณะกรรมการฯ จึงมีมติให้ขายข้าวเปลือกและเปลี่ยนเป็นเงินเข้ากองทุนแทน โดยมีเงินกองทุนในเวลานั้น ทั้งสิ้น ๒๕,๙๖๔ บาท สามารถบริหารจัดการได้ง่ายกว่าที่ผ่านมา พร้อมนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของกองทุน คือเพื่อให้สมาชิกที่เดือดร้อนได้กู้ยืมเงินไปใช้บรรเทาปัญหาและความเดือดร้อนของตนเอง โดยคิดอัตราดอกเบี้ย ร้อยละ ๓ ต่อปี

ต่อมา เมื่อปี ๒๕๓๗-๒๕๔๑ ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางในการกู้ยืมเงินของสมาชิกให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการเรียกเก็บค่าสมาชิกรายละ ๑๐ บาท เพื่อใช้จ่ายเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงเจ้าหน้าที่ และนำเงินที่มีอยู่ไปฝากไว้กับธนาคารในนามของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟฯ และ ปี ๒๕๔๑-๒๕๔๕ ได้มีการพิจารณาปรับแนวทางการบริหารจัดการกองทุนใหม่ ดังนี้

๑. จ่ายเงินปันผลคืนให้แก่สมาชิก ไม่เกินร้อยละ ๓๐ ของกำไรสุทธิ

๒. จ่ายโบนัสให้แก่คณะกรรมการ ไม่เกินร้อยละ ๑๐ ของกำไรสุทธิ

๓. สำรองเข้ากองทุนไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๓๐ ของกำไรสุทธิ

๔. สำรองเข้ากองทุนสงเคราะห์สมาชิก เช่น การเสียชีวิต จะจ่ายได้ไม่เกินรายละ ๑,๐๐๐ บาท โดยเก็บส่วนนี้ไว้ไม่เกินร้อยละ ๑๐ ของกำไรสุทธิ และในช่วงสุดท้าย ตั้งแต่ปี ๒๕๔๕-ปัจจุบัน ได้เปลี่ยนสถานที่นำฝากจากการนำเงินกองทุนที่ฝากไว้กับธนาคารมาฝากไว้กับสหกรณ์ ทุ่งติ้ว เพื่อความสะดวก ความประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทางเข้ามานำฝากในเมือง ปัจจุบันมีนายอุดร ธรรมวงศ์ เป็นประธานกลุ่มและกำหนดโครงสร้างการบริหารกลุ่มภายใต้รูปแบบคณะกรรมการบริหารโดยมีโครงสร้างกลุ่ม ดังนี้

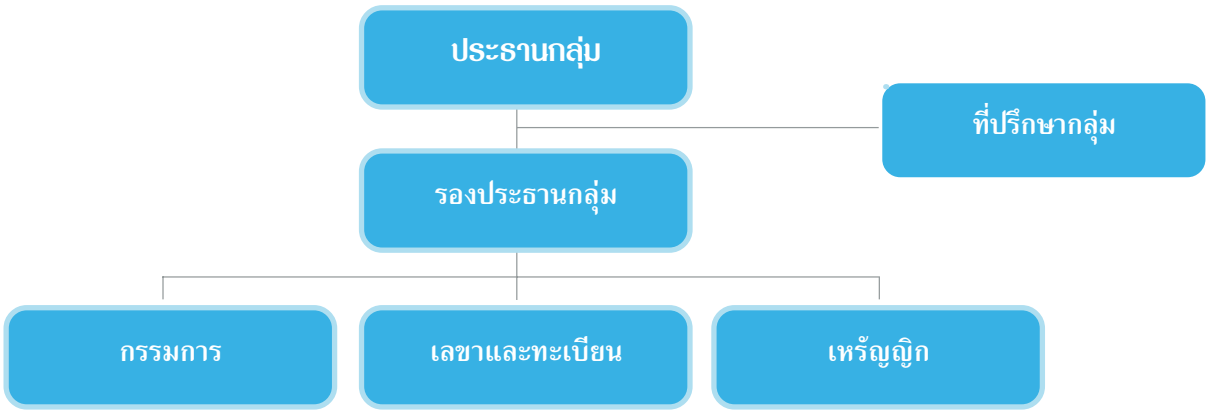

ในขณะเดียวกันกลุ่มได้มีการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการการใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดรอบในการจัดส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่ใช้ประโยชน์ เช่น จัดสรรกันเป็นแบบรอบเวรซึ่งการส่งน้ำ จะส่งให้กับเหมืองหลัก ๒ สาย คือ สายเหมืองดาดคอนกรีต และสายเหมืองลำน้ำเดิมโดยคำนึงถึงพื้นที่เพาะปลูกในแต่ละสาย เป็นหลัก ชลประทานจังหวัดพะเยา และ คณะกรรมการพร้อมด้วยสมาชิก จะมาประชุมและตกลงวางแผนการปลูกพืช และการส่งน้ำกันก่อนฤดูการเพาะปลูก แต่ต้องสัมพันธ์กับปริมาณน้ำที่มีอยู่

รวมทั้ง ได้ดำเนินการออกกฎระเบียบการใช้น้ำ เช่น กำหนดกฎระเบียบกลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้แก่ การแบ่งปัน การเปิดปิดน้ำ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในด้านการประชุม การบำรุงรักษา การทำงาน เป็นต้น และที่สำคัญ คือ การกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการการใช้จ่ายเงินทั้งเงินที่มาจากเงินบำรุงสมาชิก เงินรายได้จากการเรียกเก็บค่าบริการ เงินรางวัลและเงินดอกผลต่างๆ ส่งผลให้กลุ่มมีสถานะและความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ดีมากยิ่งขึ้น สามารถบริหารจัดการภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มด้วยตนเองได้ เช่น การกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมและค่าปรับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการที่ดีเพียงพอ การใช้ประโยชน์จึงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นับได้ว่าการใช้น้ำของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามที่กล่าวไว้แต่ต้นว่าการดำเนินการทุกอย่างของกลุ่ม จะดำเนินการภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของกลุ่ม รวมทั้ง การให้สมาชิกทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันกำหนดและรับรู้การบริหารจัดการ และให้การยอมรับกับสิ่งที่จะดำเนินการร่วมกันทุกคน ส่งผลให้การใช้น้ำของกลุ่มเป็นไปอย่างมีเป้าหมาย ซึ่งการใช้น้ำของกลุ่มนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ ๔ ด้าน ด้วยกันประกอบด้วย

๑. ด้านการเกษตร

แบ่งช่วงการเกษตรเป็น ๒ ช่วง ช่วงแรกจะเป็นการปลูกข้าวนาปี และช่วงที่ ๒ ปลูกพืชฤดูแล้ง เช่น กระเทียม หรือถั่วลิสง เกษตรกรจะทำการเพาะปลูกข้าวโพดก่อนฤดูฝน อีกรอบหนึ่ง

๒. ด้านการประมง

กลุ่มเกษตรกรมีการเลี้ยงปลาทับทิมในกระชังภายในอ่างเก็บน้ำ โดยรับการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากภาคเอกชน นอกจากนี้ยังมีการทำประมงเพื่อเป็นอาหารกลางวันให้กับเด็กนักเรียน

๓. ด้านการอุปโภค-บริโภค

มีการนำน้ำมากักเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และจากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กมาเก็บไว้ที่สระ ดังนั้น ภายในหมู่บ้านจึงส่งเสริมให้มีการขุดสระน้ำ เพื่อให้หมู่บ้านมีน้ำกินน้ำใช้ สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ นอกจากนี้ ยังขยายไปถึงสถานศึกษาเพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการบริโภค อุปโภคและเพาะปลูกพืชผัก เพื่อเป็นอาหารกลางวันให้กับนักเรียน

๔. การเลี้ยงสัตว์ มีการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ในการทำปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงโค เป็นต้น

เน้นการทำงานที่ใช้ความคิดริเริ่มและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ ล้วนเป็นกุญแจความสำเร็จของกลุ่ม เนื่องจากเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยแก้ไขกลไกการทำงานของกลุ่มให้สำเร็จลุล่วงลงไปได้ด้วยดี และที่สำคัญ คือ ทำให้กลุ่มมีความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วม หรือเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานร่วมกันอย่างเต็มศักยภาพ

การคิดริเริ่มของกลุ่มมีความเด่นชัดอย่างมากในเรื่องของการจัดเก็บเงินสมทบจากสมาชิกกลุ่มฯ เพื่อนำมาเป็นกองทุนสำหรับการบริหารและการพัฒนากลุ่มฯ ของตนเอง มีการจัดให้มีร้านค้าในรูปแบบของสหกรณ์กลุ่มและมีการปันกำไรคืนให้สมาชิกทุกปี นอกจากนี้ในด้านการประสานงานยังจัดให้มีการนำเจ้าหน้าที่หน่วยต่างๆ มาให้ความรู้แก่สมาชิกเพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงาน และที่สำคัญ คือ แนวคิดร่วมกันที่จะปรับปรุงอ่างเก็บน้ำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อหารายได้และเพิ่มอาชีพให้กับสมาชิกกลุ่มและราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียง

ด้านการจัดโครงสร้างการบริหารกลุ่มนั้น มีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการกลุ่มจำนวนครึ่งหนึ่งของทั้งหมด เพื่อผลัดเปลี่ยนการดูแลรวมทั้ง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดใหม่ๆ ในการทำงาน ซึ่งบ่งบอกถึงการไม่ยึดติดในโครงสร้างการบริหาร ทั้งนี้โดยนำระบบการจูงใจมาเป็นตัวเสริมแรงให้เกิดการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารมากขึ้นด้วย

ด้านการมีส่วนร่วม สมาชิกกลุ่มให้ความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินงานเพื่อร่วมพัฒนากลุ่ม เช่น มีส่วนร่วมในการจัดสรรน้ำและแบ่งปันน้ำ ทั้งในระดับเหมืองหลัก ๒ สาย ในระดับภายในเหมืองฝายแต่ละสายและการเปิดปิดน้ำ ซึ่งจะเน้นการมีส่วนร่วมในทุกการดำเนินงาน และยังได้มีส่วนร่วมในการดูแลและบำรุงรักษา ด้วยการระดมสมาชิกทั้งหมดเข้าร่วมกันทำงาน ปีละ ๒ ครั้ง และพัฒนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่างๆ ทั้งนี้ กลุ่มใช้งบประมาณของกลุ่มในการซ่อมแซมเอง ในกรณีที่สามารถซ่อมแซมได้และใช้งบประมาณไม่มาก

สำหรับด้านสังคมและวัฒนธรรม มีการจัดกิจกรรมหรืองานต่างๆ ของหมู่บ้านหรือของราชการ กลุ่มผู้ใช้น้ำจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมไปถึงการประชุมกลุ่มต่างๆ และยังมีการร่วมกันต่อต้านการบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่า โดยทำหน้าที่สอดส่องดูแลป่าไม้บริเวณพื้นที่ที่เป็นต้นน้ำของอ่างอีกด้วย

บทสรุปความสำเร็จ

สมาชิกในกลุ่มมีการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน โดยมีการแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มย่อยในการรับผิดชอบดูแลคลองส่งน้ำของกลุ่ม การจัดตั้งกองทุนเพื่อที่จะบริหารและพัฒนากลุ่มฯ ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น และมีการจัดตั้งร้านค้าในรูปแบบของสหกรณ์กลุ่ม โดยใช้เงินทุนของกลุ่ม มีการคืนทุนให้แก่สมาชิกในรูปแบบของกำไร ในเรื่องของการบริหารจัดการน้ำ ทางคณะกรรมการพร้อมด้วยสมาชิกจะร่วมประชุมและตกลงวางแผนการปลูกพืช และการส่งน้ำกันก่อนฤดูการเพาะปลูกทุกครั้ง เพื่อให้การเพาะปลูกสัมพันธ์กับปริมาณน้ำที่มี ทำให้การใช้น้ำที่มีปริมาณจำกัดได้ประโยชน์มากที่สุดและทั่วถึง สำหรับน้ำที่ใช้ในการอุปโภค บริโภค ทางกลุ่มจะชักน้ำจากอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ไปเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และจากอ่างขนาดเล็กไปเก็บไว้ในสระเก็บน้ำทำให้ในหมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดปี ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีรายได้เฉลี่ย ๒๗,๗๓๗ บาท รายละเอียดตามตาราง

ตาราง แสดงข้อมูลจำแนกรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ของ ต.ภูซาง และต.ป่าสัก กิ่งอำเภอภูซาง จ. พะเยา

หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)
สถาน ๒	๓๕,๔๒๙
สถาน	๓๒,๔๓๐
ทุ่งติ้ว	๒๘,๕๓๗
ทุ่งกระเทียม	๒๔,๓๙๐
ห้วยไฟพัฒนา	๒๒,๐๒๗
แก (ม.๑)	๓๐,๑๑๔
แก (ม.๒)	๒๑,๒๓๖
เฉลี่ยรายได้	**๒๗,๗๓๗**

หมายเหตุ

๑. ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๔๘

๒. รายได้เฉลี่ยต่อคนในพื้นที่หนึ่งๆ เป็นรายได้ของทุกครัวเรือนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนคนในพื้นที่ทั้งหมด

ภาพสรุป-พัฒนาการจัดตั้งและแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟฯ จ.พะเยา

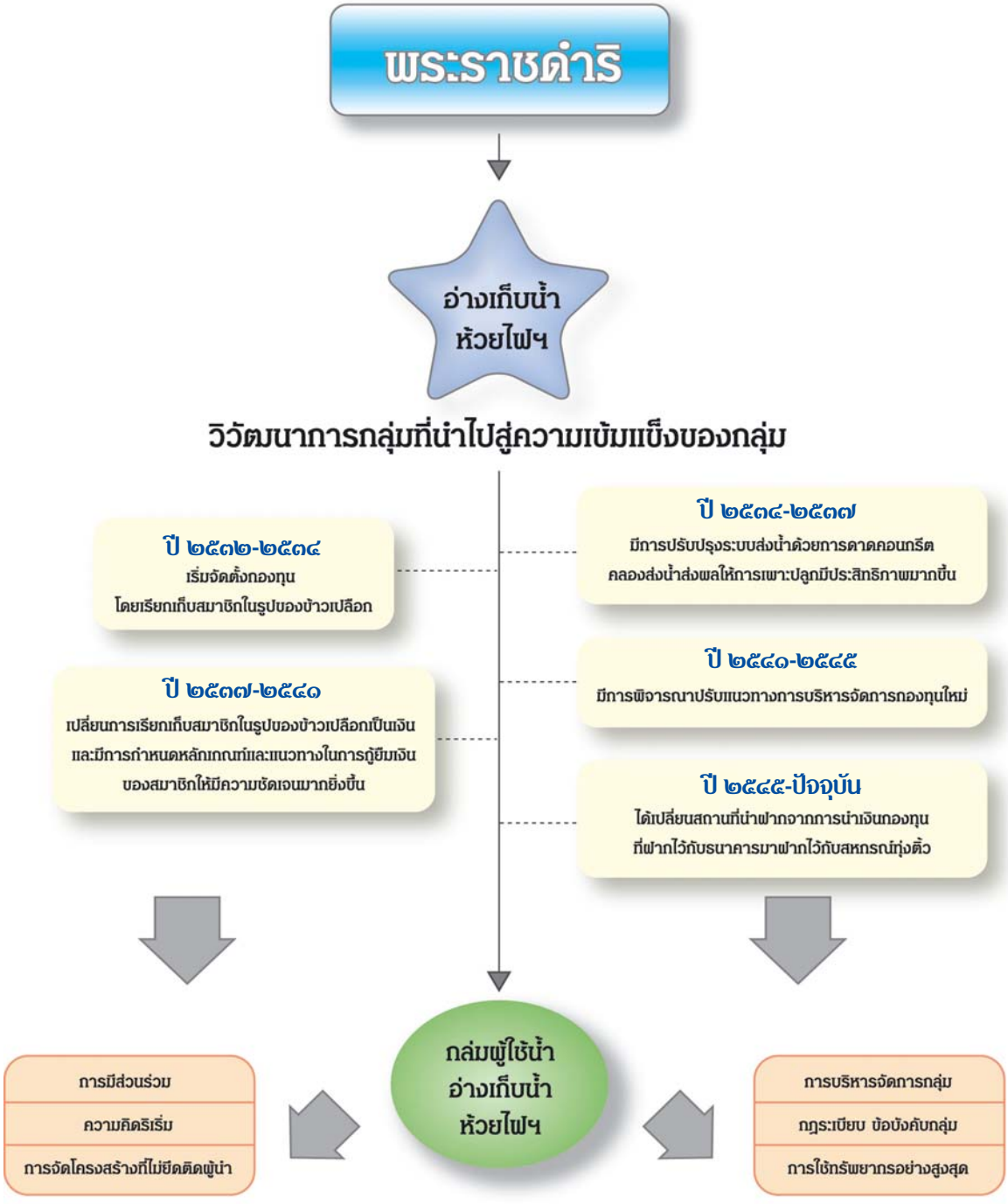

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการดำเนินงาน โครงการอ่างเก็บน้ำยางชุมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ตำบลหาดขาม อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

กลุ่มผู้ใช้น้ำสหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด (อ่างเก็บน้ำยางชุมฯ) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

"สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด" (อ่างเก็บน้ำยางชุมฯ) หนึ่งในกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภค-บริโภคอย่างเพียงพอ รวมทั้งได้น้อมนำกระแสพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพในพื้นที่ของตนเองได้อย่างดีเยี่ยม ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นข้อสรุปที่ดีที่สะท้อนถึงความสามารถในการบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้สูงสุด และการใช้เป็นไปอย่างหลากหลาย รวมทั้งผลงานที่ปรากฏล้วนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมทั่วไป และในครั้งนี้คณะกรรมการตัดสินผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นผู้ชนะเลิศด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่ภาคกลาง เพราะอะไรกลุ่มดังกล่าวจึงได้รับรางวัลในครั้งนี้ กลุ่มมีกลวิธีในการดำเนินงานและบริหารจัดการอย่างไร

การวางรากฐานที่มั่นคงนำสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์

"สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด" เดิมชื่อ "กลุ่มบริหารการใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย" มีที่ตั้งโครงการอยู่ที่หมู่ ๖ บ้านยางชุม ตำบลหาดขาม อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำยางชุม เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาอย่างช้านานกว่า ๑๕ ปี โดยเริ่มจัดตั้งกลุ่มครั้งแรก เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๓๓ การจัดตั้งกลุ่ม เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำยางชุม จำนวนทั้งสิ้น ๒๒๐ ราย ซึ่งมาจากกลุ่มพื้นฐาน ๓๙ กลุ่ม (โดยแบ่งตามการรวมกลุ่มของราษฎรในพื้นที่ ตามลักษณะของการส่งน้ำไปตามคลองสายต่างๆ รอบพื้นที่รับประโยชน์) ครอบคลุมพื้นที่ชลประทานทั้งสิ้น ๑๕,๓๐๐ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ๖ หมู่บ้าน การรวมตัวของสมาชิกกลุ่มเพื่อให้สมาชิกและเกษตรกร ผู้ใช้น้ำได้รับการจัดสรรปันส่วนน้ำอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ตลอดจนให้การจัดสรรน้ำในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี

ตลอดการดำเนินงานของกลุ่มในหลายปีที่ผ่านมา สามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนกระทั่งจำนวนประชากรในพื้นที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ประกอบกับมีการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค รวมทั้ง มีการเพิ่มการผลิตในภาคการเกษตรมากขึ้นกว่าแต่เดิมมาก จึงทำให้เกิดปัญหาปริมาณน้ำที่มีอยู่มีไม่เพียงพอ แม้ว่าจะมีอ่างเก็บน้ำไว้ใช้แล้วก็ตาม

พระราชดำริ...ดั่งแสงประทีปส่องทาง แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำริกับพลโทประวิตร วงษ์สุวรรณ แม่ทัพภาคที่ ๑ (ยศในขณะนั้น) และรองผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้สนับสนุนกรมชลประทานในการพิจารณาเพิ่มปริมาณการเก็บกักน้ำของอ่างเก็บน้ำยางชุม เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับป่ากุยบุรี ตลอดจนส่งน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ และเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริกับพลเอกประวิตร วงษ์สุวรรณ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก พลโทไพศาล กตัญญู แม่ทัพภาคที่ ๑ เลขาธิการ กปร. อธิบดีกรมชลประทาน อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ณ วังไกลกังวล สรุปความว่า

– ให้พิจารณาเพิ่มความจุของอ่างเก็บน้ำยางชุมให้สามารถเก็บกักน้ำและระบายน้ำออกท้ายเขื่อนโดยไม่เป็นอันตรายต่อโครงสร้างเดิม รวมทั้ง ให้พิจารณาจัดทำระบบส่งน้ำโดยการวางท่อนำน้ำไปยังบ่อพักไว้บริเวณที่เป็นเนินและทำระบบกระจายน้ำและนำน้ำไปใช้ประโยชน์

– พิจารณาสร้างฝายต้นน้ำ (Check Dam) สระเก็บน้ำขนาดเล็กตามลำห้วยในพื้นที่เหนืออ่างเก็บน้ำ

– แก้ไขปัญหาผลกระทบของโครงการและช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากการก่อสร้าง

และจากการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำของอ่างเก็บน้ำยางชุมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้สามารถรองรับน้ำได้เพิ่มขึ้นอีก ๙ ล้านลูกบาศก์เมตร (จากเดิม ๓๒.๐๐ ล้าน ลูกบาศก์เมตร เป็น ๔๑.๑๐ ล้านลูกบาศก์เมตร) ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบริหารการใช้น้ำได้อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถเพิ่มพื้นที่การทำเกษตรจากเดิม ๑๕,๓๐๐ ไร่ เป็น ๒๐,๓๐๐ ไร่ หรือเพิ่มขึ้นอีก ๕,๐๐๐ ไร่ ซึ่งเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำของอ่างเก็บน้ำยางชุมตามที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริ

การร่วมคิด ร่วมทำ ก่อเกิดความเข้าใจแก่ทุกคน

ภายหลังการจัดตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ได้มีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มร่วมกันเป็นประจำและต่อเนื่อง เช่น การพบปะพูดคุย การปรึกษาหารือ การประชุมระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการทั้งการประชุมที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการ แต่อย่างไรก็ตาม ในการประชุมที่เป็นทางการนั้น ทางกลุ่มได้กำหนดวาระการประชุมประจำปีของกลุ่มอย่างน้อย ปีละ ๑ ครั้ง และทุก ๒ ปี จะจัดให้มีการประชุมใหญ่ เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นใหม่แทนคณะกรรมการชุดเดิมที่หมดวาระการปฏิบัติงาน

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๔๒ กลุ่มได้มีการปรับปรุงระเบียบข้อบังคับและแนวปฏิบัติของกลุ่มให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ ได้ย้ายที่ทำการมาอยู่ที่ บ้านเลขที่ ๖๙ หมู่ที่ ๖ ตำบลหาดขาม อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๔ ได้จดทะเบียนกลุ่มในรูปของสหกรณ์ โดยใช้ชื่อเป็น สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด โดยเริ่มต้นมีสมาชิกจดทะเบียน จำนวน ๔๙ คน ทุนจดทะเบียน ๙,๐๐๐ บาท ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน ๓๐๐ ราย และมีทุนจดทะเบียนทั้งสิ้น ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ภารกิจใหม่ภายใต้บทบาทของสหกรณ์

การเปลี่ยนแปลงจาก “กลุ่มบริหารการใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย” มาเป็น “สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด” ทำให้ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจของสหกรณ์ ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมกลุ่มมากกว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำ ดังนี้

๑. เป็นศูนย์รวมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ทำหน้าที่ในการประสานระหว่างผู้ใช้น้ำกับฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ ๑ (อ่างเก็บน้ำยางชุม)

๒. แนะนำและควบคุมเพื่อให้มีการแบ่งปันน้ำด้วยความเป็นธรรม

๓. ให้สมาชิกผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษาคูน้ำและอาคารชลประทาน

๔. ควบคุมการใช้น้ำอย่างประหยัดและถูกต้องเหมาะสม

๕. แก้ไขปัญหาอันเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

และจากการกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการสหกรณ์ ทำให้สหกรณ์ต้องมีการกำหนดบทบาท และหน้าที่ของบุคคลและคณะบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้ โดยกำหนดบทบาท และความรับผิดชอบของคณะบุคคลและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

คณะกรรมการฯ มีบทบาทและความรับผิดชอบ ดังนี้

๑. เป็นตัวแทนของสมาชิกผู้ใช้น้ำ ทำหน้าที่ประสานกับฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา

๒. ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทานฝ่ายส่งน้ำที่ ๑ ในการวางแผนการใช้น้ำในคลอง และคูส่งน้ำในแต่ละฤดูกาล

๓. แนะนำและควบคุมให้สมาชิกผู้ใช้น้ำปฏิบัติตามแผนการส่งน้ำและมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษาประตูน้ำและอาคารชลประทาน

๔. ประสานงานระหว่างสมาชิกผู้ใช้น้ำ เพื่อรวบรวมความคิดในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพในการใช้น้ำให้ดีขึ้น เช่น การจัดให้มีกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติต่างๆ เพื่อบริหารกลุ่ม รวมทั้ง การจัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการเมื่อครบวาระการดำรงตำแหน่ง เป็นต้น

สมาชิกผู้ใช้น้ำ มีบทบาทและความรับผิดชอบ ดังนี้

๑. เข้าร่วมประชุมทุกครั้งตามที่ได้รับการบอกกล่าว

๒. ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทานในการบำรุงรักษา คูคลองส่งน้ำและอาคารชลประทาน

๓. ใช้น้ำตามรอบเวลาที่กำหนด

๔. ดูแลการใช้น้ำไม่ให้เกิดความเสียหายกับอาคารชลประทาน

๕. ปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกาอย่างเคร่งครัด

โครงสร้างการบริหารกลุ่มในปัจจุบัน ประกอบด้วย

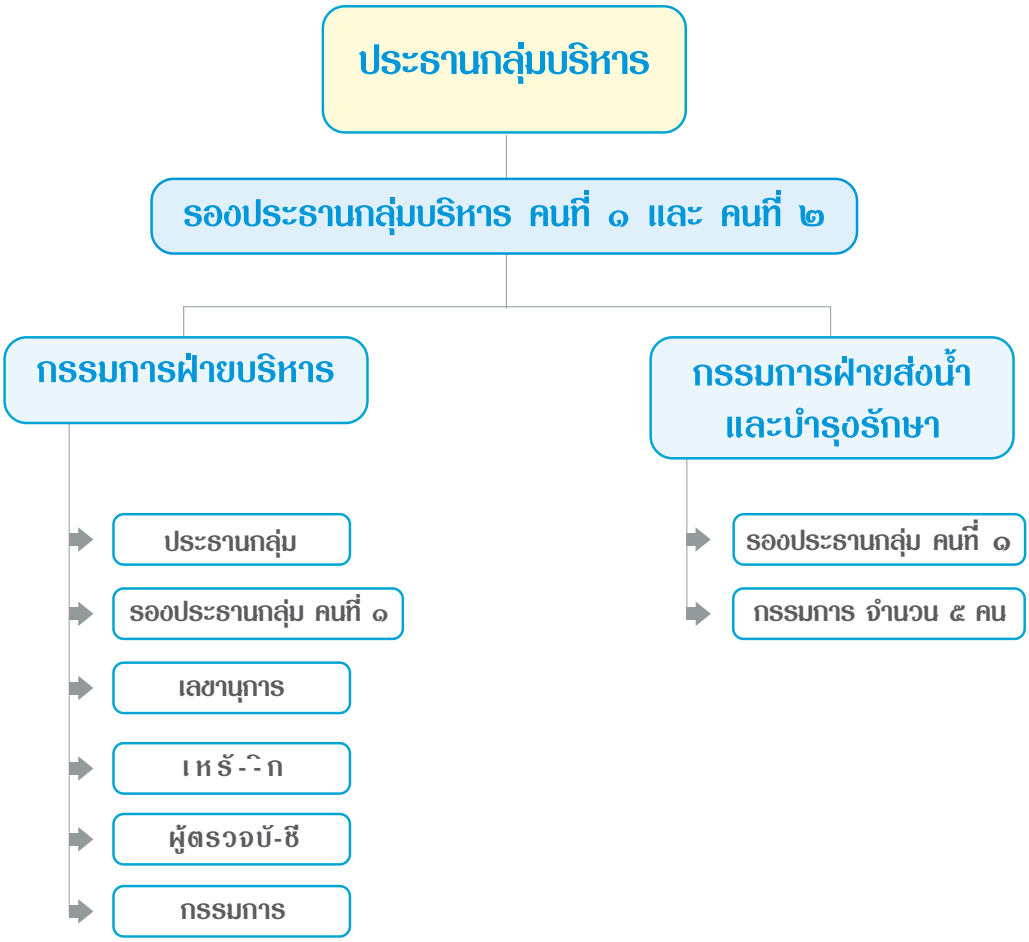

การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ก่อเกิดประโยชน์สูงสุด

สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด ได้มีการจัดวางแนวทางการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำไว้ เพื่อให้การจัดสรรน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความยุติธรรมและทั่วถึง รวมทั้ง มีน้ำใช้ในการเกษตรและการอุปโภคและบริโภคตลอดปี ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑. การส่งน้ำ เพื่อให้การส่งน้ำมีประสิทธิภาพ ดังนั้น กลุ่มจึงได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

สำรวจความต้องการการใช้น้ำจากสมาชิกผู้ใช้น้ำ
และแจ้งผลการสำรวจให้เจ้าหน้าที่ชลประทานทราบ
เพื่อนำมาวางแผนการจัดสรรน้ำ

▼

จัดรอบเวรการใช้น้ำร่วมกับสมาชิกและควบคุมติดตาม
การใช้น้ำของสมาชิกด้านการบำรุงรักษา

▼

กำหนดแผนการปรับปรุงและบำรุงรักษาประจำปี
และจัดรอบเวรของการดำเนินการ

▼

การควบคุมและติดตามการใช้ประโยชน์จากน้ำของสมาชิก

๒. ด้านการบำรุงรักษา

กลุ่มมีการกำหนดแผนการบำรุงรักษาประจำปี เพื่อสร้างความร่วมมือและยั่งยืนจากสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงรักษาอาคารชลประทานและระบบส่งน้ำต่างๆ เพื่อให้มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน รวมทั้ง เพื่อให้การจัดสรรน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การร่วมมือกันกำจัดวัชพืชในคูน้ำและขุดลอกคูน้ำที่ตื้นเขิน การซ่อมแซมคูและอาคารส่งน้ำก่อนถึงฤดูการส่งน้ำเป็นต้น

๓. ด้านการบริหาร

สืบเนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นลอนลูกคลื่นและที่ราบเชิงเขา มีความลาดชันค่อนข้างสูงตามแนวคลองส่งน้ำและคูส่งน้ำลัดเลาะไปตามแนวขอบเนิน ดังนั้น การให้น้ำแก่พื้นที่เพาะปลูกจะต้องทำโดยให้ทางร่องและแบบท่วมเป็นผืนทำให้มีปัญหามาก เพราะพืชได้รับน้ำไม่พอกับความต้องการและมีอัตราการกัดเซาะมากเนื่องจากความลาดชัน กอปรกับการเพาะปลูกในพื้นที่ส่วนใหญ่เกษตรกรนิยมปลูกมะม่วง สับปะรด ฝรั่ง เผือก หน่อไม้ฝรั่ง ผักต่างๆ หญ้าเลี้ยงสัตว์ และเป็นนาข้าวประมาณไม่เกิน ๑๐๐ ไร่ จะเห็นได้ว่าพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ผล พืชไร่และพืชผัก ดังนั้นการส่งน้ำในลักษณะนี้เกษตรกรจะไม่สามารถได้รับน้ำอย่างทั่วถึง นอกจากนี้บางพื้นที่ยังได้รับน้ำมากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อผลผลิต

เมื่อพิจารณาปัญหาหลักทั้งจากสภาพพื้นที่เพาะปลูกและชนิดของพืชแล้วสหกรณ์จึงได้กำหนดรอบเวรในการส่งน้ำในคลองและคูส่งน้ำโดยคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายส่งน้ำ ๔ วัน และคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวาส่งน้ำ ๓ วัน รายละเอียดตามตารางเวรการส่งน้ำดังนี้

ชื่อคลอง	ความยาว (กม.)	จำนวนวัน	หมายเหตุ
๑. คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย	๑๖.๒๐๐	จันทร์-พฤหัสบดี	รอบเวรการส่งน้ำจะดำเนินการส่งน้ำในรอบสัปดาห์เว้นสัปดาห์ แต่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความจำเป็น
๒. คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา	๗.๘๐๐	ศุกร์-อาทิตย์	

นอกจากนี้ มีการกำหนดให้พื้นที่ของเกษตรกรจะต้องดำเนินการขุดสระเก็บน้ำไว้สำรอง โดยขนาดของสระขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์และขนาดพื้นที่ถือครอง ในเวลากลางวันพื้นที่ที่ได้รับน้ำโดยตรงเกษตรกรสามารถรับน้ำทางร่องหรือท่วมเป็นผืนได้ ส่วนในเวลากลางคืน เกษตรกรจะนำน้ำเก็บไว้ในสระเก็บน้ำของตนเอง ทำแบบนี้จนหมดรอบเวรที่จะได้รับน้ำ สำหรับพื้นที่ของเกษตรกรที่ไม่สามารถรับน้ำได้โดยตรงเกษตรกรจะชักน้ำเข้าสู่สระเก็บน้ำแล้วให้น้ำแก่แปลงเพาะปลูกโดยระบบสปริงเกอร์ ซึ่งมีจำนวนเกษตรกรที่มีสระกักเก็บน้ำในแปลงของตนเอง ดังนี้

คลอง	จำนวน (ราย)	พื้นที่ (ไร่)	ปริมาตร (ม๓)
ส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย	๒๖๐	๙๗.๕	๓๑๒,๐๐๐
ส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา	๑๒๓	๔๖.๑	๑๔๗,๖๐๐
รวม	**๓๘๓**	**๑๔๓.๖**	**๔๕๙,๖๐๐**

ออกกฎระเบียบและเครื่องมืออื่น ๆ เข้ามาช่วยจัดการและการควบคุม

นอกจากสหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด จะได้กำหนดแนวทางการจัดการน้ำเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการแล้ว ยังได้ออกกฎระเบียบและเครื่องมืออื่นๆ เข้ามาช่วยจัดการและควบคุมการดำเนินงานของสมาชิก ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ประกอบด้วย

๑. จัดทำระเบียบ ข้อบังคับในการบริหารจัดการ
๒. การจัดทำสัญญากลุ่มผู้ใช้น้ำ
๓. กำหนดให้มีการคัดเลือกหัวหน้าดูแลและคณะกรรมการตามวาระที่กำหนด โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งในแต่ละรอบ ไม่เกิน ๒ ปี
๔. การจัดทำบัญชีรายชื่อสมาชิก
๕. การสรุปและการประเมินผลงานประจำปีของกลุ่ม

สร้างสรรค์การใช้ประโยชน์จากน้ำ เพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎร

จากปณิธานเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎรในพื้นที่ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทานที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุดด้วยความรักและความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยเฉพาะตัวผู้นำที่มีศักยภาพ ตลอดจนการกำกับดูแลให้ความช่วยเหลือของภาครัฐทำให้การจัดสรรการใช้น้ำไปยังแหล่งเพาะปลูกของเกษตรกรเป็นไปอย่างทั่วถึงและยุติธรรม รวมทั้งการสร้างความหลากหลายในด้านการเพาะปลูก โดยมีการวางแผนการเพาะปลูกที่ดีและมีประสิทธิภาพและมีการจัดระบบการเพาะปลูกพืชเพื่อไม่ให้เกิดการแย่งน้ำระหว่างเกษตรกรที่ดำเนินการเพาะปลูก ส่งผลให้เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เพิ่มมากขึ้น มีรายได้จากการค้าผลผลิตสูงขึ้น

การให้น้ำของกลุ่มเพื่อทำการเกษตร ทำในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่ปลูก ไม่ว่าจะเป็นการให้น้ำทางร่อง ใช้กับพืช เช่น อ้อย สวนผลไม้และหน่อไม้ฝรั่ง, การให้น้ำแบบท่วมขังใช้กับพืช เช่น ข้าว, การให้น้ำแบบท่วมเป็นผืน ใช้กับแปลงปลูกหญ้า, การให้น้ำแบบสปริงเกอร์ ใช้กับพืช เช่น เผือก และไม้ผล และการให้น้ำแบบสเปรย์และน้ำหยดกับพืชผัก ผลไม้ โดยมีพื้นที่การเพาะปลูก ประมาณ ๒๐,๓๐๐ ไร่

นอกจากด้านการเพาะปลูกทางการเกษตรแล้ว ราษฎรในพื้นที่ยังได้นำน้ำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินการทำปศุสัตว์ เช่น การเพาะปลูกพืชประเภทหญ้าและพืชผัก ผลไม้ที่สามารถนำมาทำเป็นอาหารของวัวได้ รวมทั้ง ยังมีการส่งเสริมการประมง เพื่อเป็นการช่วยกันเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และเพื่อประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์และการเลี้ยงชีพ อีกด้วย ทั้งนี้ โดยแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของราษฎรในพื้นที่ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. **พื้นที่ทำการเพาะปลูก** ประกอบด้วย

ชนิดพืช	จำนวนเกษตรกรที่ปลูก (ครัวเรือน)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)
มะม่วง	๒๒๖	๒,๘๑๓	๒,๕๐๐	๓๗,๕๐๐
สับปะรด	๑๙๕	๔,๗๐๑	๖,๐๐๐	๒๔,๐๐๐
กล้วย	๑๑๒	๑,๑๓๗	๑,๒๐๐	๔,๘๐๐
มะพร้าว	๑๑๕	๑,๑๒๑	๑,๕๐๐	๖,๐๐๐
อ้อย	๔	๒๓๕	๑๒,๐๐๐	๖,๒๔๐
ปาล์มน้ำมัน	๑๙	๓๘๐	–	–
ว่านหางจระเข้	๘๙	๖๗๓	๑๘,๐๐๐	๓๖,๐๐๐
มะละกอ	๔๗	๑๐๕	๖,๐๐๐	๑๘,๐๐๐
ข้าวโพด	๒๖	๒๗๐	๒,๐๐๐	๖,๐๐๐
พริก	๒๗	๕๑	๑,๒๐๐	๑๘,๐๐๐
ฝรั่ง	๒๐	๑๒๖	๙,๐๐๐	๒๗,๐๐๐
หน่อไม้ฝรั่ง	๑๑๘	๑๗๐	๓,๖๐๐	๕๔,๐๐๐
มะนาว	๒	๑๔	–	–
พืชล้มลุก	๑๒	๑๓๔	๒,๐๐๐	๘,๐๐๐
ชมพู่	๕	๒๒	๙๐๐	๑๓,๕๐๐
กระท้อน	๕	๒๔	–	–
องุ่น	๔	๔	–	–
ยางพารา	๒	๓๐	–	–
หม่อนไหม	๕	๒๕	–	–
พืชผัก	๑๑	๑๕	๑,๒๐๐	๖,๐๐๐
เผือก	๓	๑๒	–	–
ขนุน	๑	๑๐	–	–
ต้นสน	๑	๕	–	–
นาข้าว	๑๘๕	๑๒	–	–

๒. ด้านการประมง ประกอบด้วย

ชนิดสัตว์	จำนวนเกษตรกรเลี้ยงปลา (ครัวเรือน)	พื้นที่ (บ่อ)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อบ่อ (กก.)	ผลตอบแทนต่อบ่อ (บาท)
ปลาช่อน	๑	๒	๒๐	–
ปลานิล	๒๙	๖๑	๓,๐๐๐	๒๕
ปลาตะเพียนขาว	๑	๑	๒๐	–
ปลายี่สกเทศ	๒	๔	๕๐–๑๐๐	–
ปลาทับทิม	๒	๖	๕,๐๐๐–๑๕,๐๐๐	๔๐
ปลาดุก	๒	๕	๔๐๐–๑,๐๐๐	๒๖
ปลาหมอไทย	๑	๒	๑,๐๐๐	–
ปลาแรด	๑	๑	–	–

๓. การประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ ประกอบด้วย

ชนิดสัตว์	จำนวนเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ (ครัวเรือน)	จำนวน (ตัว)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อตัว (กก.)	ผลตอบแทนต่อตัว (บาท)
โคนม	๕๖	๑,๕๙๙	๒,๙๐๐–๓,๐๐๐	๒๐,๐๐๐–๒๕,๐๐๐
โคเนื้อ	๑๔๕	๑,๖๓๕	๓๕๐–๔๐๐	๑๓,๐๐๐
สุกร	๓๑	๒๖๔	๑๐๐	๔,๒๐๐
แพะ	๓๒	๒,๖๓๗	๒๐–๒๕	๑,๔๕๐–๑,๗๕๐
ไก่	๒๐๙	๑๑,๒๔๘	๒–๒.๕	๖๐–๑๒๐
เป็ด	๘๐	๕๒๗	๓	๑๘๐

ใช้กิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์มวลชน

นอกจากความต่อเนื่องในด้านการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทานแล้ว ในขณะเดียวกันกลุ่มก็ได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อการพัฒนากลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มเองก็ดี หรือที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม ซึ่งกิจกรรมที่ได้ร่วมกันจัดทำส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมในเชิงสาธารณกุศลหรือสาธารณประโยชน์เป็นจำนวนมาก อาทิเช่น:

๑. การปลูกป่าต้นน้ำเหนืออ่าง จำนวน ๒๒,๓๐๐ ไร่ บริเวณอ่างต้นน้ำและบริเวณป่ากุยบุรี โดยที่ผ่านมาพบว่าป่ามีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยวัดจากจำนวนสัตว์ป่าหายากต่างๆ ที่พบในพื้นที่ป่า เช่น กระทิง วัวแดง วัวป่า เสือโคร่ง เป็นต้น

๒. การส่งเสริมด้านการประมง เช่น การปล่อยปลาให้ครบจำนวน ๙ ล้านตัวในปี ๒๕๔๙ (จำนวน ๑๓ ชนิดพันธุ์ปลา)

๓. การร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เช่น การอนุรักษ์ช้างป่า, การปลูกหญ้าแฝก จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ ต้น, การทำ Check Dam เป็นต้น

๔. การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม เช่น การจัดเลี้ยงอาหารกลางวันนักเรียนในโรงเรียนเขตพื้นที่ เช่น ที่วัดวังขาว เป็นต้น

นอกจากนี้ กลุ่มยังประโยชน์ในการจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ของสมาชิกกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สมาชิกกลุ่ม **"คิดเป็นและทำได้"** และสามารถนำสิ่งที่ได้รับมาขยายผลการเรียนรู้สู่คนอื่นๆ ได้ต่อไป เช่น

๑. การศึกษาดูงานการปลูกสละ ที่ อ.หลังสวน จ.ชุมพร
๒. การศึกษาดูงานการปลูกพริกมัน อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี
๓. การศึกษาดูงานการผลิตน้ำมันสบู่ดำ
๔. การเข้าร่วมการทำฝนหลวง
๕. การออกขายสินค้าในตลาดชุมชน

หรือแม้แต่กิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น

(๑) การทำปุ๋ยอินทรีย์ โดยใช้วัสดุและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น เศษพืช ขุยมะพร้าว มูลวัว เปลือกหอย ฯลฯ

(๒) การทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ อินทรีย์ โดยใช้วัสดุและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น หอยเชอรี่ เศษปลา เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษา เรียนรู้และทดลองการปลูกพืชแผนใหม่ ด้วยการนำพืชชนิดใหม่ๆ เช่น หน่อไม้ฝรั่ง ฝรั่งพันธุ์เย็นสอง ลำไย ทุเรียน และแก้วมังกร ซึ่งเป็นผลไม้ที่เป็นความต้องการของตลาดมาทดลองปลูก โดยนำพันธุ์มาจากพื้นที่อื่นๆ เพื่อสร้างรายได้เสริม/หลักให้กับเกษตรกร ถ้าทำได้ผลดีและมีตลาดรองรับ จะมีการวางแผนเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น

บทสรุปความสำเร็จ

การที่กลุ่มผู้ใช้น้ำสหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด บริหารจัดการน้ำจากอ่างเก็บน้ำยางชุมมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด อย่างคุ้มค่าและพอเพียง นั้นแสดงให้เห็นว่ามีการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ประกอบกับการมีระบบชลประทานที่ดี รวมทั้ง ผู้นำกลุ่มที่ดีและเกษตรกรที่มีความรู้และความสามารถ มีการร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการทำเกษตรกรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยมองถึงความสามารถในการปลูก ควบคู่กับการรองรับของตลาด

นอกจากนี้ การดำเนินการของกลุ่มยังกล่าวได้ว่าเป็นการทำงานภายใต้การผนึกสรรพกำลังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนในพื้นที่ ผลที่ได้จากการบริหารจัดการที่ดี ส่งผลให้เกษตรกรมีหนี้ลดลง มีรายได้เฉลี่ย ๓๕,๘๓๐ บาท ต่อคนต่อปี มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รู้จักการทำเกษตรทางเลือกที่เลือกใช้ปุ๋ยที่ทำขึ้นจากวัตถุดิบในหมู่บ้าน ที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยในขณะเดียวกันยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ/ป่าไม้ ดินเสื่อม/แข็ง และลดอันตรายจากการใช้สารเคมีด้วยอีกทางหนึ่ง

ตารางแสดงข้อมูลจำแนกรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ของ ต.กุยบุรี อ.กุยบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์

ที่	หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)
๑.	หนองมะชาง	๓๖,๓๘๙
๒.	กุยบุรี	๓๕,๘๓๐
๓.	บน	๓๐,๗๗๘
๔.	ท่าข้าม	๓๐,๔๐๔
๕.	หนองตาเสือ	๒๙,๐๙๗
๖.	หนองหมู	๒๘,๒๒๕
๗.	หนองกระทิง	๒๖,๙๖๕
เฉลี่ยรายได้ต่อคนต่อปีของคนในพื้นที่		**๒๔,๗๗๑**

หมายเหตุ ๑. ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๔๘
๒. รายได้เฉลี่ยต่อคนในพื้นที่หนึ่งๆ เป็นรายได้ของทุกครัวเรือนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนคนในพื้นที่ทั้งหมด

ภาพสรุปแนวทางการดำเนินงานของ
สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด จ.ประจวบคีรีขันธ์

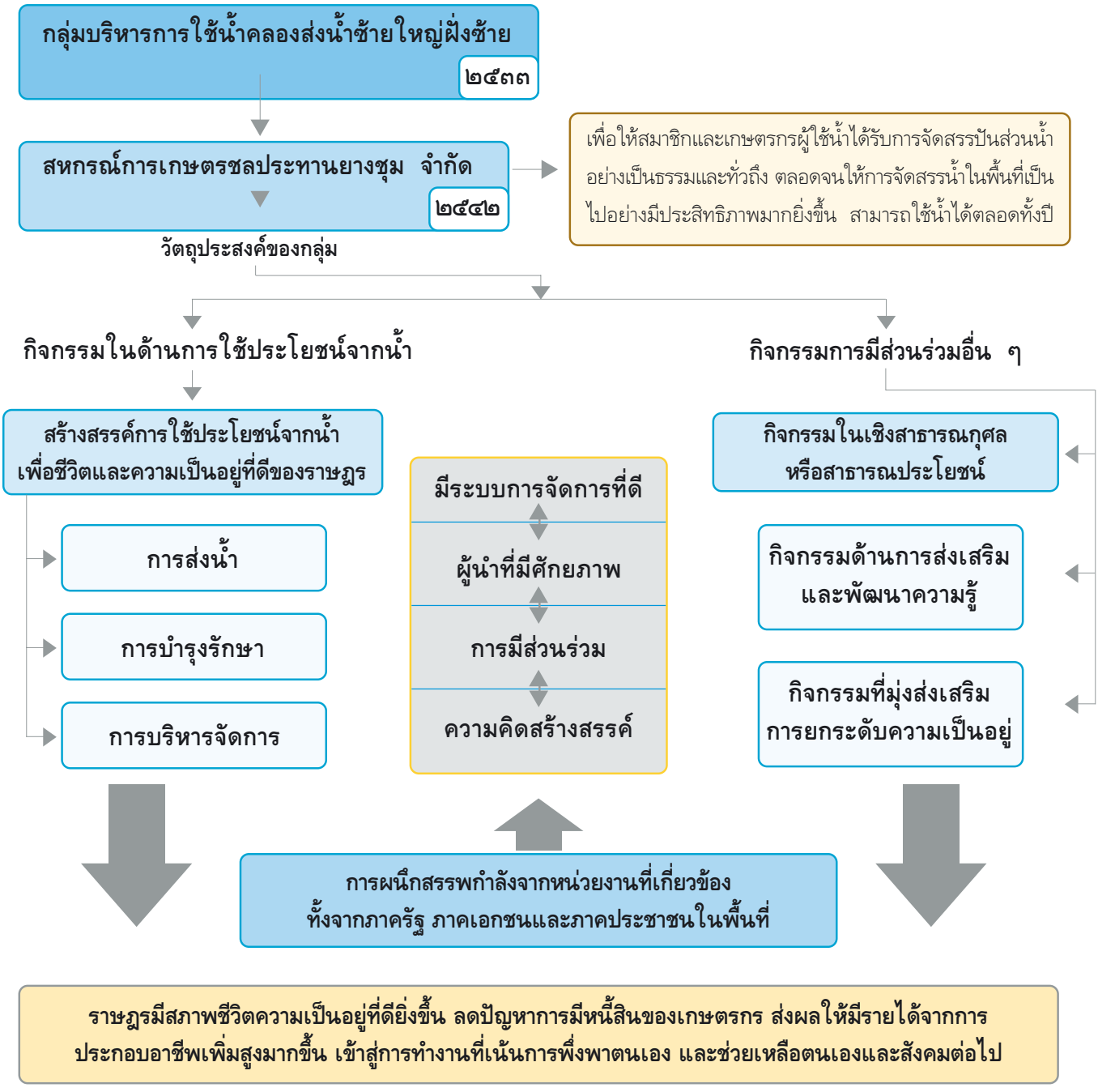

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร

ระบบการทำงานที่มีการเชื่อมโยงปัจจัยการผลิตร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นการทำงานที่ดีที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และโดยสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นนั้น ย่อมมีค่ามหาศาลจนยากที่จะหามูลค่าหรือตีราคาแต่อย่างใดได้

จากการที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงตนเองเข้าสู่ประเทศที่เน้นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก มีระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดที่มีการกระจายการผลิตไปยังส่วนต่างๆ ในสังคมแบบแยกส่วนการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่รวดเร็วและเป็นจำนวนมาก โดยสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างทันท่วงที ส่งผลให้มีการแข่งขันในอัตราที่สูง และก่อให้เกิดผลในด้านค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากตามมา

แต่หากได้มีการย้อนไปมองในมุมตรงกันข้ามที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยความสามารถในการผลิตสินค้าประเภทหรือชนิดใดชนิดหนึ่ง โดยมีสายพานการผลิตตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง มีการเชื่อมโยงกลุ่มการทำงานทุกกลุ่มให้เป็นไปในทางเดียวกัน รวมทั้ง มีการพึ่งพาอาศัยกันและกันมากที่สุด ย่อมเป็นสิ่งที่ดีและมีคุณค่าอย่างที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความภาคภูมิใจในสินค้าและผลิตภัณฑ์ของตนเองที่เป็นบ่อเกิดของความพอใจในความเป็นชุมชนการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และสมัครพรรคพวกในชุมชนของตนเอง ที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้กับคนในชุมชนของตนเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในหมู่บ้านหรือในพื้นที่ของตนเอง ภายหลังจากที่ทุกคนได้ร่วมกันกอดคอผ่านปัญหาอุปสรรคด้วยกันมาตั้งแต่ในอดีต

มีอดีตที่ดี ย่อมมีปัจจุบันและมีอนาคตที่ดี

“**กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ**” เป็นตัวอย่างความสำเร็จในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนแบบพึ่งพาตนเองและครบวงจร โดยจุดเริ่มต้นได้เริ่มขึ้นเมื่อ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๔ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จทอดพระเนตรโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยแข้ กับโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยจานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และทรงเยี่ยมราษฎรบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยจานในท้องที่ชุมชนบ้านบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งนายคำสิงห์ วรรณสังข์ กำนัน ตำบลวังสร้างค้อ (ในขณะนั้น) พร้อมด้วยราษฎรบ้านสร้างค้อ จำนวน ๓๘๕ ครอบครัว ได้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทถึงความเป็นอยู่อย่างอดอยากของราษฎร เช่น ขาดแคลนน้ำและที่ดินทำกินถาวรเพื่อทำการเกษตรและการเลี้ยงชีพของตนเอง ขาดความรู้ความชำนาญในวิชาชีพการเกษตรและการตลาด ทำให้เกิดการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อผลผลิตของตนเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้พิจารณาวางโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินโดยเร่งด่วนเพื่อบรรเทาปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรหมู่บ้านสร้างค้อและหมู่บ้านใกล้เคียง ให้มีน้ำสำหรับการเพาะปลูก รวมทั้ง มีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคได้ตลอดทั้งปี พระมหากรุณาธิคุณดังกล่าวนี้ ได้นำมาซึ่งความสุขและความปลาบปลื้มปิติอย่างหาที่สุดมิได้ของเหล่าราษฎรในครานั้น เพราะนี่หมายถึงความสุขที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้าที่กำลังจะมาถึง

ต่อมา ในปี ๒๕๒๘ กรมชลประทานได้ดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หิน ใช้เวลาในการก่อสร้างนานประมาณ ๑ ปี และดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี ๒๕๒๙ จากการก่อสร้างในวันนั้น ถือว่า ***“อ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ”*** เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในพื้นที่ตำบลสร้างค้อ อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร ให้มีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น และได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของราษฎรในพื้นที่นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

นอกจากนี้ ในด้านของการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็ได้เข้ามาดำเนินการถ่ายทอดและอบรมให้ความรู้ในด้านเทคนิค และวิธีการเพาะปลูกพืชทางการเกษตร เช่น การอบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกรสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น รวมทั้ง ให้การสนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นต่อการผลิตทางการเกษตรจำนวนหนึ่ง เช่น ทุนดำเนินงาน ปุ๋ย เป็นต้น เพื่อให้ราษฎรสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพของตนเอง โดยไม่ขาดแคลนอีกต่อไป

เพราะวันนั้นมีอ่างเก็บน้ำ วันนี้จึงมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ

"อ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ" ถือเป็นเหตุที่มาของการรวมตัวกันของกลุ่มราษฎรที่ได้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำร่วมกัน ดังนั้น ในวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๓๑ กลุ่มจึงได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ ภายใต้ชื่อ "กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ" โดยมีสมาชิกเริ่มแรก จำนวน ๔๒ ราย พื้นที่ดำเนินการ ๑,๙๐๐ ไร่ และครอบคลุมพื้นที่ ๒ หมู่บ้าน

ในปัจจุบันกลุ่มได้มีการขยายพื้นที่ดำเนินการเพิ่มอีก ๑,๖๐๐ ไร่ รวมเป็นพื้นที่ดำเนินการทั้งสิ้น ๓,๕๐๐ ไร่ เพิ่มจำนวนสมาชิก เป็น ๑๒๐ คน และได้ขยายพื้นที่ครอบคลุมหมู่บ้านเพิ่มเติมเป็น ๖ หมู่บ้าน

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ ทำให้เกิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์มากมาย ทั้งประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อมแก่สมาชิก ครอบครัวสมาชิก ตลอดจนกระทั่งถึงชุมชนและภูมิสังคมโดยรอบ เช่น การทำการเพาะปลูกพืชฤดูแล้ง การทำไร่นาสวนผสม การเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นต้น ทั้งนี้ โดยมีรายละเอียดการเพาะปลูกและการทำประมง ดังนี้

กิจกรรมการเกษตร-ประมง	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	ผลผลิตต่อไร่	มูลค่า (บาท)
การปลูกข้าวนาปี	๑,๒๐๐	๔๕ ถัง	๕,๔๐๐,๐๐๐
การทำหม่อน-ไหม	๔๑	กำไร ๒๑,๐๐๐ บาท/ไร่	๘๖๑,๐๐๐
การปลูกข้าวโพดฝักสด	๑๘	กำไร ๖,๐๐๐ บาท/ไร่	๑๐๘,๐๐๐
การทำทุ่งหญ้า-ปศุสัตว์	๒๕	-	๒๘๐,๐๐๐
บ่อเลี้ยงปลา	๒๑ (๔๕ บ่อ)	เฉลี่ยบ่อละ ๔๕๐ ก.ก. (๕๐ บาท/ก.ก.)	๔๗๒,๕๐๐
การทำไร่นา-สวนผสม	๓๗	-	๔๒๐,๐๐๐
ยางพารา	๒๐	-	๘,๐๐๐
การปลูกอ้อย	๑๒	๖ ตัน/ไร่ (๘๐๐ บาท/ตัน)	๕๗,๖๐๐
รวม	**๑,๓๗๔**	**-**	**-**

หมายเหตุ พื้นที่ปลูกหม่อนบางส่วนอยู่ในที่ดอน เกษตรกรได้ใช้วิธีการสูบน้ำจากท่อพักน้ำประจำไร่นา

การจัดตั้งกองทุนเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก การทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อนำเงินมาใช้ในกิจการซ่อมแซมและบำรุงรักษาระบบส่งน้ำชลประทาน การช่วยเหลือสมาชิกและหน่วยงานอื่นๆ ของสังคม อาทิ โรงเรียน เป็นต้น ทั้งหลายทั้งมวลเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ที่ไม่จำกัดเพียงแต่สมาชิกและครอบครัวสมาชิกในกลุ่มผู้ใช้น้ำเท่านั้น หากแต่ยังกระจายความสุขและสมบูรณ์ไปสู่คนและสังคมรอบข้างโดยทั่วกันด้วย

รวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมและประโยชน์สุข

จากจุดกำเนิดเริ่มต้นได้พัฒนามาสู่การมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการการใช้น้ำให้เป็นไปอย่างคล่องตัว มีระบบระเบียบ และสามารถเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกโดยรวมได้ ดังนั้น กลุ่มจึงริเริ่มดำเนินการทั้งในด้านการบริหารจัดการและการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกและกลุ่มให้เป็นไปตามแนวทางและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งเรื่องสำคัญที่ถือว่ากลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างดีเยี่ยมประการหนึ่ง นั้นคือ **"การบริหารจัดการน้ำและการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทานของกลุ่ม"** นั้นเอง ที่ได้มีความหลากหลายในการใช้ประโยชน์จากน้ำ และก่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกโดยถ้วนทั่วกัน

ในเบื้องต้น กลุ่มได้มีการออกระเบียบบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม โดยความสำคัญของระเบียบดังกล่าวนี้ได้มุ่งสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่สมาชิก ทั้งในด้านการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ การจัดหาแหล่งทุน การสร้างการมีส่วนร่วมและการปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติร่วมกันสืบมา เช่น ความสามัคคี ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน และความเสียสละแก่ส่วนรวม เป็นต้น

และในระเบียบบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำฉบับนี้ ได้มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้สมาชิกกลุ่มเกิดความมั่นใจว่ากลุ่มจะมีอนาคตที่ดีภายใต้การนำของคณะผู้บริหารกลุ่ม หากได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ตามที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้

ลักษณะโครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ

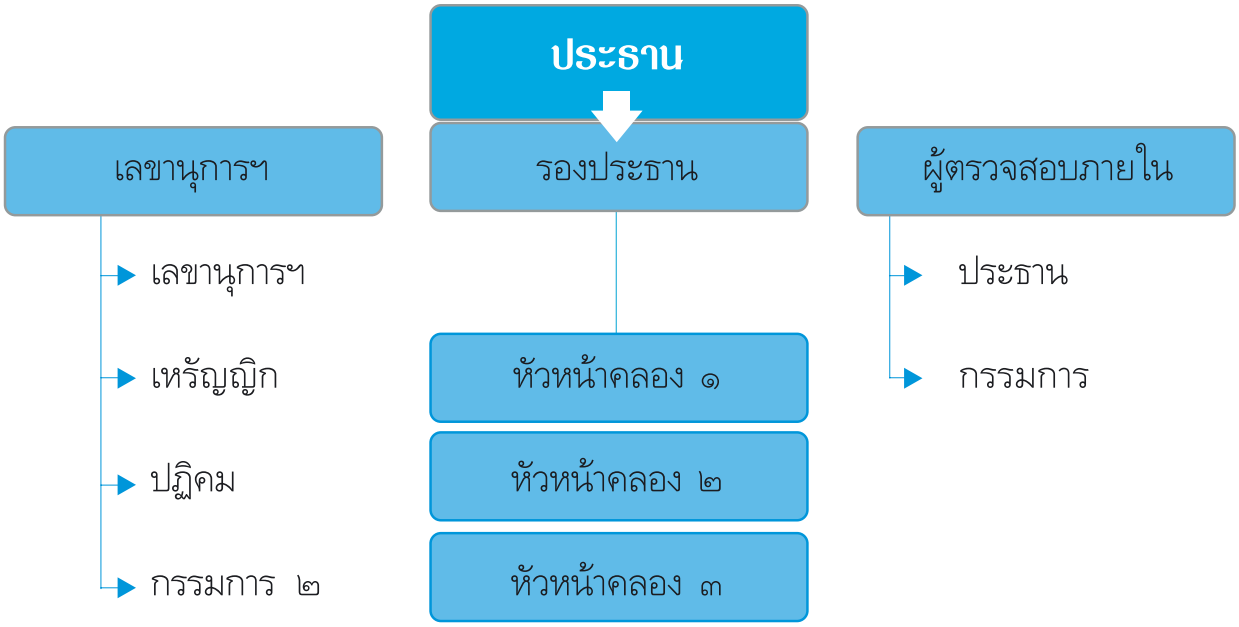

บทบาทและความรับผิดชอบของคณะบุคคลและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ	บทบาทหน้าที่ของประธาน
๑. บริหารจัดการกองทุน ตรวจสอบ กำกับดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของกลุ่ม ๒. ออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบริหารกลุ่ม ๓. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ๔. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับมอบหมาย	๑. เป็นประธานในการประชุม ๒. พิจารณา วินิจฉัย ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ๓. ลงนามรับรอง เกี่ยวกับหนังสือหรือเอกสารต่างๆ ๔. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ อย่างใดอย่างหนึ่ง ๕. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามข้อบังคับและมติที่ประชุม ๖. คำวินิจฉัย ชี้ขาดของประธานถือเป็นอันสิ้นสุด
บทบาทหน้าที่ของรองประธาน	**บทบาทหน้าที่ของเหรัญญิก**
๑. เป็นประธานในการประชุมในกรณีที่ ประธานติดภารกิจ ๒. พิจารณา วินิจฉัย ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ๓. ลงนามรับรอง เกี่ยวกับหนังสือหรือเอกสารต่างๆ ๔. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ อย่างใด อย่างหนึ่ง ๕. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามข้อบังคับและมติที่ประชุม	๑. รวบรวมดูแล รักษาเงินทุนรายได้ของกลุ่ม ๒. ควบคุมการใช้จ่ายเงินของกลุ่มให้เป็นไปอย่าง รอบคอบ และเกิดประโยชน์สูงสุด
บทบาทหน้าที่เลขานุการ	**บทบาทหน้าที่ของผู้ตรวจสอบภายใน**
๑. ติดต่อประสานงานระหว่างกลุ่มกับหน่วยงาน ต้นสังกัดที่รับผิดชอบ ๒. นัดประชุมคณะกรรมการและสมาชิก ๓. บันทึกรายงานการประชุม ตลอดจนรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่ม ๔. จัดทำเอกสารต่างๆ	๑. ตรวจสอบบัญชี กำกับดูแลเงินทุน ให้เป็นไปตามมติที่ประชุมกำหนด ๒. ตรวจสอบติดตามผลในที่ประชุม ๓. ประเมินผลการดำเนินงาน พร้อมรับรองสรุปผลของกองทุน

ในขณะเดียวกันในด้านของการบำรุงรักษาก็มีส่วนสำคัญที่สมาชิกล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเช่นเดียวกัน เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่ต้องร่วมกันดูแลรักษา เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำและระบบชลประทานได้อย่างต่อเนื่องและยาวนานที่สุด

ช่วงของการเพาะปลูก	ระยะเวลาการจัดสรรน้ำ
ช่วงเพาะปลูกต้นกล้า	ส่งน้ำ อาทิตย์ละ ๒ วัน
ช่วงปักดำ	ส่งน้ำติดต่อกัน ๒๐ วัน
ช่วงหลังปักดำ–เก็บเกี่ยว	ส่งน้ำ ๒ วัน และเว้น ๓ วัน
ช่วงฤดูเพาะปลูกหน้าแล้ง	ส่งน้ำอาทิตย์ละ ๑ วัน (ทุกวันเสาร์)
ช่วงน้ำล้นปากกระโถน	ส่งน้ำทุกวัน และตลอด ๒๔ ชั่วโมง

และที่สำคัญ คือ การนำเงินที่ได้จากทุกกิจกรรม เช่น การเรียกเก็บเงินค่าสมาชิกกรณีของการแรกเข้า เงินค่าบำรุงสมาชิกกรณีการใช้น้ำรายปี เงินรางวัล เงินสนับสนุนต่างๆ เป็นต้น เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการและดำเนินการจัดตั้งเป็นกองทุนอย่างเป็นรูปธรรม **ซึ่งปัจจุบันมีเงินในกองทุนทั้งสิ้นจำนวน ๓๔๓,๔๑๓ บาท** โดยกลุ่มได้นำเงินทุนที่มีอยู่มาหมุนเวียนใช้จ่ายในการดำเนินกิจการงานต่างๆ ของกลุ่มและสมาชิกโดยมีการเรียกเก็บดอกเบี้ยในราคาถูก เช่น การให้สมาชิกได้กู้ยืมโดยเรียกเก็บดอกเบี้ยในราคา ร้อยละ ๑ บาท ต่อเดือน โดยสมาชิกสามารถกู้ได้รายละ ๑๐,๐๐๐ บาท และต้องชำระคืนภายใน ๖ เดือน รวมไปถึง กันเงินส่วนหนึ่งไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม และกิจกรรมสาธารณประโยชน์อื่นๆ เช่น การปลูกป่า การจัดกิจกรรมกลุ่มในโรงเรียนเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชน เป็นต้น

การบริหารจัดการที่ดีเช่นนี้เอง ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำได้รับรางวัลประเภทอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กดีเด่นระดับประเทศ เมื่อ ๒๕๓๐ และได้นำเงินรางวัลจำนวนหนึ่งมาใช้ในกิจการกองทุนของตนเองได้ต่อมา

ระบบการทำงานแบบต่อเนื่อง และครบวงจรสะท้อนการทำงานแบบพึ่งพากันและกัน

นอกจากการบริหารจัดการการใช้น้ำของกลุ่มทำได้อย่างดีเยี่ยมแล้ว ในด้านของการทำงานเองก็จัดได้ว่าเป็นผลงานที่สามารถนำเสนอได้ เพราะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและหาได้ยากในชุมชนอื่นๆ เพราะกลุ่มมีแนวคิดที่สร้างสรรค์ในการประกอบอาชีพ โดยการเชื่อมโยงกลุ่มการทำงานต่างๆ เข้ามาร่วมกันทำงานในลักษณะต่อเนื่อง คล้ายกับการทำงานบนสายพานการผลิตที่ก่อนจะได้สินค้า ๑ ชิ้น จำเป็นจะต้องมีการผลิตจากจุดต่างๆ บนสายพาน ตามความเชี่ยวชาญในแต่ละสายงาน

ภายในโครงสร้างการรวมตัวของกลุ่มผู้ใช้น้ำเอง ก็มีกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่มีการทำงานที่ต่อเนื่องและประสานเชื่อมโยงกัน เช่น กลุ่มที่ทำการเกษตรกรรมด้วยการปลูกหม่อน เพื่อนำใบหม่อนเหล่านั้นไปใช้เลี้ยงไหมที่อีกกลุ่มหนึ่งในหมู่บ้านทำการเพาะเลี้ยง ในขณะเดียวกันกลุ่มการเลี้ยงไหมนี้เอง ก็จะนำรังไหมที่ได้ส่งไปให้กับอีกกลุ่มหนึ่งที่รับช่วงในการทอผ้าไหม กลายเป็นสินค้า **“ผ้าไหม”** ที่สร้างชื่อให้กับชุมชนมาถึงทุกวันนี้ โดยมีตลาดรองรับสินค้าต่อเนื่อง

ผลที่ได้จากการดำเนินการอย่างครบวงจร นอกจากจะเห็นการทำงานแบบพึ่งพากันเอง การมีส่วนร่วมจากการทำงานของสมาชิกกลุ่มแล้ว ในภาพกว้างยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการหลายอย่าง เช่น ต้นทุนสินค้าราคาถูกลง ลดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง เป็นต้น

บทสรุปจากการทำงาน

กลุ่มผู้ใช้น้ำนี้เป็นต้นแบบของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ดี ทั้งในส่วนของการบริหารจัดการน้ำ คือ การนำน้ำมาเก็บไว้ที่บ่อประจำไร่นา โดยไม่ปล่อยให้น้ำไหลล้นออกไปโดยเปล่าประโยชน์ ในส่วนของการมีส่วนร่วม พบว่า สมาชิกทุกคนมีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน ทั้งการร่วมประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำ การบำรุงรักษาอ่างเก็บน้ำ และระบบส่งน้ำ นอกจากนี้ สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำยังได้ร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์อื่นๆ ของชุมชน เช่น การปลูกป่า การถ่ายทอดความรู้เรื่องของการใช้น้ำแก่เยาวชน เป็นต้น ส่วนในด้านความคิดริเริ่ม พบว่า มีการวางแผนการใช้น้ำอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การใช้น้ำเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีการปลูกพืชที่สอดคล้องกับกลุ่มอาชีพอื่นของหมู่บ้านที่เห็นชัดเจน คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อส่งไหมให้กลุ่มทอผ้า ผลจากการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้สมาชิกมีอาชีพและรายได้ที่เพียงพอ ดังปรากฏตามตาราง ดังนี้

หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)
สร้างค้อ (ม.๑)	๔๑,๙๓๘
โพธิ์ชัยพัฒนา	๓๘,๑๗๔
สร้างค้อ (ม.๒๐)	๓๑,๑๘๙
โนนสวนป่า	๒๘,๐๙๗
นายอ	๒๔,๗๖๕
สร้างค้อ (ม.๑๒)	๒๑,๓๗๕
เฉลี่ยรายได้	**๓๐,๙๒๓**

หมายเหตุ ๑. ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๔๘

๒. รายได้เฉลี่ยต่อคนในพื้นที่หนึ่งๆ เป็นรายได้ของทุกครัวเรือนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนคนในพื้นที่ทั้งหมด

ภาพสรุปพัฒนาการและการดำเนินงาน ของ
กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินฯ จ.สกลนคร

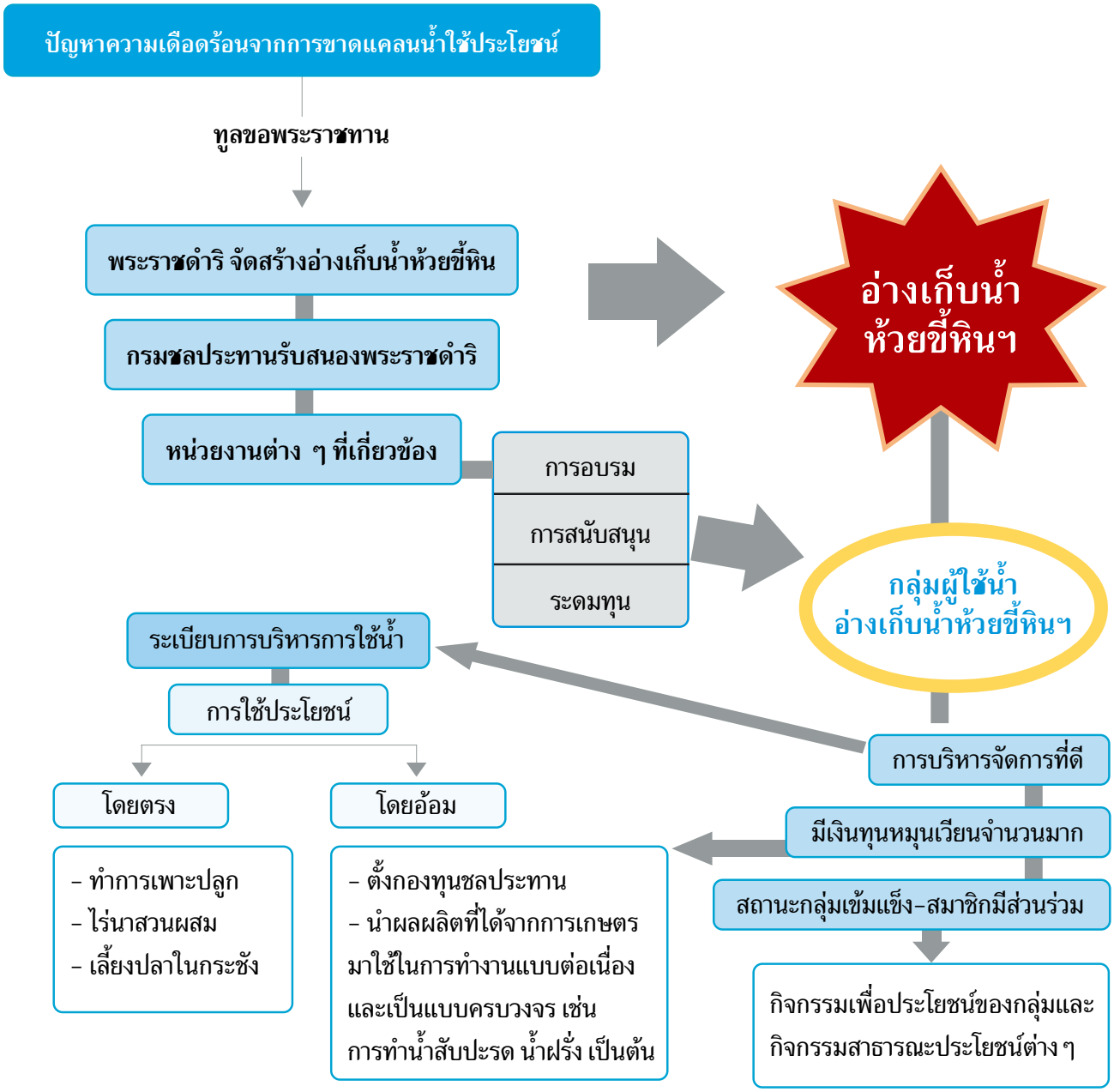

กลุ่มบริหารฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

การดำเนินการใดใดก็ตามที่มีวัตถุประสงค์เป็นไปเพื่อส่วนรวมมักจะไม่ประสบผลสำเร็จได้หากผู้มีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องทุกคนปราศจากจิตสำนึกที่ดี ขาดการมีส่วนร่วมคิดและร่วมทำ และขาดความรู้สึกร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการนั้นๆ ที่สำคัญคือ ไม่เห็นคุณค่าของการกระทำนั้นๆ จึงส่งผลให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแนวทางหรือเป้าหมายที่ต้องการ เฉกเช่นเดียวกับการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ จ.นราธิวาส ที่ไม่อาจจะดำเนินงานให้สำเร็จลงได้อย่างทุกวันนี้เลย ถ้าสมาชิกไม่ให้ความสำคัญต่อการดำเนินการต่างๆ ที่นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมของราษฎรในพื้นที่ในการร่วมเป็นเจ้าของฝายกับทางภาคราชการ และการชี้ให้เห็นคุณประโยชน์อย่างอเนกอนันต์จากการใช้ประโยชน์ **“น้ำ”** ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎรในพื้นที่เอง

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณนำไปสู่การเริ่มต้นที่ดี

อันเนื่องมาจากนับจากพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านไอร์บาลอ หมู่ที่ ๓ ตำบลช้างเผือก อำเภอจะแนะ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๓ และในการนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโครงการฝายบ้านไอร์บาลอ โดยในช่วงที่เสด็จฯ นั้น นายประสิทธิ์ เพชรรัตน์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ ตำบลช้างเผือก อำเภอจะแนะ จังหวัดนราธิวาส ได้ทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานความช่วยเหลือในการจัดหาน้ำมาเสริมให้ฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอ เนื่องจากมีราษฎรจำนวนมากใช้ฝายดังกล่าวทำให้น้ำไม่พอใช้ ในการนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้พระราชทานพระราชดำรัสให้กรมชลประทาน ทำการศึกษาถึงความเหมาะสมของโครงการฯ พร้อมแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งกรมชลประทานได้พิจารณาตรวจสอบและวางโครงการศึกษาถึงความเป็นไปได้ โดยความสรุปได้ว่า สามารถช่วยเหลือได้ โดยทำฝายทดน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่ราษฎรในการจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค จำนวน ๒๒๔ ครัวเรือน โรงเรียน ๒ แห่ง โรงยาง ๑ แห่ง สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๑ แห่ง ให้มีน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี ซึ่ง สำนักงาน กปร. ได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานสนองพระราชดำริดังกล่าว

และเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๕ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จฯ ทอดพระเนตรและทรงรับฟังรายงานความก้าวหน้าของการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำอัยบาโจ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส หลังจากนั้นได้เสด็จฯ ทอดพระเนตรการให้บริการทางวิชาการด้านการเกษตรที่คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในพระราชานุเคราะห์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และทรงเยี่ยมคลินิกน้ำ พร้อมทั้งได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ ความว่า

"...การก่อสร้างแหล่งน้ำจะต้องทำความเข้าใจกับราษฎรทั้งก่อนการดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงาน และหลังการดำเนินงานพร้อมจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของโครงการต่อไป..."

จากจุดเริ่มต้น พัฒนาไปสู่การวางรากฐานที่มั่นคง

นับจากที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารได้พระราชทานพระราชดำรัสข้างต้นแล้ว จากนั้น กรมชลประทานจึงได้เร่งดำเนินการทั้งในด้านการก่อสร้างและการขับเคลื่อนการดำเนินงานในเชิงสังคมมิติ เพื่อนำไปสู่การรวมกลุ่มของราษฎรในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งหวังให้การรวมกลุ่มของราษฎรนั้น นำไปสู่ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้อย่างเต็มที่ พร้อมทั้ง สามารถทำหน้าที่ในการร่วมเป็นเจ้าของได้อย่างเต็มความภาคภูมิ โดยแบ่งการดำเนินการเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ก่อนการดำเนินการก่อสร้าง

- สำรวจรายละเอียดโครงการ
- ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ
- ชักชวนราษฎรที่ได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำรวมตัวกันเป็น **"กลุ่มผู้ใช้น้ำ"**

ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง

- จัดตั้งกลุ่มผู้นำการใช้น้ำและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็ง
- ฝึกอบรมกลุ่มผู้นำการใช้น้ำให้มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- สร้างความรู้และความเข้าใจกับกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือหน่วยงานก่อสร้างระหว่างดำเนินการก่อสร้างโครงการ

ภายหลังการดำเนินการก่อสร้าง

- เจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ให้แก่กลุ่มผู้นำการใช้น้ำ สนับสนุนให้กลุ่มผู้ใช้น้ำพิจารณาเสนอแนะให้มีระเบียบข้อบังคับต่างๆ
- ติดตาม ควบคุมและดูแลการปฏิบัติงานของกลุ่มผู้นำการใช้น้ำ
- เจ้าหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์วิธีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนชักจูงและส่งเสริมให้ราษฎรที่ได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำทราบและพร้อมใจกันปฏิบัติตาม

เริ่มมีฝาย เริ่มมีกลุ่ม และเริ่มมีการบริหาร : การพัฒนาที่ต่อเนื่อง

การดำเนินการที่ควบคู่กันไปทั้งด้านการสร้างฝายและการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ (โดยดำเนินการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างเป็นทางการในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารการใช้น้ำเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๑) ส่งผลให้เกิดการทำงาน มีความสอดคล้องและสอดรับซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยังประโยชน์กับกลุ่มผู้ใช้น้ำในด้านการมีส่วนร่วมทั้งการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิดและร่วมทำของราษฎรตั้งแต่ต้น ทำให้ในท้ายที่สุดเกิดเป็นความรักและความห่วงแหนในสมบัติของชุมชนซึ่งเป็นของราษฎรทุกคนในหมู่บ้าน

ในด้านการจัดกิจกรรมของกลุ่ม ภายหลังการจัดตั้งกลุ่มและการตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเป็นอย่างดีและต่อเนื่องเรื่อยมา โดยเฉพาะกิจกรรมที่เน้นถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม โดยมีลำดับขั้นตอนของการจัดกิจกรรมสำคัญๆ เช่น

- การประชุมพบปะเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อวางแผนการบริหารจัดการน้ำฝายบ้านไอร์บาลอ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการจัดหาน้ำเพิ่มเติมฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ

- ประชุมพบปะกลุ่มผู้ใช้น้ำโครงการจัดหาน้ำเพิ่มเติมฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ เพื่อร่วมวางแผนการบริหารจัดการน้ำ และมีการออกระเบียบข้อบังคับอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕ โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

ระเบียบข้อบังคับการใช้น้ำ

- ผู้ใช้น้ำทุกรายต้องสมัครเป็นสมาชิก โดยชำระค่าสมัครเป็นค่าแรกเข้าครัวเรือนละ ๒๐ บาท และค่าสมาชิกรายปีครัวเรือนละ ๑๐๐ บาท/เดือน เพื่อใช้เป็นทุนในการดูแลบำรุงรักษาโครงการ

- การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค จะต้องแบ่งปันด้วยความเป็นธรรมและเสมอภาค

- คณะกรรมการบริหารการใช้น้ำ จะต้องจัดประชุมปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหาวางแผนงาน บริหารใช้น้ำการเพาะปลูกอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

- สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกรายต้องมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาอาคารชลประทาน และระบบให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานได้ดี ยาวนานอย่างต่อเนื่อง

– ประชุมพบปะกลุ่มผู้ใช้น้ำโครงการจัดหาน้ำเพิ่มเติมฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ เพื่อชี้แจงเรื่องการสมัครเป็นสมาชิก และเก็บค่าบำรุงรายปี เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๕ ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

การเก็บค่าบำรุงและการจัดการเงินค่าบำรุง

– เก็บเงินค่าบำรุงรักษารายปี ปีละ ๑๐๐ บาท ในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี–
– จัดให้มีการประชุมใหญ่สามัญเพื่อชี้แจงรายรับ–รายจ่ายให้สมาชิกทราบทุกวันที่ ๒๐ มิถุนายน ของทุกปี
– เสนอให้มีกรรมการร่วมในการฝากเงินเข้าบัญชีธนาคาร จำนวน ๓ คน

– ติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไข โดยมีกำหนดระยะเวลาในการตรวจเยี่ยมและติดตามปีละไม่ต่ำกว่า ๔ ครั้ง

– การประเมินผล โดยกำหนดตัวชี้วัด

* ประสิทธิภาพการกักเก็บน้ำ การส่งน้ำ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด
* การมีส่วนร่วมจากเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตโครงการ
* การใช้ประโยชน์จากที่ดิน
* ประสิทธิภาพการผลิตและผลตอบแทน เช่น ผลผลิตต่อไร่, รายได้ต่อครัวเรือน, รายได้ต่อไร่ เป็นต้น

นอกจากนี้ในส่วนของภาคราชการเอง โดยชลประทานนราธิวาสได้ดำเนินการส่งเสริม ให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อกระตุ้นให้คณะกรรมการบริหารการใช้น้ำดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างเข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้น้ำทั้งโครงการโดยรวม โดยทำหน้าที่ของการเป็นนักประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการอื่นๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ และส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

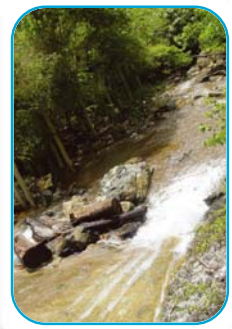

เริ่มสิ่งใหม่ เสริมสร้างของเดิม

ในด้านความคิดริเริ่มเองนั้น กลุ่มมีความชัดเจนอย่างมากในการดำเนินงานโดยอาศัยความคิดริเริ่มทำให้การดำเนินงานของกลุ่มหลายต่อหลายอย่าง มีความแตกต่างไปจากการดำเนินงานของกลุ่มอื่นๆ อาทิเช่น
สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีความคิดริเริ่ม ดังนี้

– นำแนวความคิดในด้านร่วมกันพัฒนาพื้นที่และอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำเหนือฝาย โดยสมาชิกทุกคนจะร่วมกันปลูกป่าเพื่อให้สภาพธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสมาชิกกลุ่มมีแนวคิดที่จะนำน้ำจากพื้นที่ต้นน้ำซึ่งเป็นน้ำที่สะอาดและมีปริมาณมากพอที่จะทำเป็นน้ำดื่มสะอาดจากธรรมชาติจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้แก่ทางกลุ่มต่อไป

– เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทั้งในด้านการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ของสมาชิกเอง

– มีการกำหนดแผนและข้อมูลในการติดตามการดำเนินงาน การกำหนดตัวชี้วัดในการทำงาน เพื่อประโยชน์ในการประสานข้อมูลกับองค์กรผู้ใช้น้ำให้มีความใกล้ชิดและต่อเนื่อง

– จัดให้มีการประเมินประสิทธิภาพความเข้มแข็งขององค์กร เพื่อนำข้อมูลจากการประเมินมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดแผนงานหรือนโยบายที่จะพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

– การที่กลุ่มมีความชัดเจนในด้านการบริหารจัดการการใช้น้ำส่งผลให้กลุ่มสามารถใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถกระจายน้ำไปสู่สมาชิกได้ถึง ๒๒๘ ครัวเรือน เพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภค และใช้เพื่อการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงปลาในสระเพื่อนำมาบริโภค จำนวน ๒๐ บ่อ รวมทั้ง ยังสามารถส่งน้ำในพื้นที่บางส่วนไปให้กับโรงเรียน ๒ แห่ง โรงงานผลิตยางแผ่น ๑ แห่ง สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๑ แห่ง ช่วยเหลือพื้นที่สวนผลไม้ จำนวน ๔๐๓ ไร่ และเลี้ยงแพะเนื้อในโครงการหนึ่งฟาร์มหนึ่งตำบลด้วย โดยเมื่อปี ๒๕๔๘ ราษฎรบ้านไอร์บาลอมีรายได้เฉลี่ย ๒๖,๕๙๐ บาทต่อปี

บทสรุปการดำเนินงาน

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการของกลุ่มต่างๆ นั้น ล้วนแล้วแต่เน้นกระบวนการของการมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำและร่วมบริหารจัดการนับตั้งแต่ต้น ส่งผลให้กลุ่มมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นการพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และผลจากการดำเนินงานอย่างมากมายนี้เอง ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายทดน้ำไอร์บาลอ มีความเข้มแข็งอย่างมาก นอกจากจะเห็นได้จากกิจกรรมตามที่เสนอข้างต้นแล้ว กลุ่มยังได้ดำเนินกิจกรรมที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาฝายและการช่วยเหลือสังคมต่างๆ อีกด้วย อาทิ สมาชิกกลุ่มร่วมกับโรงเรียนและเยาวชนจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำ ในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การสร้างจิตสำนึกในด้านการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งในด้านความเข้มแข็งของกลุ่มนั้นสามารถประเมินได้เพราะมีแผนการพัฒนากลุ่มที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ เพื่อในท้ายที่สุดแล้ว คือ การให้กลุ่มเกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานมากที่สุดต่อไป

ตารางแสดงข้อมูลจำแนกรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ของ สมาชิกกลุ่มบริหารฝายทดน้ำไอร์บาลอ

หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)
กูมุง	๓๓,๔๐๑
ไอร์ซือเราะ/ไอร์บาลอ	๒๖,๕๙๐
ไอร์โซ	๒๖,๔๖๔
ไอร์บือแด	๒๔,๙๒๔
น้ำวน	๒๔,๓๖๓
เฉลี่ยรายได้	**๒๗,๐๕๒**

หมายเหตุ ๑. ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๔๘

๒. รายได้เฉลี่ยต่อคนในพื้นที่หนึ่งๆ เป็นรายได้ของทุกครัวเรือนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนคนในพื้นที่ทั้งหมด

ภาพสรุป-พัฒนาการจัดตั้งและแนวทางการดำเนินงานของ กลุ่มบริหารฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลอฯ จ.นราธิวาส

ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ประเภท...รางวัลชมเชย

๑. กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสี
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

๒. กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดง
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดราชบุรี

๓. กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่า
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ

๔. กลุ่มบริหารการใช้น้ำ “ขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง” จังหวัดพังงา

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

การผสมผสานแนวคิดที่ลงตัวอย่างสอดคล้อง ระหว่างการบริหารจัดการแนวใหม่กับการบริหารจัดการด้วยแนวคิดเดิมที่มาจากรากฐานทางความคิดและความเชื่อทางประเพณีและวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดการทำงานที่เป็นลักษณะบูรณาการและเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะยังผลสำเร็จมาสู่การทำงานในด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการทำงานที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและประชาชนในพื้นที่หรือชุมชนเก่าแก่ ที่ต้องอาศัยกระบวนการทั้งภายในและภายนอกประกอบด้วยกัน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุในเป้าหมายที่ต้องการ ในขณะเดียวกันก็มิได้ทำลายคุณค่าดั้งเดิมที่มีอยู่ให้เสื่อมสลายเช่นเดียวกับชุมชนในตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้นำการบริหารจัดการน้ำโดยนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการน้ำแบบใหม่

มีกลุ่มทุกวันนี้ ด้วยพระบารมีพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๒๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโครงการชลประทานตามพระราชดำริ และทรงเยี่ยมราษฎรบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยวังดิน อำเภอแม่อาย และอ่างเก็บน้ำห้วยเพียงดิน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับงานชลประทาน คือ

“ควรพิจารณาวางโครงการและก่อสร้างอ่างเก็บน้ำหรือฝายทดน้ำในลำน้ำสาขาต่างๆ ของน้ำกกและน้ำฝาง เพื่อจัดหาน้ำให้ราษฎรตามหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอแม่อายและอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเพาะปลูกได้ทั้งฤดูฝน ฤดูแล้ง และเพื่ออุปโภคบริโภคตลอดปี”

และได้พระราชทานแผนที่ ๑:๕๐,๐๐๐ ที่ทรงวางโครงการไว้ให้กรมชลประทานใช้ประกอบการพิจารณา สำนักชลประทานที่ ๑ กรมชลประทานได้นำไปดำเนินการต่อ ซึ่งหลังจากนั้น ได้ดำเนินการสนองพระราชดำริ โดยดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้น ณ บ้านหมู่ ๑ ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้การช่วยเหลือแก่ราษฎรที่อาศัยในพื้นที่ตำบลนาวาง อ.แม่อาย ที่ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี รวมทั้งเพื่อช่วยเหลือในภาคการเกษตรที่มีจำนวนพื้นที่ทางการเกษตรมากถึง ๑๐,๖๗๗ ไร่

ระบบการบริหารแบบดั้งเดิม ผสมผสานแนวคิดการบริหารจัดการแบบใหม่

ภายหลังจากการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีแล้วเสร็จ ไม่นานก็เกิดการรวมตัวกันของราษฎรกลุ่มผู้ใช้น้ำ ภายใต้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” โดยมีสมาชิกผู้ใช้น้ำ จำนวน ๕๖๘ ครัวเรือน และมีพื้นที่รับการจัดสรรน้ำ จำนวน ๑ ตำบล ๙ หมู่บ้าน รวมพื้นที่รับประโยชน์ ๑๐,๗๐๓ ไร่ รายละเอียดตามตาราง

จำนวนหมู่บ้านสมาชิกและพื้นที่รับประโยชน์ โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์	จำนวนสมาชิก	รวมพื้นที่รับประโยชน์ (ไร่)
บ้านคายนอก หมู่ ๑	๘๕	๑,๐๖๐
บ้านคายใน หมู่ ๒	๑๑๘	๒,๙๐๙
บ้านหนองขี้นก หมู่ ๓	๗๗	๒,๒๗๗
บ้านห้วยม่วง หมู่ ๘	๑	๑๐
บ้านเด่นชัย หมู่ ๙	๖๘	๙๕๙
บ้านท่าปู หมู่ ๑๑	๓๐	๓๓๓
บ้านห้วยหลวงพัฒนา หมู่ ๑๓	๒	๘๔๕
บ้านคายนอกพัฒนา หมู่ ๑๕	๑๑๒	๑,๔๙๖
บ้านจอเจริญ หมู่ ๑๖	๗๕	๘๑๔
	๕๖๘	**๑๐,๗๐๓**

กลุ่มได้มีการจัดรูปการบริหารภายใต้รูปแบบของคณะกรรมการบริหารและจัดการโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ ซึ่งแต่เดิมนั้นได้มีระบบการจัดการบริหารเป็นแบบแก่ฝาย – แก่เหมือง ซึ่งเป็นระบบการบริหารแบบดั้งเดิมที่มีมานานกว่า ๗๐๐ ปีที่ผ่านมา และต่อมาโครงการชลประทานเชียงใหม่ ได้มีแนวคิดและนโยบายที่จะจัดระบบขององค์กรเหมืองฝายเป็นองค์กรที่มีการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน จึงได้มีการจัดประชุมและจัดรูปแบบระบบเหมืองฝายให้เป็นระบบราชการมากขึ้น โดยให้เกษตรกรคัดเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการบริหารการใช้น้ำโดยลงมติเสียงข้างมาก ซึ่งแปลงวิธีการมาจากการปกครองแบบ ***"ประชาธิปไตย"*** ซึ่งผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการนั้น จะได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากฝ่ายปกครอง อำเภอแม่อาย เป็นผู้จัดทำคำสั่งอย่างเป็นทางการ โดยปัจจุบันกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก นายทะเบียน และคณะกรรมการรวม ๑๗ คน และแบ่งโครงสร้างการบริหาร ดังนี้

โครงสร้างการบริหาร "กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ"

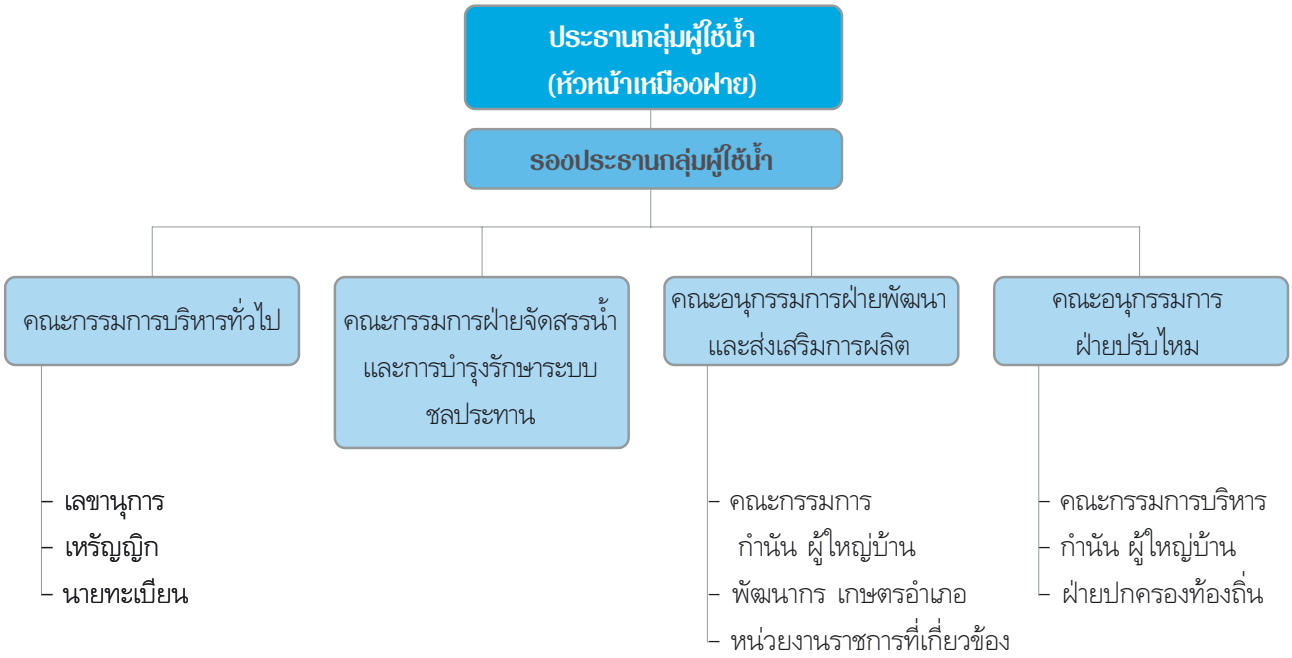

การจัดการน้ำอย่างรู้คุณค่า : การผนวกงานทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง

ในการบริหารการใช้น้ำของกลุ่มนั้น นับว่ากลุ่มมีการวางแผนการจัดสรรน้ำที่ดี โดยในการจัดสรรน้ำทุกครั้ง จะแบ่งออกเป็น ๒ ฤดู ได้แก่

– ช่วงฤดูฝนจะไม่มีการจัดรอบเวรปล่อยน้ำเข้าเหมืองสายหลักและแยกเข้าตามเหมืองซอยเข้าสู่แปลงนา

– ช่วงฤดูแล้งคณะกรรมการ จะพิจารณาจากปริมาณน้ำและชนิดของพืชที่ปลูกเป็นหลัก ถ้าปริมาณน้ำมีเพียงพอก็จะไม่มีการจัดรอบเวร แต่ถ้ามีความจำเป็นก็จะมีการจัดประชุมในส่วนของคณะกรรมการและเกษตรกร โดยการจัดรอบเวรนั้นจะส่งน้ำจากพื้นที่เพาะปลูกด้านปลายน้ำไปหาพื้นที่เพาะปลูกด้านต้นน้ำ

ทั้งนี้ กลุ่มได้แบ่งระดับของการจัดสรรออกเป็น ๒ ระดับ ทำให้เห็นภาพการจัดสรรทั้งในเชิงกว้างคือระดับภาพรวมของโครงการและระดับพื้นที่ที่เจาะจงเฉพาะเป้าหมายในพื้นที่รับน้ำ ดังนี้

๑. การจัดสรรน้ำระหว่างเหมืองฝายทั้งโครงการ

เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการบริหารของกลุ่มและเจ้าหน้าที่ชลประทาน ดำเนินการกำหนดขั้นตอนในการจัดสรรน้ำทั้งในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง ดังนี้

๑.๑ การจัดสรรน้ำในช่วงฤดูฝน จัดสรรน้ำให้โดยพิจารณาจากปริมาณน้ำฝนเป็นหลัก ถ้าปริมาณน้ำฝนมากจะไม่มีการจัดสรรน้ำให้ แต่ถ้ามีปริมาณฝนตกน้อยจะดำเนินการจัดสรรน้ำโดยคำนวณจากความต้องการของพืช

๑.๒ การจัดสรรน้ำในช่วงฤดูแล้ง มีขั้นตอน ดังนี้

– คณะกรรมการร่วมกับเจ้าหน้าที่ชลประทานทำการตรวจสอบปริมาณน้ำในอ่าง

– เจ้าหน้าที่ชลประทานกำหนดพื้นที่ปลูกพืชฤดูแล้งหรือพื้นที่เป้าหมายโดยคำนวณจากปริมาณน้ำต้นทุน

– คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ชลประทานประชุมร่วมกัน เพื่อตกลงแบ่งพื้นที่เป้าหมายของแต่ละเหมืองส่งน้ำ

๒. การจัดสรรน้ำภายในเหมืองฝาย

มีกลุ่มผู้ใช้น้ำระดับพื้นฐานหรือเหมืองฝายเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งประธานกลุ่มจะเป็นผู้ดำเนินการเรียกประชุมเพื่อแจ้งพื้นที่เป้าหมายถึงปริมาณน้ำตามที่ได้รับการจัดสรรมาให้กับสมาชิกได้รับทราบ ในการประชุมสมาชิกกลุ่มคนใดที่ต้องการปลูกพืชมากกว่าพื้นที่เป้าหมาย ก็จะทำการตกลงลดพื้นที่เพาะปลูกให้เป็นไปตามพื้นที่เป้าหมาย สำหรับการจัดสรรน้ำนั้น จะดำเนินการจัดสรรแบบจัดรอบเวรซึ่งแก่เหมือง (หัวหน้ากลุ่ม) จะเป็นผู้กำหนดตามพื้นที่เพาะปลูกและที่ตั้งของแปลง ทั้งนี้ โดยมีหลักและข้อกำหนดเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้

- พื้นที่รับน้ำที่อยู่ไกลและเป็นพื้นที่สูงให้งดการปลูกพืช
- พื้นที่ใกล้เคียงกันควรปลูกพืชชนิดเดียวกันเพื่อความสะดวกในการส่งน้ำ

๓. การดูแลและบำรุงรักษา

สำหรับการดูแลและรักษาระบบชลประทานทั้งในส่วนของระบบส่งน้ำและระบายน้ำ ให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของกลุ่มผู้ใช้น้ำพื้นฐานหรือเหมืองฝายต่างๆ เพราะจัดเป็นระบบชลประทานระดับแปลงนา อย่างไรก็ตามหากเกินจากความสามารถของกลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มจะดำเนินการขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ชลประทาน โดยกิจกรรมในด้านการดูแลและรักษาที่กลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นผู้ดำเนินการเอง ได้แก่

- การขุดลอกเหมืองประจำปี ปีละ ๒ ครั้ง คือ ก่อนการส่งน้ำในช่วงฤดูฝน (เดือนสิงหาคม) และก่อนการส่งน้ำฤดูแล้ง (เดือนมกราคม)
- การซ่อมแซมเหมืองส่งน้ำ ประมาณ ๑ ครั้ง/ปี

นอกจากนี้ ปัจจัยความสำเร็จอีกประการหนึ่งที่สำคัญ นั้นคือ กลุ่มยังมีการดำเนินงานต่างๆ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม เช่น การเอามื้อเอาแรง หรือร่วมกันทำงานเหมืองฝาย ไม่ว่าจะเป็นการขุดลอกลำเหมืองทดน้ำเข้านา เกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำต่างต้องช่วยกันทำ และสืบทอดเป็นวัฒนธรรมของการใช้น้ำจนปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังร่วมกันทำพิธีขอฝนและเลี้ยงผีฝายเป็นประจำทุกปี

ข้อบังคับกลุ่มและการวางแผนเพาะปลูกพืช : เครื่องมือในการพัฒนาการทำงาน

เพื่อให้การปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มเป็นไปอย่างมีทิศทางร่วมกัน กลุ่มได้มีการตั้งกฎข้อบังคับที่สมาชิกร่วมกันกำหนดเพื่อใช้ในการบริหารจัดการน้ำของตนเองที่เรียกว่า ***"สัญญาเหมืองฝาย"*** ซึ่งเป็นกฎที่ร่วมกันร่างขึ้นด้วยความสมัครใจของสมาชิกทุกคน เพื่อให้สมาชิกทุกคนสามารถปฏิบัติตามได้โดยเน้นการปฏิบัติที่เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่กลุ่มมีการวางแผนการเพาะปลูกที่ดี โดยคำนึงถึงน้ำต้นทุนที่มีอยู่ ประกอบกับการวิเคราะห์การเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิดที่ต้องใช้ปริมาณน้ำเท่าไรในการเพาะปลูก ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับคณะกรรมการบริหารกลุ่มและกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนั้นจะทำให้รู้ว่าสมาชิกกลุ่มสามารถดำเนินการเพาะปลูกในพื้นที่ได้จำนวนมากหรือน้อยเท่าไรและเป็นจำนวนเท่าไร ดังปรากฏตามแผนผัง

คณะกรรมการกับเจ้าหน้าที่ร่วมตรวจสอบปริมาณน้ำต้นทุน

▼

เจ้าหน้าที่กำหนดพื้นที่ปลูกพืชฤดูแล้งหรือพื้นที่เป้าหมาย

▼

คณะกรรมการร่วมกับเจ้าหน้าที่ร่วมประชุมกัน
เพื่อตกลงพื้นที่เป้าหมายของแต่ละเหมืองส่งน้ำ

ประโยชน์ที่ตามมาจากประชารวมกลุ่ม

จากการบริหารจัดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพทำให้กลุ่มสามารถนำน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ มาทำการเกษตรได้อย่างพอเพียง โดยแบ่งการทำประโยชน์ได้เป็น ๓ ส่วน คือ ปลูกข้าว จำนวน ๔,๓๙๘ ไร่ ปลูกพืชไร่ โดยส่วนใหญ่จะปลูกถั่วเหลือง จำนวน ๒,๑๕๘ ไร่ และ ปลูกไม้ผล โดยส่วนใหญ่ปลูกส้ม จำนวน ๖,๒๒๗ ไร่ ดังมีรายละเอียดตามตาราง

ตารางแสดงชนิดและพื้นที่ปลูกพืชของ โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

บ้าน	ทำนา(ไร่)	ปลูกพืชไร่		ไม้ผล		
		ถั่วเหลือง(ไร่)	อื่นๆ เช่น กระเทียม,พริก (ไร่)	ส้ม(ไร่)	ยางพารา(ไร่)	อื่นๆ เช่น ลิ้นจี่,มะม่วง(ไร่)
บ้านคายนอก	๗๓๐	๔๓๑	–	๓๒๕	–	๕
บ้านคายใน	๑,๐๐๓	–	๒๘	๑,๙๐๖	–	–
บ้านหนองขี้นก	๓๗๒	๔๔๐	–	๑,๙๐๖	–	๕
บ้านห้วยม่วง	–	–	–	๑๐	–	–
บ้านเด่นชัย	๕๒๖	๕๒๖	–	๔๓๒	–	–
บ้านท่าปู	๒๑๒	๒๑๒	–	๑๒๑	–	–
บ้านห้วยหลวงพัฒนา	–	–	–	๘๑๕	–	–
บ้านคายนอกพัฒนา	๑,๐๐๓	๖๗๗	–	๔๖๕	–	–
บ้านจอเจริญ	๕๕๐	๑๓๙	–	๒๕๑	๑๒	–
	๔,๓๙๖	**๒,๔๒๕**	**๒๘**	**๖,๒๓๑**	**๑๒**	**๑๐**

บทสรุปการทำงาน

การดำเนินงานในลักษณะของการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่กับการบริหารจัดการแนวใหม่ที่เห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ การพิจารณาการใช้ประโยชน์จากน้ำต้นทุนที่มีอยู่ ควบคู่กับการใช้ความเคารพนับถือตามหลักอาวุโสในการกำหนดโครงสร้างการบริหาร เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้การบริหารจัดการการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และบรรลุเป้าหมายตามที่กลุ่มต้องการ

การดำเนินงานที่สำคัญ นั้นคือ ความพยายามในการผนวกเนื้องานหรือรายละเอียดการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้ามาใช้ในการพิจารณาวางแผนการใช้จ่ายน้ำที่เป็นไปอย่างระมัดระวัง รอบคอบ และหวังประโยชน์สูงสุด เช่น การจัดแบ่งการใช้น้ำในระดับภาพรวมของทั้งพื้นที่ และการจัดสรรน้ำที่แยกออกเป็นรายแต่ละพื้นที่ เป็นต้น พร้อมนี้ ยังมีการวางแผนการเพาะปลูกพืชประเภทต่างๆ ที่ดี โดยพิจารณาจากน้ำต้นทุนที่มีอยู่ อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ จ.เชียงใหม่ เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินงานที่ดีอย่างยิ่ง ทั้งในด้านการเป็นแบบอย่างในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และความคิดริเริ่ม ที่สามารถขยายผลสู่การดำเนินงานในพื้นที่ใกล้เคียงต่อไปได้

ตารางแสดงข้อมูลจำแนกรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสี ต.แม่นาวาง อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่

หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)
คายใน	๕๑,๘๙๗
บ้านจอเจริญ	๒๙,๘๗๐
คายนอกพัฒนา	๒๙,๕๕๗
เด่นชัย	๒๗,๗๔๑
คายนอก	๒๗,๔๙๑
หนองขี้นก	๒๗,๐๐๑
ห้วยหลวงพัฒนา	๒๕,๑๐๒
ห้วยม่อง	๒๔,๐๓๕
ท่าปู	๒๐,๙๖๓
เฉลี่ยรายได้	**๒๙,๒๙๕**

หมายเหตุ ๑. ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๔๘

๒. รายได้เฉลี่ยต่อคนในพื้นที่หนึ่งๆ เป็นรายได้ของทุกครัวเรือนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนคนในพื้นที่ทั้งหมด

ภาพสรุปแนวทางการดำเนินงานของ
กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีฯ จ.เชียงใหม่

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดราชบุรี

การทำเกษตรกรรมที่คาดหวังให้ได้ผลผลิตสูงสุด และมีความเสียหายน้อยที่สุด จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนการเพาะปลูกเป็นอย่างดี โดยจะต้องพิจารณาลักษณะทางภูมิสังคม และสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละฤดูกาล รวมทั้ง การบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ให้สมดุล โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติและระบบน้ำชลประทานให้สามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกได้อย่างพอเพียงและต่อเนื่องหาก ในพื้นที่ใดมีแหล่งน้ำและมีปริมาณน้ำเพียงพอต่อความต้องการใช้ของราษฎรแล้วย่อมได้เปรียบในการทำเกษตรกรรมมากกว่าในพื้นที่อื่นๆ ที่ขาดแคลน แต่ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าพื้นที่ที่มีปริมาณและแหล่งน้ำจำกัดจะไม่สามารถทำการเกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากแต่เพียงได้นำระบบการบริหารจัดการน้ำที่ดีและมีประสิทธิภาพมาใช้ในการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ดังตัวอย่างความสำเร็จของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ หมู่ที่ ๑ ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ที่สามารถนำน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้เป็นอย่างดี

พัฒนาการกลุ่ม : ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน บทบาทและภารกิจของผู้เกี่ยวข้อง

เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๔ สมเด็จพระบรมโอรสสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จฯ เยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตรพื้นที่บริเวณโครงการอุทยานเฉลิมพระเกียรติ ไทยประจันต์ ณ บ้านไทยประจันต์ ต.ยางหัก อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี และโครงการสวนป่าสิริกิติ์ บ้านห้วยม่วง ต.ตะนาวศรี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี ได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณาวางโครงการและก่อสร้างแหล่งน้ำช่วยเหลือการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค ตามที่ราษฎรได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน สำนักชลประทานที่ ๑๓ กรมชลประทาน ได้ดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดง แล้วเสร็จในปีงบประมาณ ๒๕๔๐ มีความจุ ๖๑๒,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร

โครงการอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ เป็นโครงการที่มีการดำเนินการแบบต่อเนื่อง เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อเพิ่มศักยภาพในการส่งน้ำสู่หมู่บ้านและพื้นที่การเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากอ่างเก็บน้ำ

ภายหลังการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ แล้วเสร็จ ราษฎรในพื้นที่ได้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ จ. ราชบุรี โดยดำเนินการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๔๗ อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของ โครงการชลประทานราชบุรี สำนักชลประทานที่ ๑๓ ซึ่งเป็นการจัดตั้งตามนโยบายของกรมชลประทานที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมจากเกษตรกรกับงานชลประทานในพื้นที่

การจัดตั้งในเวลานั้น เกิดจากการรวมกลุ่มกันของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ การรวมกลุ่มมีเป้าหมายเพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ปัจจุบันสถานะกลุ่มมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น ๙๔ คน มีที่ตั้งอยู่ที่ ม.๓ บ้านไทยประจันต์ ต.ยางหัก อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี และมีพื้นที่เพาะปลูก ๓๙๑ ไร่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่ม ดังนี้

๑. เพื่อเป็นตัวแทนของสมาชิกในการวางแผนการใช้น้ำชลประทานให้เหมาะสมกับสภาพดินและปริมาณน้ำต้นทุนในแต่ละฤดูกาลเพาะปลูก

๒. เพื่อประสานงานระหว่างสมาชิกกับหน่วยงานทั้งจากภาครัฐและเอกชน

๓. เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากการใช้น้ำ ทั้งระหว่างสมาชิกและบุคคลภายนอกที่อาจเกิดขึ้น

๔. เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิก โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ระเบียบทางราชการ ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงาม รวมทั้ง เพื่อผลทางการเมือง การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ

ในด้านกำหนดโครงสร้างกลุ่มการบริหาร ทางกลุ่มได้มีการจัดโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มเพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ตามแผนภาพที่นำเสนอด้านล่างนี้

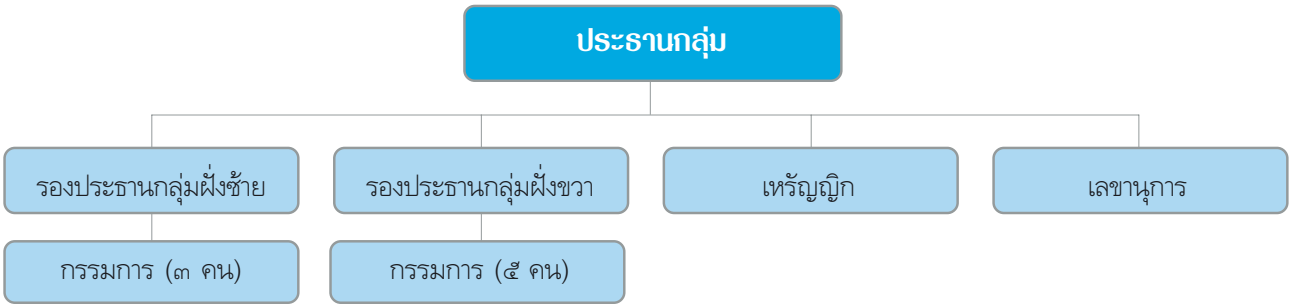

และเพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น กลุ่มจึงได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ	ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- ประสานงานกับชลประทาน เพื่อวางแผนการบริหารและจัดการน้ำอย่างครบวงจร เพื่อให้การใช้น้ำเกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด- - จัดทำแผนการดำเนินงานการใช้น้ำอย่างครบวงจรครอบคลุมเขตพื้นที่ชลประทานของกลุ่ม - ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการประจำปี - ควบคุมระบบการจ่าย-ส่งน้ำ ให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด - ดำเนินการเก็บค่าใช้จ่ายจากสมาชิกในกลุ่ม - ควบคุม ตรวจตรา รวมทั้ง กำกับการปฏิบัติของสมาชิกให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์และทิศทางที่กำหนด - ประชุมคณะกรรมการอย่างน้อย ปีละ ๑ ครั้ง หรือเมื่อคณะกรรมการไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ ร้องขอให้มีการจัดประชุม - กำหนดอัตราค่าใช้จ่ายที่เรียกเก็บจากการบริการการใช้น้ำในเขตพื้นที่ที่กลุ่มรับผิดชอบ เมื่อครบวาระการดำรงตำแหน่งเป็นต้น	- ไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทของสมาชิกในกลุ่มเกี่ยวกับการใช้น้ำ - รายงานความเสียหายของระบบชลประทานให้คณะกรรมการรับทราบเพื่อติดต่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ - เสนอแนะคณะกรรมการเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขระบบชลประทาน เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด - เร่งรัด ตักเตือนการเรียกเก็บชำระค่าบริการการใช้น้ำ - ชี้ขาดการอนุญาตหรือไม่อนุญาตการใช้น้ำ หรือยกเลิกการใช้น้ำของสมาชิกในกลุ่ม

เลขานุการกลุ่มผู้ใช้น้ำ	เหรัญญิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- ประชาสัมพันธ์ข่าวสารแก่คณะกรรมการและสมาชิก - จัดประชุม-กำหนดวาระการประชุม - บันทึกการประชุม และกิจกรรมของกลุ่ม	ทำหน้าที่ รับ-จ่าย-รักษาเงิน จัดทำบัญชีและรักษาเอกสารทางการเงินต่างๆ

สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ

- การได้รับสิทธิ์การใช้-บริการน้ำด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ตามความสามารถ ระเบียบต่างๆ ในการจัดสรรน้ำ และตามความจำเป็นในการเพาะปลูกของพืชแต่ละชนิด
- การใช้น้ำของสมาชิกต้องเป็นไปอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด
- การเสียสละเวลา/แรงงาน/เงิน เพื่อใช้ในการบำรุงรักษาระบบการส่งน้ำ
- ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หลักเกณฑ์ และมติคณะกรรมการ รวมทั้งปฏิบัติตามคำแนะนำของประธานในการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภค-บริโภค ต้องยื่นคำร้องขอใช้น้ำตามแบบที่กำหนด โดยยื่นคำร้องต่อประธานหรือเลขานุการกลุ่ม รวมทั้ง ชำระเงินค่าบริการตามอัตราที่กำหนด (การทำคำขอการใช้น้ำจะต้องแสดงจำนวนพื้นที่รับน้ำตามความเป็นจริง หากมีข้อสงสัยให้รองประธานและเลขานุการออกไปทำการรังวัด ตรวจสอบข้อเท็จจริง)
- เข้าร่วมประชุมกลุ่มตามที่ได้บอกเชิญ อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง

การกำหนดบทบาทและภารกิจของคณะกรรมการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานแต่ละส่วนอย่างชัดเจนเช่นนี้ ส่งผลให้การทำงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีทิศทาง และการทำงานต่างๆ เหล่านั้น ล้วนแล้วแต่สนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน อย่างน้อยที่สุดนั้นคือ แต่ละคนต่างรู้ว่าตนเองมีบทบาทและหน้าที่อะไรบ้างในการดำเนินงานของกลุ่ม และต่างรู้ว่าหน้าที่ของตนเองในการช่วยเหลือและนำพากลุ่มให้ไปถึงเป้าหมายได้นั้น ควรจะทำอย่างไรบ้าง

การบริหารจัดการน้ำ คือ การนำน้ำไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการที่มีปริมาณน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภคค่อนข้างจำกัด ทำให้สมาชิกกลุ่มทุกคนตระหนักร่วมกันว่า **"การใช้น้ำอย่างมีคุณค่าสูงสุด จำเป็นต้องมีการวางแผนการใช้น้ำที่เหมาะสม"** ดังนั้น ก่อนการส่งน้ำทางกลุ่มจึงได้จัดให้มีการประชุมเพื่อวางแผนการส่งน้ำร่วมกันระหว่างสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยจะพิจารณาตามปริมาณน้ำต้นทุนและชนิดของพืชที่ปลูก ในปัจจุบันกลุ่มมีการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร แบ่งได้เป็น ไม้ผล ไม้ยืนต้น จำนวน ๒๖๒ ไร่ พืชผัก พืชล้มลุก จำนวน ๑๒๙ ไร่ นอกจากนี้ ในช่วงหน้าแล้งทางกลุ่มยังได้มีการควบคุมปริมาณน้ำเพื่อให้เพียงพอสำหรับการอุปโภค-บริโภค ด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์การจัดลำดับความสำคัญในการใช้น้ำในกรณีที่น้ำมีปริมาณจำกัด ทั้งนี้ เพื่อให้น้ำมีเพียงพอต่อการใช้และทั่วถึง

และเพื่อเป็นการกำกับแผนการบริหารจัดการให้เป็นไปตามที่กำหนด ทางกลุ่มจึงได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานที่สำคัญที่เรียกว่า ***"ความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มผู้ใช้น้ำ"*** ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกฎระเบียบและกติการ่วมกันของกลุ่ม ที่ถือเป็นแนวปฏิบัติใช้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดและสาระสำคัญ ดังนี้

๑. คณะกรรมการ มีความสามารถในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถในทุกหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. มีการประชุมสมาชิกผู้ใช้น้ำเพื่อกำหนดแผนการส่งน้ำให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำต้นทุนและชนิดของพืชที่ปลูก ซึ่งก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจว่าจะมีน้ำใช้ในการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ ตามเวลาและปริมาณที่ต้องการ

๓. มีการกำหนดช่วงเวลาในการปฏิบัติงานต่างๆ ตามปฏิทินการดำเนินงานประจำปี โดยมีการปฏิบัติงานตามช่วงเวลาที่กำหนด

๔. มีการตรวจสอบ ซ่อมแซมและบำรุงรักษาอาคารชลประทาน ให้มีประสิทธิภาพและการทดสอบการใช้งานของอาคารชลประทาน โดยให้หัวหน้าสายงานและสมาชิกแต่ละสายรับผิดชอบในสายงานของตน

๕. มีการควบคุมการใช้น้ำก่อนฤดูการเพาะปลูก มีการศึกษาปริมาณน้ำว่ามีอยู่เท่าใดและควบคุมให้สมาชิกเพาะปลูกตามที่กำหนดให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์และปริมาณน้ำต้นทุนที่มีอยู่

๖. จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการ เดือนละ ๑ ครั้ง และประชุมสมาชิกผู้ใช้น้ำปีละ ๒ ครั้ง

๗. คณะกรรมการสามารถจัดการและดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับได้อย่างดีโดยพยายามชี้แจงให้สมาชิกได้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ

และกำหนดอัตราค่าบริการการใช้น้ำสำหรับสมาชิก ดังนี้

๑) ผู้เป็นสมาชิก ให้เก็บค่าบริการใช้น้ำ

๑.๑) พืชไม้ผล ไม้ยืนต้น อัตรา ๓๐ บาท/ไร่/ปี

๑.๒) พืชผัก พืชล้มลุก อัตรา ๓๐ บาท/ไร่/ปี

๑.๓) การเปิดน้ำลงสระ อัตรา ๑๕ บาท/ไร่/ปี

๒) ผู้ใช้น้ำอุปโภคบริโภค ให้เก็บค่าบริการใช้น้ำภายในครัวเรือน อัตรา ๕๐ บาท/ปี

การมีส่วนร่วม คือ หลักพื้นฐานการทำงานของกลุ่ม

นอกจากการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้ว กิจกรรมด้านอื่นๆของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ ยังมีความหลากหลาย แต่ทุกกิจกรรมล้วนแล้วแต่ยึดถือ ***"หลักการมีส่วนร่วม"*** ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมคิด และร่วมทำกิจกรรมที่กลุ่มได้จัดทำขึ้นมา

กิจกรรมที่ร่วมกันทำ แม้ว่าบางอย่างจะเป็นกิจกรรมที่มีพื้นฐานการทำงานไม่แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ เช่น กิจกรรมการร่วมประชุมกลุ่มของสมาชิก หรือกิจกรรมในด้านการดูแลรักษา และซ่อมบำรุง หรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ ก็ตาม แต่ทั้งนี้ ก็มิได้หมายความว่าในรายละเอียดกิจกรรมจะเหมือนกันด้วย เพราะกลุ่มเน้นหนักอย่างมากกับกิจกรรมที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และการมีส่วนร่วม ดังตัวอย่างเช่น

- ให้การสนับสนุนและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมท้องถิ่นและกิจกรรมทางศาสนา เพื่อให้สมาชิกเกิดความผูกพันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
- การระดมสมาชิกรักษาความสะอาดของท้องถนน และสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น พร้อมทั้งมีการกำจัดวัชพืชขยะ ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและการใช้สารพิษต่างๆ
- การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด
- การดูแลสาธารณประโยชน์ การพัฒนาท้องถิ่น โดยการสนับสนุนแรงงานและทุนทรัพย์สาธารณสมบัติในท้องถิ่น
- การประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สมาชิกและครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ กลุ่มยังได้พยายามปรับปรุงการดำเนินงานของกลุ่มให้มีคุณภาพด้วยการกำหนดแผนปฏิบัติการและการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ สามารถช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มให้ประกอบอาชีพได้โดยสะดวก

การบริหารจัดการที่ดี ย่อมเกิดประโยชน์ตามมา

การบริหารจัดการการใช้น้ำของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ทำให้กลุ่มได้รับประโยชน์อย่างมากทั้งในด้านการอุปโภค-บริโภคและในด้านการใช้น้ำเพื่อการทำเกษตรกรรม ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับประชาชนได้มีความพออยู่พอกิน และสามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้โดยไม่เดือดร้อน ทั้งนี้ มีรายละเอียดการเพาะปลูกพืชประเภทต่างๆ ดังนี้

ตารางแสดงพื้นที่การเพาะปลูกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ จ. ราชบุรี

ประเภทพืชที่เพาะปลูก	ชมพู่	มะม่วง	ส้ม	มะนาว	ลำไย	ลิ้นจี่	กระท้อน	พืชล้มลุก	พุทรา
พื้นที่การเพาะปลูก (ไร่)	๑๕	๑๒๑	๕	๔	๑	๓๑	๒๒	๘๐	๒๐

บทสรุปความสำเร็จ

แม้ว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงจะรวมตัวกันได้ในเพียงระยะเวลา ๑ ปีครึ่งเท่านั้น แต่ระยะเวลาในการรวมตัวไม่ได้เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานแต่อย่างใด เห็นได้จากความพร้อมในการดำเนินงานต่างๆ เช่น การกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินงานของกลุ่ม กิจกรรมต่างๆ รวมไปถึง การจัดระบบการบริหารจัดการที่ดีทั้งในด้านการใช้ประโยชน์จากน้ำให้เกิดคุณค่าและมีประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการรวมตัวกันเพื่อทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมในด้านต่างๆ โดยคำนึงถึงการเพิ่มรายได้และการมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเกษตรกรในพื้นที่ โดยในปัจจุบันสมาชิกมีรายได้จากการประกอบอาชีพต่อครัวเรือนเฉลี่ย ๒๕,๙๗๘ บาทต่อปี

ภาพสรุปการทำงานของ
กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงฯ จ.ราชบุรี

กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ

หากจะกล่าวถึงผลงานด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภคและการเกษตรของราษฎรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีการดำเนินงานในระดับที่ดีสามารถสนองพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้ง เป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดการดำเนินงานให้กับพื้นที่อื่นๆ ได้แล้ว **"กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ จ.ชัยภูมิ"** เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีการดำเนินงานสอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้น เพราะการดำเนินงานของกลุ่มนั้นเกิดขึ้นมาอย่างช้านาน และมีความต่อเนื่องตลอดจนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยมีหลายหน่วยงานทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน แม้แต่หน่วยงานต่างประเทศที่ได้ให้การสนับสนุน ทั้งในด้านงบประมาณ วิชาการ และอื่นๆ ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

พัฒนาการที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริกับ นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๕ ให้พิจารณาดำเนินการจัดตั้งหมู่บ้านโหล่น บ้านโนนศรีสง่า บ้านคลองเจริญและบ้านโนนเหม่า ต.นางแดด อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ เป็นหมู่บ้านสหกรณ์ หรือหมู่บ้านป่าไม้ โดยมีหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านดังกล่าว ซึ่งในส่วนของการพัฒนานั้น กรมชลประทานได้ดำเนินการสำรวจ ออกแบบ และจัดสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ จ.ชัยภูมิ (เสร็จสิ้นในปี ๒๕๒๗) เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรของราษฎรภายในหมู่บ้าน

ต่อมาในปี ๒๕๒๙ ได้มีการมอบการดูแล บำรุงและรักษาจากโครงการชลประทานชัยภูมิ ให้คณะกรรมการหมู่บ้านจึงเป็นที่มาแห่งการพัฒนามาเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ โดยการจัดตั้งกลุ่มในเวลานั้นมีนายสาคร ใจเที่ยง และนายทองมี ศรีมะนิลา เป็นผู้ดำเนินการจัดตั้ง มีสมาชิกกลุ่มเริ่มต้น จำนวน ๕๑ ครัวเรือน และมีพื้นที่ทางการเกษตรทั้งสิ้น ๘๙๙ ไร่

ความสำคัญของการรวมกลุ่มนั้น ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาหลายๆ อย่างต่อครอบครัวและชุมชน เช่น :

- การร่วมคิดและร่วมดำเนินการขุดคลองดิน จำนวน ๓ สาย เพื่อนำน้ำมาใช้ในพื้นที่การเกษตรโดยใช้ระบบกาลักน้ำ ทำให้ระบบน้ำชลประทานมีความสมบูรณ์ สามารถส่งน้ำเข้าพื้นที่แปลงเกษตรของสมาชิกได้เป็นจำนวนมาก และการดำเนินการดังกล่าวนี้เองส่งผลให้โครงการฯรับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดประเภทอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กระดับประเทศ เมื่อปี ๒๕๓๒
- ทำให้มีหน่วยงาน องค์กร และประชาชนกลุ่มต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก และก่อให้เกิดการสนับสนุนต่างๆ ตามมา เช่น การสนับสนุนงบประมาณด้านอาชีพโดยการฝึกอบรมเพิ่มความรู้ การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการดำเนินงานในด้านการพัฒนา การก่อสร้าง ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำและระบบส่งน้ำ พันธุ์ข้าวโพด พันธุ์มะม่วงแก้ว พันธุ์ปลา พันธุ์ไก่พื้นเมือง และปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น
- การพัฒนากลุ่มโดยจดทะเบียนจัดตั้งเป็นกลุ่มทางการ ภายใต้ชื่อ ***"กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่า (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ)"*** เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖ โดยมีกลุ่มบริหาร จำนวน ๑ กลุ่ม และกลุ่มพื้นฐาน จำนวน ๕ กลุ่ม มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น ๑๑๖ ครัวเรือน และขยายพื้นที่ทางการเกษตรเป็น ๑,๗๐๒ ไร่ ซึ่งสามารถแบ่งแยกกิจกรรมการเกษตรของกลุ่มบริหารการใช้น้ำบ้านโนนเหม่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แยกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

กิจกรรมการเกษตร	จำนวนพื้นที่(ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย(บาท/ไร่/ปี)
ทำนาปี	๑,๖๐๗	๗,๕๐๐ บาท/ไร่/ปี
เพาะปลูกไม้ผล	๒๒	๓,๑๕๐
ปลูกพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือและอื่นๆ	๕	๑๔,๒๐๐
ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม	๑๘	๒๘,๐๐๐
เพาะเลี้ยงปลาในบ่อ	๒๐	๑๑,๒๐๐
ปลูกอ้อย	๑๕	๑๔,๔๐๐
ปลูกยางพารา	๑๕	ยังไม่มีผลผลิต
รวม	**๑,๗๐๒**	-

หมายเหตุ ยอดเฉลี่ยรายได้เฉลี่ยครัวเรือนของสมาชิก จากการประกอบอาชีพบนพื้นที่รวมการทำการเกษตรและปศุสัตว์ มีรายได้ ๙๘,๙๒๖ บาท/ปี/ครัวเรือน

ปรัชญาการบริหารสะท้อนปณิธานในการทำงาน

ปรัชญาการทำงานเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ที่สะท้อนถึงหลักการบริหารการทำงานและความเป็นตัวเป็นตนของกลุ่มนั้นๆ ทั้งนี้เพราะปรัชญาการทำงานเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดจากการมีส่วนร่วมคิดและกำหนดวิสัยทัศน์ของสมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงความตั้งใจหรือเป้าหมายการดำเนินการของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ กลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านโนนเหม่าได้ร่วมกันกำหนดปรัชญาการบริหารของกลุ่มว่า ***"น้ำใสใส ดุจน้ำใจที่งดงาม น้ำมีน้อยค่อย ค่อย ใช้เผื่อแผ่กัน"***

จากปรัชญาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน และความมีน้ำใจอย่างลึกซึ้งของผู้คนหรือสมาชิกในกลุ่มที่ต่างเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ซึ่งหมายถึง น้ำที่เกิดจากความบริสุทธิ์ใจของสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นกำลังใจในการบริหารกลุ่ม เมื่อปริมาณน้ำมีน้อย ก็เห็นสมควรแบ่งปันกันใช้ เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นของพื้นที่การเกษตรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

"ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่" เป็นหลักการนำไปสู่การบริหารจัดการแบบเป็นกันเอง

จากปรัชญาการบริหารและการทำงานของกลุ่มที่สะท้อนถึงความเรียบง่ายแล้ว ในด้านการกำหนดแนวทาง และมาตรการในการบริหารจัดการยังสะท้อนให้เห็นความจริงใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไว้ด้วย ซึ่งเห็นได้ว่ากลุ่มเน้นการดำเนินงานในลักษณะของความเป็นญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นการตอกย้ำหลักการดำเนินชีวิตตามวิถีแบบชาวบ้านที่มีความรักสามัคคีที่ยังคงมีอยู่ได้ตราบจนวันนี้ โดยมีหลักปฏิบัติในการบริหารจัดการการใช้น้ำของกลุ่มโดยสรุป ดังนี้

๑. มีการวางแผนการส่งน้ำ โดยให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัน เวลา รับน้ำก่อน-หลัง การกำหนดวันและเวลาในการเปิด-ปิดน้ำ รวมทั้งการกำหนดวันและเวลาการส่งน้ำของสมาชิกแต่ละคลอง

๒. การจัดสรรน้ำให้กับสมาชิกผู้ใช้น้ำ เน้นการจัดสรรอย่างทั่วถึงและเพียงพอในการเพาะปลูกพืชต่างๆ ของกลุ่มเกษตรกร

๓. สมาชิกร่วมมือกันทำความสะอาดคลองส่งน้ำ ซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารส่งน้ำเพื่อให้การส่งน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

๔. ควบคุมปริมาณการใช้น้ำชลประทานให้สอดคล้องกับสถานการณ์น้ำต้นทุนที่มีการเปิดน้ำทำการเกษตรทั้งในและนอกฤดูกาล โดยจัดให้มีการประชุมจากคณะกรรมการกลุ่มบริหารและสมาชิกกลุ่มทุกกลุ่มเพื่อตกลงเป็นมติ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความถูกต้องและเป็นธรรม รวมทั้ง เกิดความเสมอภาค และเน้นการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด

๕. มีการจัดทำกฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มผู้ใช้น้ำฯ โดยมีผลบังคับใช้กับผู้เกี่ยวข้องทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติกับคนใดคนหนึ่ง

กฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม มีไว้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและครอบครัว

เพื่อให้การปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถสนองตอบตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่มได้อย่างเต็มศักยภาพ รวมทั้ง เพื่อเป็นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ดังนั้น จึงได้มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ ไว้อย่างชัดเจน โดยมีการระบุถึงหมวดต่างๆ ที่สำคัญเพื่อแสดงให้เห็นว่าใครทำอะไร มีการระบุบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนของสมาชิกกลุ่มและกลุ่มบริหาร พร้อมทั้งได้กำหนดกฎ ข้อบังคับ เพื่อใช้ในการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ รายละเอียดและสาระจากกฎ ข้อบังคับที่กำหนดนั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยมีนโยบายในการสนับสนุนการดำเนินงานของสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ ดังนี้

- วัสดุอุปกรณ์ตามความจำเป็น
- ด้านอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประมง กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กรมส่งเสริมการเกษตร ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่นและอื่นๆ
- ด้านวิชาการจากหน่วยงานของรัฐ

จะเห็นว่าสมาชิกนั้นจะได้รับประโยชน์จากกลุ่มอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสมาชิกและครอบครัวด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องตามที่เสนอข้างต้น ทำให้กลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกกลุ่มด้วยกันเอง และในแง่ความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก (โดยแสดงออกถึงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรสนับสนุน) ก็ยังมีความสัมพันธ์อย่างดีด้วยเช่นกัน แสดงให้เห็นจากการที่กลุ่มสามารถขอรับการสนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้ง ความเต็มใจในการสนับสนุนของ หน่วยงานเองก็ดี

นอกจากนี้ การที่กลุ่มได้มีการเก็บเงินกองทุนการบริหารจัดการการใช้น้ำจากสมาชิกกลุ่ม เช่น เงินค่าธรรมเนียมแรกเข้าการเป็นสมาชิก เงินบำรุงประจำปี เงินที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากของรัฐและเอกชน เงินที่มีการบริจาค เงินค่าปรับ เงินดอกเบี้ย และเงินหรือทรัพย์สินอื่นๆ ดังนั้น กลุ่มจึงมีแนวคิดในการขยายเงินกองทุนด้วยการนำเงินส่วนหนึ่งไปใช้ในการกู้ยืมให้กับสมาชิก ทำให้เงินกองทุนมีจำนวนมากยิ่งขึ้น และยังประโยชน์ต่อการนำเงินที่ได้นั้นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนากลุ่มและชุมชนต่อไป

ปัจจุบันกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ จ.ชัยภูมิ มีจำนวนเงินกองทุนเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น ๘๖,๐๒๔ บาท โดยเป็นเงินที่อยู่ในบัญชีของธนาคารออมสิน ทั้งสิ้น ๗๖,๒๔๔ บาท และเงินที่อยู่ในบัญชีกรรมการเพื่อสำรองจ่าย อีก ๙,๗๘๐ บาท

การทำงานร่วมกัน ยังประโยชน์แก่สาธารณะ

จากการที่กลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมากมาย โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นการทำประโยชน์แก่สาธารณะนั้นได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยส่วนรวม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเต็มใจในการทำประโยชน์ให้กับสังคม

กิจกรรมที่กลุ่มทำส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น ๒ วัตถุประสงค์ คือ

๑. กิจกรรมเพื่อการพัฒนากลุ่ม เช่น การร่วมพัฒนาซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารชลประทาน การร่วมประชุมสามัญประจำปีกับสมาชิกและองค์กรต่างๆ ในการบริหารจัดการน้ำและเรื่องอื่นๆ

๒. กิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น ร่วมปลูกต้นไม้และปล่อยปลาเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่างๆ เป็นประจำ ร่วมเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้แก่กลุ่ม คณะบุคคลและองค์กรต่างๆ และกิจกรรมทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อสมทบทุนซ่อมแซมคลองส่งน้ำ

บทสรุปความสำเร็จ

กลุ่มผู้ใช้น้ำกลุ่มนี้เป็นต้นแบบที่ดีในการคิดค้นหาวิธีการนำน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดมาให้กับสมาชิกได้ใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง โดยเริ่มแรกมีการทำระบบกาลักน้ำ จากนั้นผู้ใช้น้ำยังได้ร่วมกันขุดลอกคูคลองส่งน้ำเพิ่มเติม นอกจากนี้ การดำเนินการของกลุ่มยังได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการทำนา ปลูกพืชผัก พืชสวน และริเริ่มนำระบบเกษตรอินทรีย์มาใช้ อีกทั้งสมาชิกกลุ่มยังได้จัดกิจกรรมทอดผ้าป่าเพื่อหาเงินซ่อมแซมคลองส่งน้ำ ซึ่งหากกลุ่มมีการปลูกพืชที่หลากหลายและนำน้ำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้มากขึ้น จะเป็นกลุ่มใช้น้ำ ที่ประสบความสำเร็จและเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มผู้ใช้น้ำกลุ่มอื่นๆได้เป็นอย่างดี

ภาพสรุป-พัฒนาการจัดตั้งและแนวทางการดำเนินงานของ กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าฯ จ.ชัยภูมิ

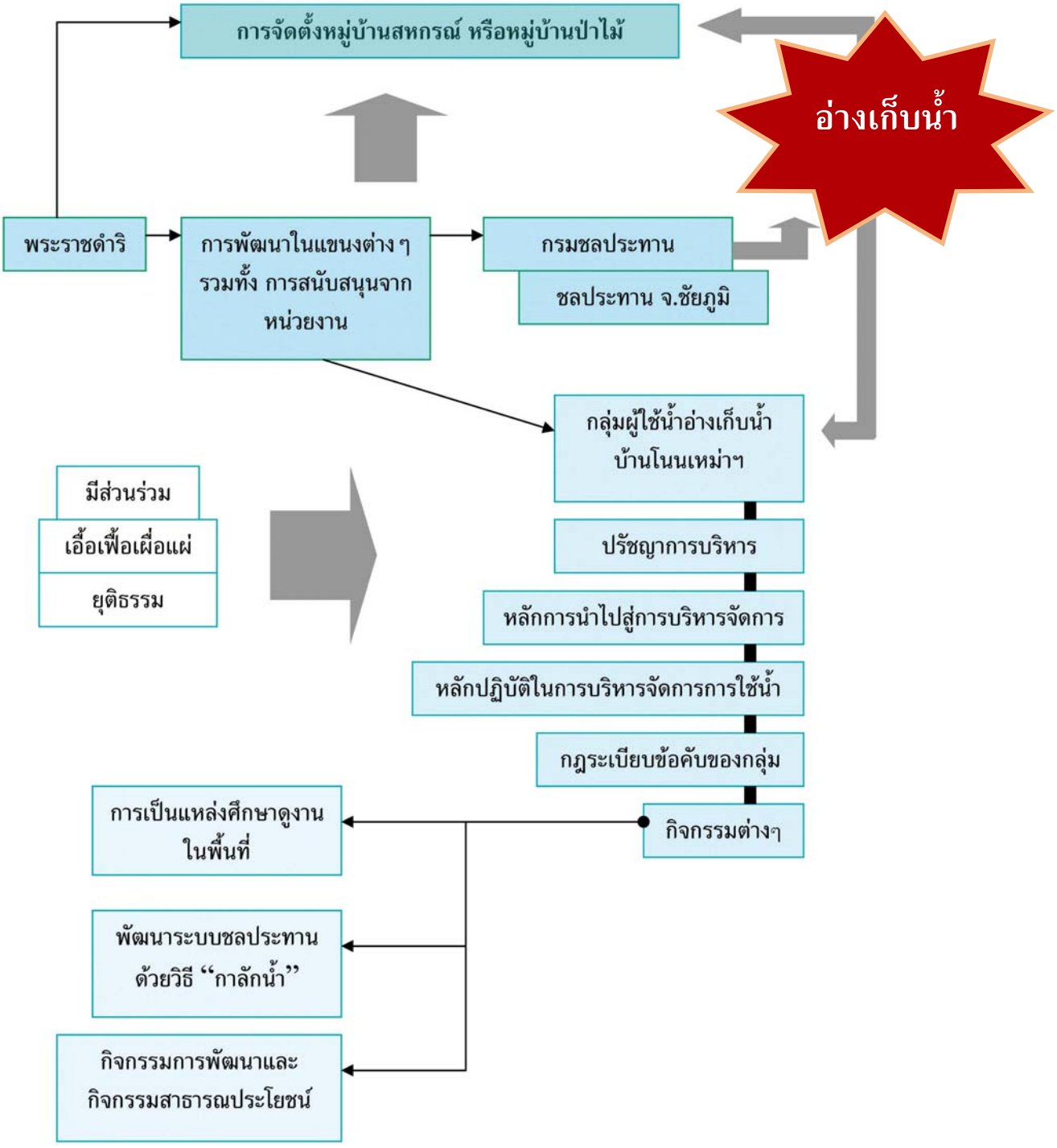

กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทาน “ขอบคุณน้ำพระทัยในหลวงฝายคลองทับยาวฯ” จังหวัดพังงา

การใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ถือเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนและท้องถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และยังสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เหล่านั้น มาใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ตำบลเหล อำเภอกะปง จังหวัดพังงา จัดเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความพร้อมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยมี **“คลองทับยาว”** ที่มีปริมาณน้ำไหลหล่อเลี้ยงทุกชีวิตได้ตลอดทั้งปี ซึ่งราษฎรในพื้นที่เองก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของความอุดมสมบูรณ์นี้ และเห็นว่าจะเป็นการเสียประโยชน์โดยไม่สมควร หากมีการปล่อยน้ำออกไปโดยไม่นำมาใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควรจะเป็น จึงได้รวมตัวกันเรียกร้องให้ทางราชการเข้ามาพัฒนาแหล่งน้ำให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสูงสุด

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณจึงเกิดกลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวงในวันนี้

ก่อนที่จะมาเป็น ***“กลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง”*** ได้มีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- สภาตำบลเหล อำเภอกะปง จังหวัดพังงา ได้มีหนังสือถึงอำเภอกะปง เพื่อขอให้อำเภอกะปง แจ้งให้โครงการชลประทานพังงาทราบตามหนังสือของอำเภอปะกงที่ พง ๐๒๑๖/๔๒๑ ลงวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ ว่าราษฎรในเขตตำบลเหล มีความเดือดร้อนในด้านน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค การทำเกษตรกรรม และการเลี้ยงสัตว์ รวม ๖หมู่บ้าน จำนวน ๔๕๐ ครัวเรือน และประชากรจำนวนมากกว่า ๒,๐๐๐ คน

- โครงการชลประทานพังงาได้พิจารณาโครงการในเบื้องต้น เห็นว่าต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างสูง ควรจัดเข้าแผนงานก่อสร้างชลประทานขนาดกลาง

นายดำริ แจ่มฟุ้ง ประธานสภาตำบลเหล อำเภอกะปง จังหวัดพังงา พร้อมด้วยราษฎร จำนวน ๖ หมู่บ้าน ได้มีหนังสือซึ่งสำนักราชเลขาธิการขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณให้ทางราชการดำเนินการก่อสร้างฝายน้ำล้นพร้อมระบบส่งน้ำจากฝายคลองทับยาวเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคและบริโภค และทำการเกษตร ซึ่งสำนักราชเลขาธิการได้แจ้งให้สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) พิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริง ซึ่งสำนักงาน กปร. ได้แจ้งให้สำนักงานชลประทานที่ ๑๑ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นในด้านความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการก่อสร้างตามที่ราษฎรได้ขอพระราชทานไว้

- สำนักชลประทานที่ ๑๑ กรมชลประทาน ได้ดำเนินการตรวจสอบและเห็นว่าการจัดสร้าง ***"ฝายคลองทับยาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ"*** สามารถดำเนินการจัดทำได้ ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพลำน้ำมีน้ำไหลอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี รวมทั้ง การจัดทำโครงการนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อราษฎรอย่างมาก ทั้งด้านการบรรเทาปัญหาของราษฎรอันเนื่องมาจากการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง โดยมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ นอกจากนี้ จากการที่น้ำมีคุณภาพดี ยังผลให้ราษฎรมีน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค จำนวนมากกว่า ๒,๐๐๐ คน ๔๕๐ ครัวเรือนจาก ๖ หมู่บ้าน และโครงการนี้ ยังเป็นการดำเนินการที่ส่งผลในด้านการอนุรักษ์ลำน้ำคลองทับยาวอีกทางหนึ่งด้วย

- สำนักราชเลขาธิการได้มีหนังสือที่ รล.๐๐๖๕/๔๗๑๙ ลงวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๓๙ เรื่องขอพระราชทานสร้างฝายน้ำล้นพร้อมท่อส่งน้ำโครงการฝายคลองทับยาว ถึงเลขาธิการ กปร. ความว่าได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โครงการก่อสร้างฝายทดน้ำคลองทับยาวเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ฝายจัดสร้าง กลุ่มก็จัดตั้ง : พัฒนาการที่ต่อเนื่อง

ภายหลังการดำเนินการจัดสร้างฝายคลองทับยาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้วเสร็จ ปี ๒๕๔๐ ในระยะเวลา ๒ ปีจากนั้น จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๒ ภายใต้ชื่อว่า ***"กลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง"***

การจัดตั้งในครั้งนี้ มีกลุ่มพื้นฐาน ๕ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มรักษ์ต้นน้ำ กลุ่มช้างเชื่อ กลุ่มเล็ดตอก กลุ่มนารายณ์ และกลุ่มปากเหล โดยกลุ่มเหล่านี้มาจากราษฎรจาก ๖ หมู่บ้าน ๒ ตำบล ได้แก่ ตำบลเหล อำเภอกะปง ประกอบด้วยบ้านนกฮูก บ้านช้างเชื่อ บ้านเล็ดตอก บ้านในเหล และตำบลท่านา อำเภอกะปง ได้แก่ บ้านโก้กะ

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โครงการชลประทานได้ปรับปรุงประสิทธิภาพการส่งน้ำทำให้สามารถเพิ่มพื้นที่ทางการเกษตรได้อีก ๒๐๐ ไร่ และเพิ่มจำนวนครัวเรือนได้อีกถึง ๒๐ ครัวเรือน และในปี ๒๕๔๘ ก็ได้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบส่งน้ำอีกครั้ง ทำให้สามารถเพิ่มพื้นที่ทางการเกษตรได้อีก ๕๐ ไร่ ดังนั้น จึงมีพื้นที่ทางการเกษตรกรรมที่ได้รับประโยชน์จากแหล่งน้ำ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๗๕๐ ไร่ การอุปโภคบริโภค ๓๗๗ ครัวเรือน และสมาชิกรวม ๓๗๗ ครัวเรือน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการรับผิดชอบในการดูแลบำรุงรักษา ควบคุมการบริหารและการจัดสรรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนเพื่อให้เกิดความยุติธรรม กลุ่มจึงได้มีการจัดโครงสร้างการบริหารและจัดการกลุ่ม ดังนี้

โครงสร้างการบริหารและจัดการ “กลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง”

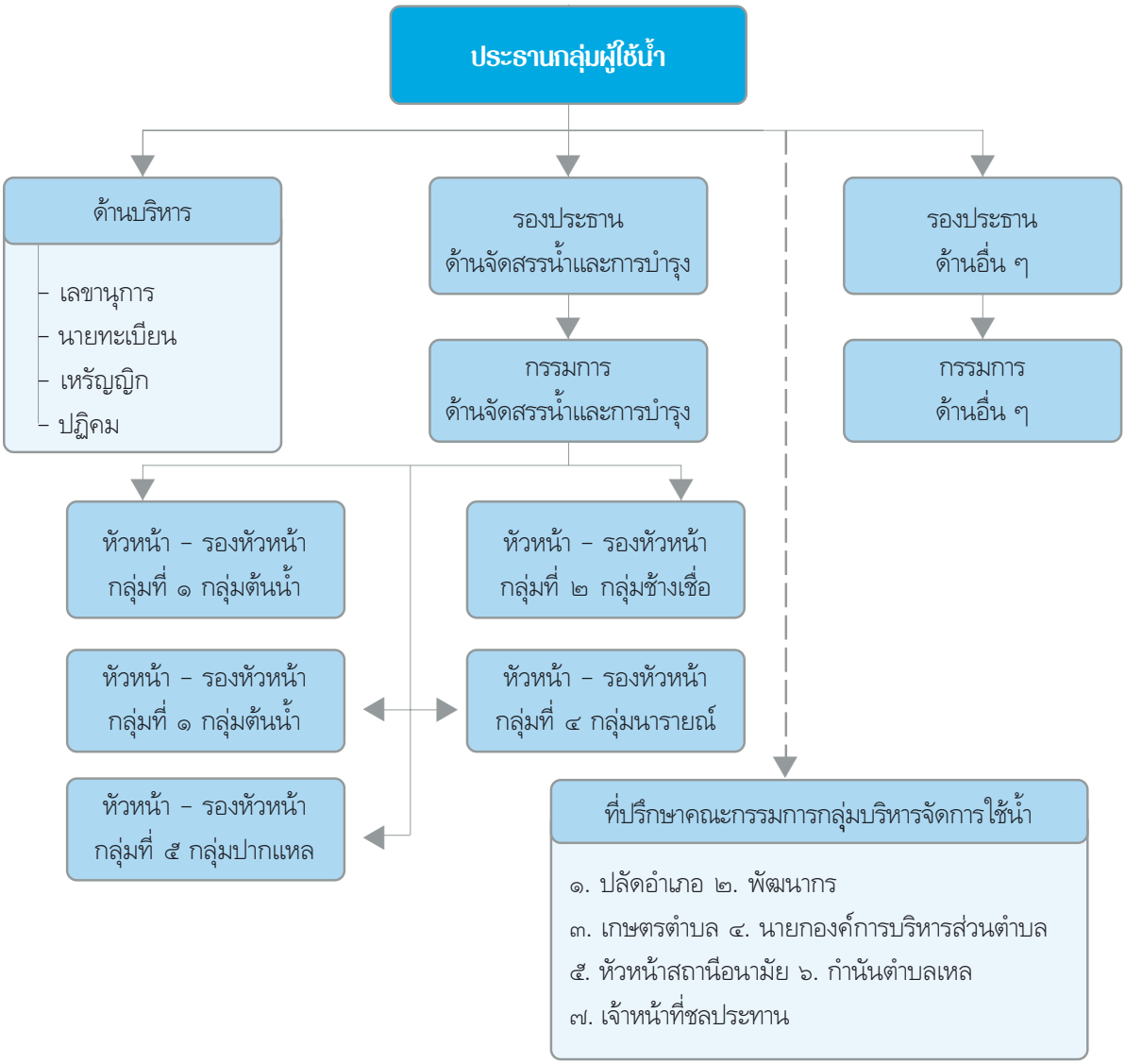

นอกจากการกำหนดโครงการสร้างการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ต่างๆ ทั้งในด้านการบริหารกลุ่มและการจัดสรรน้ำแล้ว ในด้านการควบคุมและการบังคับกลุ่ม กลุ่มก็ได้มีการออกระเบียบข้อบังคับ เพื่อกำหนดหน้าที่ที่สำคัญของคณะบุคคลและบุคคลที่เกี่ยวข้องยึดถือปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้ง เพื่อให้เกิดระเบียบวินัยขึ้นภายในกลุ่ม โดยมีผลบังคับใช้ระเบียบนี้ ตั้งแต่ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ที่ผ่านมา

มีฝายคลองทับยาวฯ มีกลุ่ม จึงมีกิจกรรมการใช้ประโยชน์

ฝายคลองทับยาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้นำสิ่งดีดีและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎรสมดั่งเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรให้กับราษฎรที่ทำการเกษตรกรรม เกษตรกรมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น โดยราษฎรในพื้นที่ได้ใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภค-บริโภค ๓๗๗ ครัวเรือน ทำการเกษตรโดยการปลูกปาล์ม ไม้ผล และพืชผัก จำนวน ๑,๗๕๐ ไร่ และเลี้ยงสัตว์ภายในครัวเรือน เช่น การเลี้ยงไก่ และเลี้ยงปลา รวมทั้ง มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้ามากขึ้น เช่น การเลี้ยงวัว และควาย เป็นต้น ดังมีรายละเอียดการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทานด้านต่างๆ ดังนี้

ตารางแสดงพื้นที่การเกษตร

พื้นที่ครอบคลุม	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ชนิดพืช			
		ปาล์ม	ไม้ผล	พืชผัก	อื่นๆ
ต.เหล อ.กะปง จ.พังงา ม.๑ บ้านนกฮูก	๓๐๐	๑๕๐	๑๐	-	๑๔๐
ม.๒ บ้านปากเหล	๓๐๐	๑๐๐	๒๐	-	๑๘๐
ม.๓ บ้านในเหล	๓๕๐	๑๕๐	๕	-	๑๙๕
ม.๔ บ้านช้างเชื่อ	๓๕๐	๑๐๐	๑๐	-	๒๔๐
ม.๕ บ้านเล็ดตอก	๓๕๐	๑๐๐	๑๐	-	๒๔๐
ต.ท่านา อ.กะปง จ.พังงา ม.๓ บ้านโก้กะ	๑๐๐	๓๐	๒๐	-	๕๐
รวม	**๑,๗๕๐**	**๖๓๐**	**๗๕**	**-**	**๑,๐๔๕**

ตารางแสดงครัวเรือนที่ใช้น้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวน (คน)
ต.เหล อ.กะปง จ.พังงา ม.๑ บ้านนกฮูก	๒๐	๘๐
ม.๒ บ้านปากเหล	๙๑	๓๖๔
ม.๓ บ้านในเหล	๑๑๓	๔๕๒
ม.๔ บ้านช้างเชื่อ	๘๐	๓๒๐
ม.๕ บ้านเล็ดตอก	๖๓	๒๕๒
ต.ท่านา อ.กะปง จ.พังงา ม.๓ บ้านโก้กะ	๑๐	๔๐
รวม	**๓๗๗**	**๑,๕๐๘**

ตารางแสดงการเลี้ยงสัตว์และทำประมงของครัวเรือน

หมู่บ้าน	เป็ด-ไก่(ตัว)	วัว-ควาย (ตัว)	หมู(ตัว)	ปลานิล/ ปลาดุก (ตัว)
ต.เหล อ.กะปง จ.พังงา ม.๑ บ้านนกฮูก	๘,๐๐๐	–	–	๑,๕๐๐
ม.๒ บ้านปากเหล	–	๕๐	–	–
ม.๓ บ้านในเหล	๑๐,๐๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑,๐๐๐
ม.๔ บ้านช้างเชื่อ	–	–	๒๐๐	๑๐,๐๐๐
ม.๕ บ้านเล็ดตอก	๑๐,๐๐๐	๕๐	–	–
ต.ท่านา อ.กะปง จ.พังงา ม.๓ บ้านโก้กะ	–	–	–	–
รวม	**๒๘,๐๐๐**	**๒๐๐**	**๓๐๐**	**๑๒,๕๐๐**

ตารางแสดงข้อมูลจำแนกรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ของ ต.เหล และ ต.ท่านา อ.กะปง จ.พังงา

หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)
เล็ดตอก	๓๗,๒๑๔
ปากเหล	๓๕,๑๕๐
ในเหล	๓๒,๒๖๙
ช้างเชื่อ	๓๐,๐๕๓
นกฮูก	๒๘,๑๘๕
โก้กะ	๒๘,๑๘๕
เฉลี่ยรายได้ต่อคนต่อปีของคนในพื้นที่	**๓๒,๒๐๘**

หมายเหตุ ๑. ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๔๘
๒. รายได้เฉลี่ยต่อคนในพื้นที่หนึ่งๆ เป็นรายได้ของทุกครัวเรือนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนคนในพื้นที่ทั้งหมด

การรวมกลุ่มของสมาชิก ที่สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ รวมกันจำนวนมาก โดยการดำเนินการนั้นๆ เป็นไปเพื่อพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานกลุ่มให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและดียิ่งขึ้น เช่น

- สมาชิกกลุ่มร่วมกันดูแลบำรุงรักษาโครงการโดยการร่วมกันขุดลอกตะกอนดินหน้าฝายปีละ ๑ ครั้ง
- ร่วมกันตรวจสอบระบบท่อส่งน้ำ ปีละ ๓ ครั้ง ซ่อมแซมระบบท่อส่งน้ำที่เกิดความเสียหาย และให้ความร่วมมืออย่างดีในการเก็บเงินค่าน้ำเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมระบบส่งน้ำและกิจกรรมอื่นๆ ของกลุ่ม

นอกจากนี้ ยังจัดให้มีการประชุมเวทีชาวบ้าน แบ่งเป็น

- การประชุมร่วมกับชลประทานพังงาในการจัดประชุมเวทีชาวบ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็นในการพัฒนาองค์กร ปีละ ๑ ครั้ง
- ประชุมสมาชิกในการวางแผนการใช้น้ำในช่วงฤดูแล้ง (กรณีขาดแคลนน้ำ)
- เชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้คำแนะนำในการปรับปรุงและเพิ่มอัตราผลผลิต
- เน้นการสร้างจิตสำนึกให้สมาชิกกลุ่มใช้น้ำอย่างประหยัด
- ความพยายามในการรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ

บทสรุปการทำงาน

การตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร ตั้งแต่การมีอยู่และการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพเป็นเสมือนพลังที่กระตุ้นให้เกิดการดำเนินการต่างๆ ที่สำคัญตามมาอย่างมีลำดับขั้นและมีพัฒนาการอยู่ในตัวเอง ***"กลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง"*** เป็นผลิตผลสำคัญของการจัดสร้างฝายคลองทับยาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และเป็นตัวผลักดันให้เกิดการปฏิบัติที่สำคัญๆ ตามมา เช่น การเพาะปลูกด้วยระบบเกษตรชลประทาน การปศุสัตว์และการประมง เป็นต้น โดยก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้สูงขึ้น โดยเฉลี่ย ๓๒,๒๐๘ บาทต่อปี มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและสร้างคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิก รวมถึงครอบครัวสมาชิกกลุ่มและประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาชุมชนต่อไปในที่สุด

อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ***"กลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง"*** มีความเข้มแข็งในการดำเนินงาน ทั้งในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากน้ำ การรวมตัวของสมาชิกกลุ่มในการร่วมพัฒนา โดยสมาชิกทุกคนจะมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการตั้งแต่ต้น-จบการทำงาน และการมีแนวคิดในเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรยังคงอยู่เป็นสมบัติของประเทศชาติต่อไป รวมถึง กลุ่มมีการบริหารจัดการที่ชัดเจน และตรวจสอบได้

ภาพสรุปการทำงานของ
กลุ่มบริหารการใช้น้ำขอบคุณน้ำพระทัยในหลวง จ.พังงา

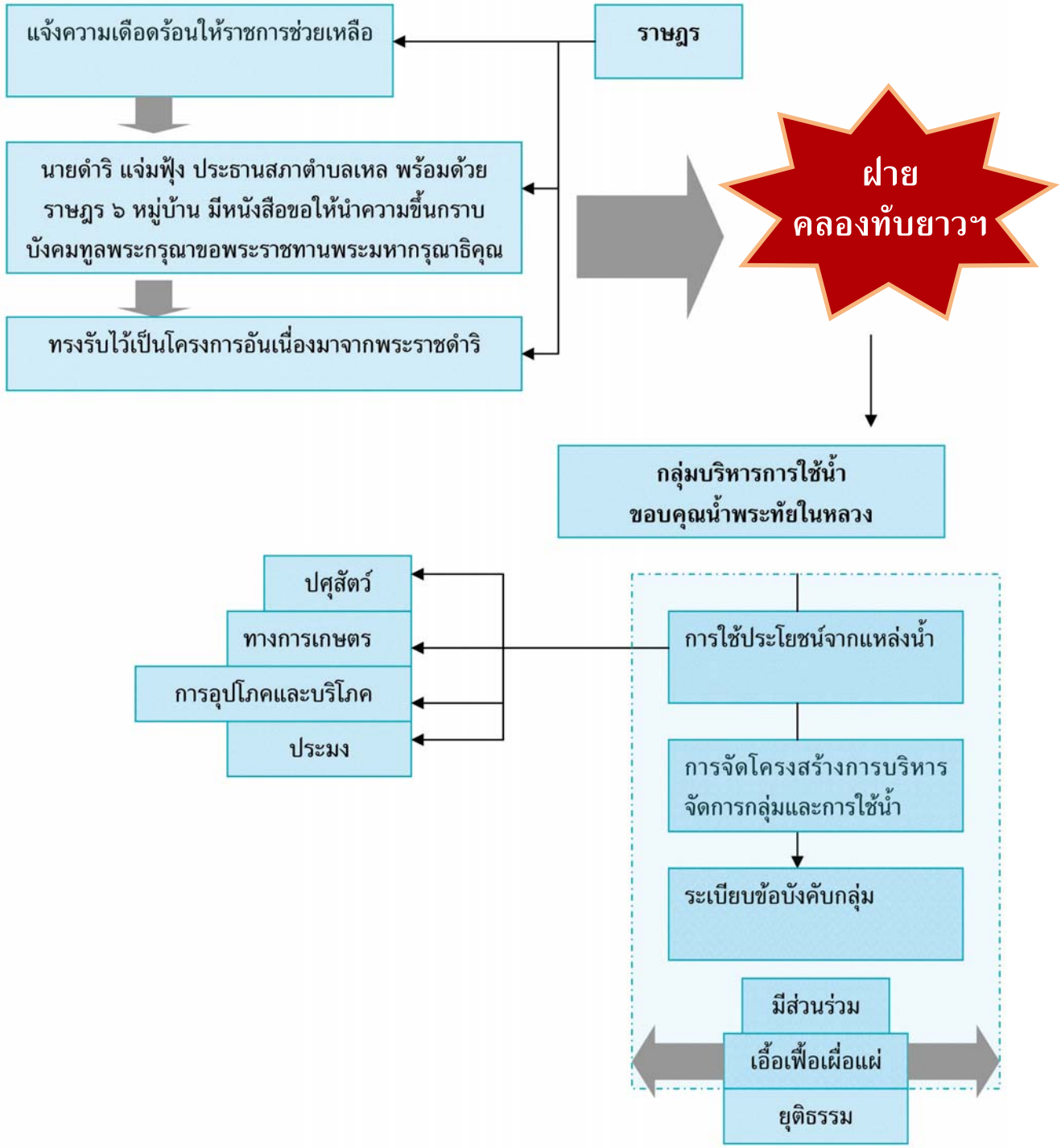

ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่า
ตามแนวพระราชดำริ
ประเภท...รางวัลชนะเลิศ

กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร
บ้านป่าสักงาม จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาและฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการถูกทำลาย เพื่อใช้ที่ดินมาทำการเกษตร และนำไม้และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์เกินขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะสร้างมาทดแทน กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่บ้านป่าสักงาม ต.ลวงเหนือ จ.เชียงใหม่ เป็นตัวอย่างและต้นแบบของความสำเร็จด้านการพัฒนาแบบครบวงจรที่มีความสมบูรณ์ยิ่ง โดยเฉพาะในส่วนของการดำเนินงานที่เป็นไปอย่างมีขั้นตอนโดยนำผลการศึกษาและทดลองที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีคุณค่าจริงในเชิงปฏิบัติ จากการนำผลการศึกษาของศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริมาขยายผลในด้านการพัฒนาต่างๆ ลงสู่พื้นที่ของประชาชนที่กำลังประสบปัญหาอันเนื่องมาจากป่าไม้เสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตทั้งในระดับพื้นที่และระดับสังคมโดยส่วนรวม เพราะความที่เป็นป่าต้นน้ำสำคัญถือเป็นหัวใจของการเกิดต้นน้ำลำธารที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในสังคม การดำเนินโครงการในครั้งนี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้คนในพื้นที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ และสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของตน ครอบครัวและชุมชนให้ดีขึ้นได้

ประวัติและการพัฒนา : การเกิดของชุมชนที่มาของการทำลาย

บ้านป่าสักงามเป็นชุมชนที่ได้ตั้งถิ่นฐานมานานกว่า ๒๐๐ ปี โดยชาวบ้านส่วนใหญ่มีการสืบเชื้อสายมาจากชุมชนเผ่าลัวะ ซึ่งเป็นชนเผ่าท้องถิ่นเดิมของอาณาจักรล้านนา มีศูนย์กลางของชุมชนตั้งอยู่ในท้องที่ของอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีประชากรจำนวน ๑๐๒ ครอบครัว ๓๔๙ คน ในชุมชนมีระบบความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีการดำรงและสืบสานประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้ง มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรป่าไม้มาตั้งแต่อดีต

เดิมชุมชนแห่งนี้ ได้อาศัยทรัพยากรรอบๆ ชุมชนเป็นแหล่งดำเนินชีวิต มีการจัดการทรัพยากรตามภูมิปัญญาและความเชื่อ นำผลผลิตจากป่ามาเพื่อการบริโภคและแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชน มีวิถีชีวิตแบบชนบทที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาภาครัฐได้ให้สัมปทานป่าไม้ อนุญาตให้เอกชนใช้พื้นที่รอบๆ ชุมชนเป็นที่ทำกิน เลี้ยงสัตว์ ทำไม้และปลูกสวนป่า ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นสินค้า ซึ่งเป็นจุดก่อให้เกิดการแปรรูปไม้เถื่อน ผลที่ตามมาคือ ทรัพยากรร่อยหรอลง ทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงปริมาณ สภาพพื้นที่ป่าเริ่มเสื่อมโทรมขึ้นเรื่อยๆ

ต่อมาภาครัฐได้เริ่มเข้ามาพัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนบ้านป่าสักงามปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตไปสู่ภาคเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ประกอบกับได้มีโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ซึ่งชุมชนจะต้องตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดิม หรืออพยพย้ายไปอยู่ที่อื่นๆ เมื่อชุมชนตัดสินใจจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดิม รัฐบาลก็เข้ามาพัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรม พร้อมกับจัดสรรที่ดินทำกินให้ ในขณะเดียวกันก็จะกดดันไม่ให้ทำไม้เถื่อน และบุกรุกป่าพื้นที่ต้นน้ำลำธารของอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ซึ่งจะส่งให้ผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพน้ำที่จะลงอ่างเก็บน้ำได้

การพัฒนาบนรากฐานการพัฒนาทฤษฎี ความเหมือนบนความแตกต่างที่ลงตัว

อาจกล่าวได้ว่าปัญหาของชุมชนบ้านป่าสักงาม ต.ลวงเหนือ จ.เชียงใหม่ ไม่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในภาคเหนือทั้งในด้านปัญหาจากการทำการเกษตรซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำที่จะลงไปในอ่างเก็บน้ำ รวมทั้ง ปัญหาจากการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำไม้มาแปรรูปจำหน่าย ทำให้สภาพป่ากลายสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงเหล่านั้น ล้วนเป็นผลมาจากน้ำมือของมนุษย์ที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ โดยปราศจากการมีจิตสำนึกต่อสาธารณะที่ดีเพียงพอ ส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของส่วนรวม และการทำลายนั้นๆ ได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

และเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริ ให้มีการจัดตั้งโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอาณาเขตของโครงการครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กวง พื้นที่ประมาณ ๓๔๕,๐๐๐ ไร่ ในท้องที่ ต.เทพเสด็จ, ต.ป่าเมี่ยง, ต.เชิงดอย, ต.แม่โป่ง, และต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ เพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวง ให้มีความอุดมสมบูรณ์และพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรในชุมชนลุ่มน้ำแม่กวง ที่มีหมู่บ้านจำนวนทั้งสิ้น ๓๓ หมู่บ้าน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูล โดยไม่สร้างผลกระทบและสิ่งปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำอันเป็นการทำลายคุณภาพลุ่มน้ำ โดยการนำรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านการศึกษาทดลองและวิจัยของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

"...ต้นทางป่าไม้ ปลายทางประมง
ระหว่างทางเป็นการพัฒนาการเกษตรที่เกี่ยวข้อง..."

มาขยายผลในหมู่บ้านป่าสักงามแห่งนี้ ประกอบด้วย

๑. แนวคิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร เพื่อการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไปใช้ในการพัฒนาวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะคนอยู่ร่วมกับป่าโดยไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๒. แนวคิด **"เศรษฐกิจพอเพียง"** ตามแนวพระราชดำริ เพื่อให้ชุมชนอยู่อย่างพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกัน สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๓. แนวคิดการพึ่งตนเอง เป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนที่จะก่อให้เกิดพลังในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายทั้งแกนนำ เยาวชน ผู้สูงอายุ ซึ่งจะเป็นพลังให้ชุมชนพัฒนาอย่างเข้มแข็งด้วยการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ : เครื่องมือเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ การดำเนินงานต่างๆ ของกลุ่มเริ่มมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการประกอบด้วยการรวมตัวกันของสมาชิก จำนวน ๙๗ ครัวเรือน เพื่อดำเนินการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารที่มีพื้นที่ถึง ๓๐,๐๐๐ ไร่ ให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป ทั้งยังเป็นแหล่งพึ่งพิงสัมพันธ์ในฐานะแหล่งอาหาร สมุนไพร ประโยชน์ใช้สอยของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งพาธรรมชาติอย่างชาญฉลาดและไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

การบริหารจัดการที่ดี นำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนของโครงการ

การที่กลุ่มประสบความสำเร็จจากการนำแนวพระราชดำริที่ได้มีการศึกษา ทดลอง และวิจัยจากศูนย์ศึกษาฯ ห้วยฮ่องไคร้ มาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธาร ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพขึ้นมาได้นั้น เพราะกลุ่มได้สร้างกลไกเพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลไกดังกล่าว ประกอบด้วย

๑. มีการจัดระเบียบชุมชนและระเบียบในการบริหารจัดการอนุรักษ์ป่า โดยทำข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้านที่อยู่อาศัย ถึงแม้กฎระเบียบฯ ดังกล่าว จะกำหนดไว้อย่างคร่าวๆ แต่ได้รับการยอมรับและการยึดถือปฏิบัติอย่างเข้มแข็งจากชาวบ้านในชุมชน เช่น ห้ามดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ป่าไม้สมบูรณ์ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำลำธาร ยกเว้นการเสริมสร้างและการป้องกันหรืออนุรักษ์พื้นที่โครงการ

๒. มีการกำหนดพื้นที่เป็นโซนต่างๆ ที่มีความชัดเจนและเป็นสัดเป็นส่วน เช่น

- ๑ โซนพื้นที่ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร
- ๒ โซนพื้นที่เพื่ออยู่อาศัย
- ๓ โซนพื้นที่สาธารณะประโยชน์
- ๔ โซนพื้นที่ทำมาหากินและเพาะปลูก

๓. มีการแบ่ง-จัดสรรการทำงานออกเป็นกลุ่มภารกิจต่างๆ นำไปสู่การแบ่งงานด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น

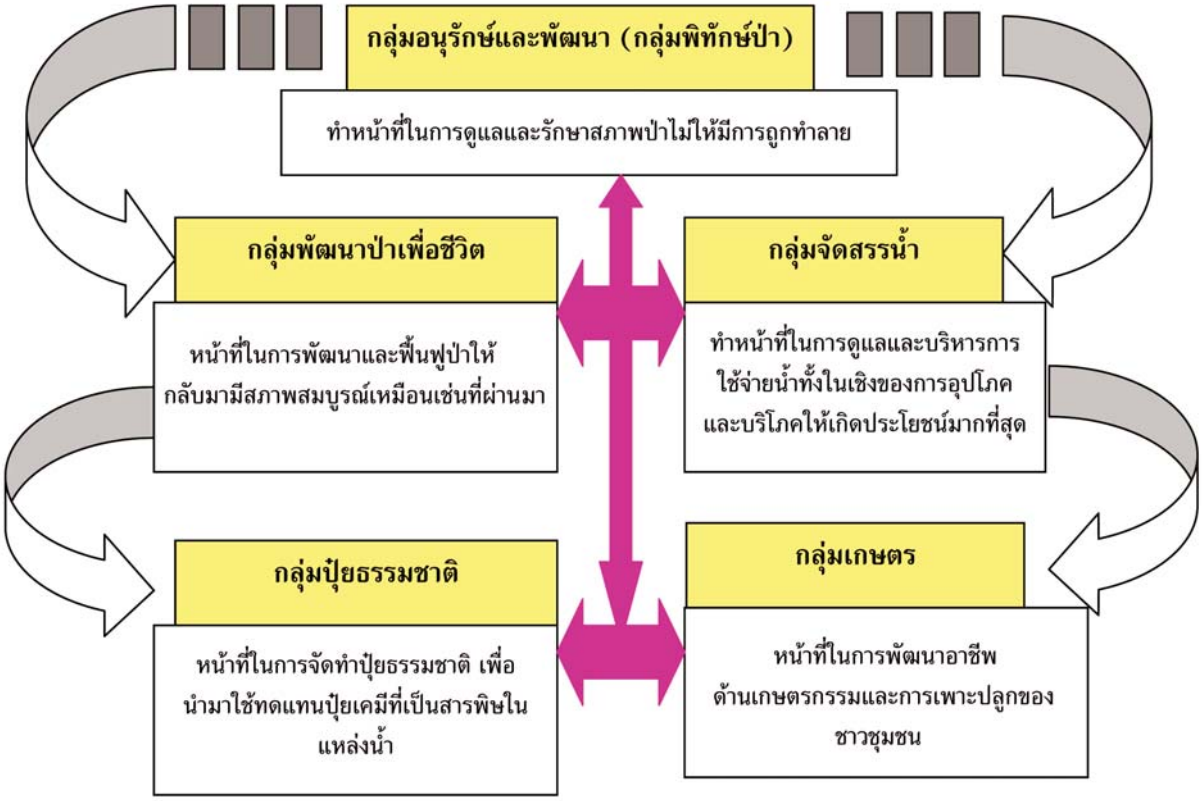

กลไกการทำกิจกรรม จุดเน้นของการทำงานของกลุ่ม

ถือได้ว่ากิจกรรมและการทำงานของกลุ่มเป็นจุดเน้นสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีการแสดงออกถึงการเคลื่อนตัวในเชิงพลวัตรกลุ่มและสมาชิกกลุ่มร่วมกัน เพราะนอกจากการทำกิจกรรมจะสะท้อนให้เห็นภาพของการทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วมแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงในการทำงานร่วมกันและความคิดสร้างสรรค์จากการทำงานอีกด้วย การทำงานกลุ่มนั้น คงไม่สามารถทำได้เลยหากคนในชุมชนขาดจิตสำนึกการทำงานในเชิงประโยชน์สาธารณะ และเข้ามาร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้น โดยกลุ่มเน้นการทำงานด้วยกระบวนการพัฒนาบุคลากรให้สามารถอยู่ร่วมกันได้กับป่าอย่างสมดุล เป็นเป้าหมายสำคัญในการดำเนินงาน กลุ่มมีพลวัตรกลุ่มเป็นไปตามลำดับขั้นตอนการจัดสรรกิจกรรม ดังต่อไปนี้

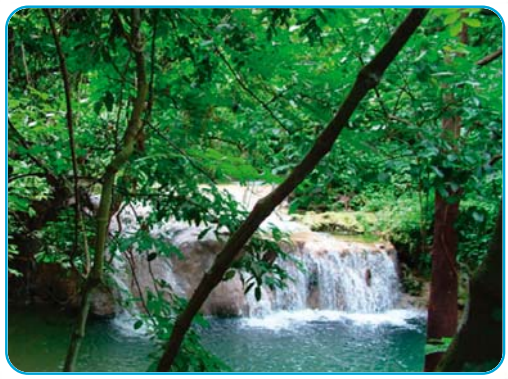

ลักษณะทางพลวัตรของกลุ่มตามลำดับขั้นของการจัดสรรกิจกรรม

จัดตั้งกลุ่ม “กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม” ต.ลวงเหนือ จ.เชียงใหม่

→ **ปกป้องและรักษาสภาพป่าไม้และทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์**

ดำเนินการสำรวจเชิงพื้นที่และสภาพทรัพยากรธรรมชาติ

เพื่อจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์

เช่น ๑) การพัฒนาป่าไม้ระบบฝายต้นน้ำลำธาร โดยดำเนินการก่อสร้างฝายเพื่อชะลอการไหลของน้ำ ลดการชะล้างหน้าดิน และการรักษาความชุ่มชื้น
๒) การตรวจลาดตระเวน การป้องกันและสอดส่องการตัดไม้ทำลายป่า
๓) การสังเกตการณ์และเฝ้าระวังสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง
๔) ทำแนวป้องกันและควบคุมไฟป่า
๕) การปลูกป่าด้วยไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

การจัดกิจกรรมเพื่อการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

→ เพื่อดำเนินการประชาสัมพันธ์การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม รวมไปถึงการจัดค่ายสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือต่าง ๆ
รวมทั้ง มีการใช้สื่อธรรมชาติเพื่อการศึกษา เรียนรู้และพัฒนา เช่น ป่าซับน้ำ แหล่งสมุนไพร ป่าหวาย พื้นที่พัฒนาป่าโดยฝายต้นน้ำลำธาร

การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างทางด้านอาชีพ (กลุ่มอาชีพ)

→ เพื่อสร้างรายได้ให้กับราษฎรในพื้นที่ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น เช่น

- กลุ่มเพาะเลี้ยงหมูป่า
- กลุ่มเพาะเลี้ยงกบ
- กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ
- กลุ่มแปรรูปหน่อไม้อัดปี๊บ
- กลุ่มจักสานผู้สูงอายุ

บทสรุปความสำเร็จ

กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารบ้านป่าสักงาม เป็นหมู่บ้านที่ควรได้รับความสนใจ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่อยู่เหนืออ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ซึ่งการดำเนินกิจกรรมชุมชนอาจส่งผลกระทบต่อลุ่มน้ำได้ และในอดีตที่ผ่านมาก็ได้มีการตัดไม้ทำลายป่าเป็นจำนวนมากทำให้ป่ากลายสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม นอกจากนี้ ทัศนคติของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นไปในเชิงการพาณิชย์มากกว่าการอนุรักษ์ ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มอนุรักษ์บ้านป่าสักงาม ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ

๑. มีการปลูกไม้ ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง การสร้างฝายต้นน้ำ การปลูกเสริมป่าเพื่อพัฒนาความหลากหลายของพืชพรรณและสมุนไพร ทำให้ปัจจุบัน สภาพป่าได้กลับฟื้นสู่ความอุดมสมบูรณ์ ลำธารและน้ำตกที่เคยแห้งผากเริ่มมีน้ำไหลตลอดเวลา

๒. ได้นำหลักแนวคิด **“เศรษฐกิจพอเพียง”** และ **“การพึ่งตนเอง”** มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตของราษฎรในพื้นที่ทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยปัจจัยที่มีอยู่ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นทุนในการทำมาหากิน ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน การพัฒนากลุ่มอาชีพเสริมรายได้ครอบครัว เช่น กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ กลุ่มเลี้ยงหมูป่า กลุ่มจักสานไม้ไผ่และหวาย กลุ่มเพาะชำกล้าไม้ เป็นต้น โดยเน้นการพออยู่พอกิน และการมีส่วนร่วมจากทุกคนในชุมชน

ภาพสรุป แนวทางการดำเนินงานของ
กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม ต.ลวงเหนือ จ.เชียงใหม่

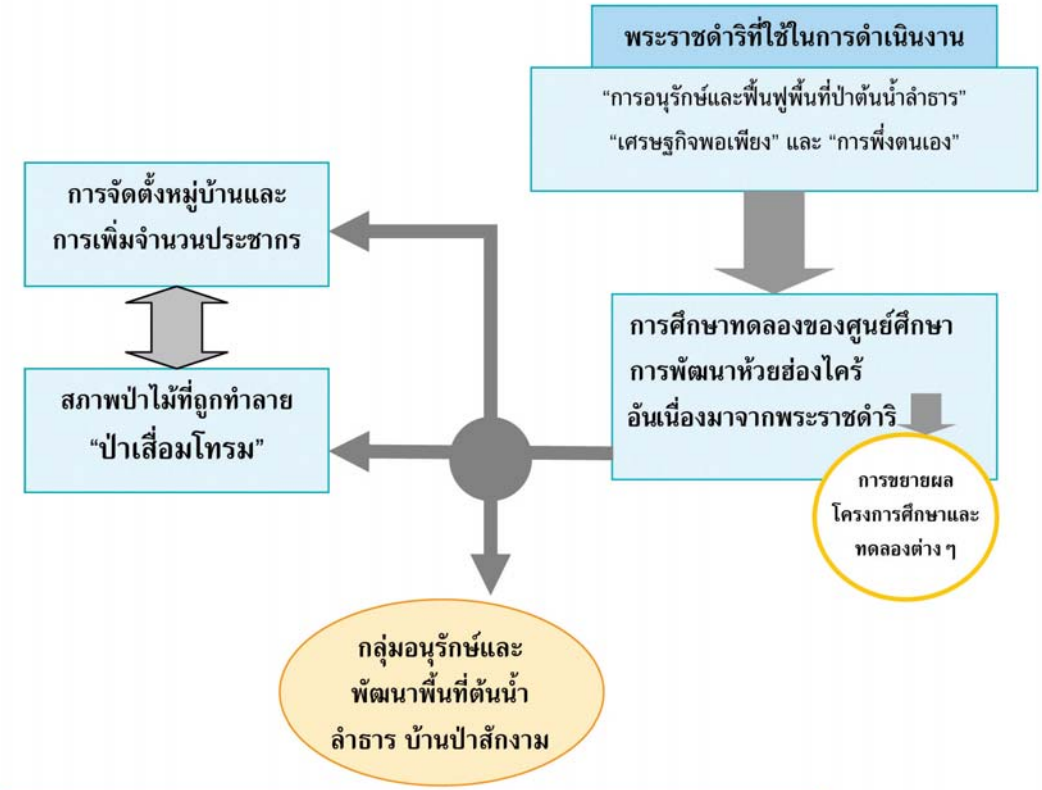

"ต้นทางป่าไม้ ปลายทางประมงระหว่างทางเป็นการพัฒนาการเกษตรที่เกี่ยวข้อง"

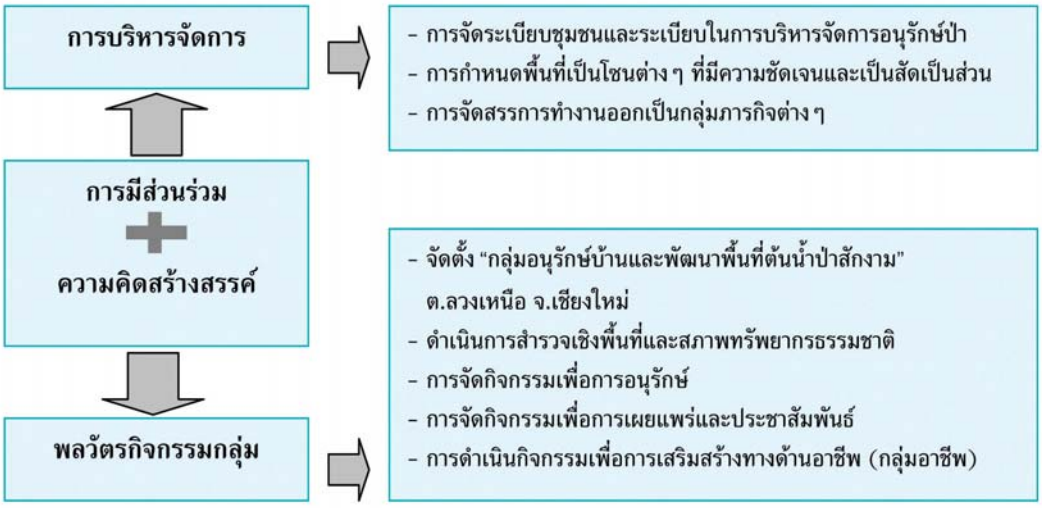

ด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่า
ตามแนวพระราชดำริ
ประเภท...รางวัลชมเชย

๑. กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. กลุ่มที่ปลูกสร้างป่า หมู่บ้านศรีถาวรพนา จังหวัดมุกดาหาร

๓. กลุ่มองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ

๔. กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย จังหวัดเชียงราย

กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อดีตที่ผ่านมา หากมีการกล่าวถึงสภาพพื้นที่ป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ จะเป็นที่รู้จักกันของผู้คนที่อยู่อาศัยในละแวกนั้น ว่าเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง เนื่องจากลักษณะของป่าที่เต็มไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด เป็นที่มาของแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ และเมื่อมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมน้อมนำมาซึ่งความสมบูรณ์อื่นๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ สัตว์ป่านานาชนิด และพืชพรรณธรรมชาติ ที่สามารถยังประโยชน์ทั้งในด้านการอุปโภค บริโภค และเป็นยาสมุนไพรรักษาโรคต่างๆ รวมทั้ง เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารได้หล่อเลี้ยงชีวิตของราษฎรในบริเวณนั้นให้ดำรงอยู่ได้ตราบนานเท่านาน

เมื่อคนมาป่าก็หมด

หากแต่ในช่วง ๓๐ ปีมานี้ ได้เกิดสภาพการณ์การอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรมาจากอำเภอกาญจนดิษฐ์และอำเภออื่นๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดข้างเคียง เพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์กว่า จึงได้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มราษฎรที่อพยพมาและกลุ่มราษฎรที่อาศัยอยู่เดิม เกิดเป็นชุมชนจัดตั้งใหม่ที่มีขนาดใหญ่กว่าเดิมมาก ดังนั้น จึงมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อรองรับกับการขยายตัวของชุมชนที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

และจากการขยายตัวของชุมชนนี้เอง จึงได้เกิดสภาพของการพัฒนาควบคู่กับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ดังคำพูดที่ว่า ***"คนมาป่าก็หมด"*** ทั้งนี้ เป็นเพราะปัญหาทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด แต่มีความต้องการใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก จึงนำไปสู่ปัญหาการรุกล้ำเขตพื้นที่ป่า เพื่อนำมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและใช้ประโยชน์อื่นๆ จากป่าโดยขาดจิตสำนึกในการมองผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน สังคมและประเทศชาติ

การกระทำด้วยการบุกรุกพื้นที่ป่าและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า ได้ทำให้สภาพป่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับกลายเป็นป่าที่มีสภาพป่าเสื่อมโทรมซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ การเกิดภัยทางธรรมชาติในทุกฤดูกาล ที่สำคัญที่สุด คือ ปัญหาเรื่องน้ำที่มีความสำคัญต่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชนที่มีปริมาณน้ำลดน้อยลงในทุกๆ ปี และเป็นที่คาดหมายว่าหากให้เหตุการณ์ยังดำเนินอยู่ต่อไปในอนาคตย่อมทำให้เกิดภาวการณ์ขาดแคลนน้ำและแหล่งต้นน้ำถูกทำลายอย่างหมดสิ้นในที่สุด

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นได้สร้างความตระหนักแก่ราษฎรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งหากปล่อยให้ปัญหายังคงสภาพเดิมต่อไป โดยปราศจากการแก้ไขทั้งในระดับการแก้ไขเบื้องต้นและการแก้ไขในระยะยาว (การป้องกันการเกิดปัญหาซ้ำ) ดังนั้น ในปี ๒๕๔๗ นี้เองราษฎรจากชุมชนซอยเวียงทองจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็น ***"กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่"*** โดยมีการรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มเมื่อเริ่มจัดตั้งประมาณ ๔๐ ครัวเรือน ซึ่งได้ตั้งที่ทำการกลุ่ม ณ บ้านคลองมุย หมู่ ๑๓ ตำบลตะกุกเหนือ กิ่งอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี และการจัดตั้งกลุ่มในคราวนั้นได้กำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม เป็น ๔ ประการ ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ ได้แก่

๑. เพื่อสนองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร
๒. เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
๓. เพื่อให้มีน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภคอย่างเพียงพอ
๔. เพื่อสร้างเจตคติสำนึกของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร

พร้อมนี้ กลุ่มฯ ได้กำหนดพื้นที่อาณาเขตของป่าต้นน้ำของชุมชนเพื่อฟื้นฟูและการอนุรักษ์ขึ้น โดยเน้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและช่วยเหลือ ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานดังกล่าวนั้น กลุ่มฯ ได้น้อมนำเอาแนวพระราชดำริ เรื่อง ***"ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง"*** ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางในการรักษาผืนป่าต้นน้ำลำธารไว้ มีใจความว่า

"...ป่า ๓ อย่าง" นี้ซึ่งมีประโยชน์ ๔ อย่างนี้ สำคัญคือรักษา อนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธาร ชาวบ้านเขาจะรักษาให้เราด้วย "ป่า ๓ อย่าง" ให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์และได้ใช้ประโยชน์ เขาจะรักษาประโยชน์ เขาจะไม่ทำลายและใครมาทำลายก็ป้องกัน..."

ภารกิจหลังการจัดตั้งกลุ่ม

ตลอดระยะเวลา ๒-๓ ปี ที่ผ่านมา กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ ได้มีการร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินงานอย่างแข็งขัน เต็มกำลังและความสามารถ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการฟื้นฟูพื้นที่ป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนดั่งอดีตที่ผ่านมา โดยได้ดำเนินงานทั้งที่เป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำโดยตรง เช่น :

- การสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ โดยความร่วมมือจากราษฎรชุมชนซอยเวียงทองและเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำตาปี พร้อมทั้งร่วมกันกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่า
- การร่วมกันจัดทำแนวเขตป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ พร้อมทั้งกำหนดแนวกันไฟ
- การจัดชุดลาดตระเวนเพื่อเฝ้าระวังไฟป่า และไฟไหม้ป่าในช่วงฤดูแล้ง
- มีการร่วมกันวางแผน จัดทำแนวเขตเพื่อป้องกันการบุกรุกที่ดินทำกินเพิ่มเติม
- มีการจัดทำฝายชะลอความชื้น จำนวน ๓๐ แห่ง

และที่ส่งผลต่อการฟื้นฟูและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำโดยอ้อม (เน้นการรวมกันของราษฎรเพื่อร่วมแรงร่วมใจในการทำงานโดยอาศัยกลไกและเครื่องมือในการบริหารจัดการตามสภาพพื้นที่และภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่) เช่น :

- การจัดกิจกรรมชาวบ้าน โดยการสนับสนุนของหน่วยจัดการต้นน้ำตาปี
- การร่วมกันก่อสร้างประปาภูเขาเพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งต้นน้ำร่วมกันของราษฎรในพื้นที่
- การขอความร่วมมือจากราษฎรในการดำเนินการก่อสร้างฝายต้นน้ำแบบผสมผสานในพื้นที่ทำกิน ทั้งนี้ เพื่อกักเก็บตะกอนและสร้างความชุ่มชื้นแก่พื้นที่ทำกิน
- มีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ ระหว่างชาวบ้าน นักเรียนและองค์กรเอกชน
- มีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ในกลุ่มลุ่มน้ำตาปี จ.สุราษฎร์ธานี ระหว่างชาวบ้าน นักเรียนและองค์กรภาคเอกชน
- มีการจัดตั้งกลุ่มแบบเป็นทางการ มีการแบ่งอำนาจหน้าที่กันอย่างชัดเจน และการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ที่ประกอบด้วยประธาน (๑ คน) รองประธาน (๒ คน) กรรมการ (๗ คน) เลขานุการ (๑ คน) และเหรัญญิก (๑ คน) รวมคณะกรรมการบริหารทั้งสิ้น ๑๒ คน เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลเชิงบริหารจัดการกลุ่มให้เป็นไปตามทิศทางที่กำหนดและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม พร้อมนี้ได้กำหนดกติกาชุมชนในการใช้ประโยชน์จากน้ำและทรัพยากรป่าไม้ โดยอาศัยกระบวนการเวทีชาวบ้านเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับราษฎรในพื้นที่ และนำมาสู่การจัดทำเป็นกติกาของชุมชนที่มาจากการมีส่วนร่วมจากราษฎรในการกำหนดเนื้อหาและรายละเอียดร่วมกัน ดังตัวอย่าง ดังนี้

กติกาชุมชน
(เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง)
โดยมีรายละเอียดของกติกาชุมชน ๒ ด้าน ประกอบด้วย

๑. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๑.๑ ห้ามบุกรุก แผ้วถาง เผาป่าในเขตอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๑๕,๐๐๐ บาท/ไร่ หรือดำเนินคดีตามกฎหมาย (คณะกรรมการฯ ตักเตือน ๑ ครั้ง)

๑.๒ ห้ามล่าสัตว์ยกเว้นสัตว์นั้นเข้ามาทำลายทรัพย์สินหรือชีวิต ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๑๐,๐๐๐ บาท/ตัว

๑.๓ ห้ามตัดโค่นไม้ในเขตลำธาร แนวริมฝั่งคลอง ระยะ ๑๕ เมตร ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๑๐,๐๐๐ บาท/ไร่

๑.๔ ห้ามใช้สารเคมีหรือเครื่องมือที่ผิดพระราชบัญญัติประมง จับสัตว์น้ำ ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๑๐,๐๐๐ บาท/ครั้ง

๑.๕ ห้ามทิ้งขยะ บรรจุเคมีภัณฑ์และสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๕๐๐ บาท/ครั้ง

หมายเหตุ การทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูล ต้องห่างจากแม่น้ำอย่างน้อย ๑๕ เมตร กรณี โรงรีดยาง คอกปศุสัตว์ ต้องมีบ่อพักเพื่อป้องกันการไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองโดยตรง

๒. ด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดินและป่าไม้

๒.๑ ห้ามไม่ให้มีการถือครองที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

๒.๒ ห้ามซื้อ-ขายที่ดินทำกินในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ยกเว้นกรณี ดังนี้

- มอบให้บุคคลในสายเลือด
- ให้ราษฎรในหมู่บ้านเดียวกัน ผู้มีที่ดินทำกิน ไม่เกิน ๒๐ ไร่ ทั้งนี้ต้องผ่านการพิจารณาของกรรมการหมู่บ้าน

๒.๓ ต้องแจ้งแนวเขตที่ดินทำกินเพื่อทำทะเบียนหลักฐาน

๒.๔ การนำไม้ยืนต้นในที่ดินทำกินและไม้ล้มขอนนอนไพรในเขตอนุรักษ์มาใช้ประโยชน์ ต้องผ่านการพิจารณาของกรรมการหมู่บ้าน การใช้เครื่องเลื่อยยนต์ในการสร้างซ่อมแซมที่อยู่อาศัย สะพานทางสาธารณะต้องผ่านการพิจารณาของกรรมการหมู่บ้าน ยกเว้นกรณีฉุกเฉิน หรือเกิดภัยธรรมชาติ ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ ๑,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาท/ครั้ง

ปัจจัยความสำเร็จและผลสำเร็จจากการดำเนินงาน

การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ ได้เดินทางมาถึงจุดของความสำเร็จในระดับหนึ่งที่หลายฝ่ายพอใจและให้การยอมรับ รวมทั้ง ได้เกิดประโยชน์ในแง่ของการอนุรักษ์ตามเป้าหมายที่กลุ่มฯ ได้กำหนดไว้ เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งความสำเร็จในครั้งนี้ นับว่าเป็นผลจากความร่วมมืออย่างดียิ่งของทุกองคาพยพที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากราษฎรในชุมชน นักเรียน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และหน่วยงานต่างๆ ของภาคเอกชน

นอกจากนี้ กลุ่มฯ ยังได้มีแนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ ด้วยการปลูกป่าทดแทนเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ป่า และเพิ่มความชัดเจนของการปลูกป่าด้วยการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าในการอนุรักษ์ และเสริมด้วยการนำน้ำจากประปาภูเขามาช่วยในการฟื้นฟูป่า เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นของพื้นที่ป่า และการป้องกันไฟป่า

ผลสำเร็จมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในแง่ของการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำเท่านั้น ในแง่ผลลัพธ์และผลกระทบในเชิงบวกของการดำเนินงานยังได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ที่เห็นได้ชัดก็คงหนีไม่พ้น **“การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า”** ในด้าน :

๑. การเป็นแหล่งอาหารของครัวเรือน (แต่ไม่มีการตัดไม้เพื่อนำมาทำเป็นฟืน)
๒. การเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของหมู่บ้าน
๓. การเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ

บทสรุปความสำเร็จ

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ เป็นกลุ่มประชากรที่ร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้จากการทำลาย อันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐาน โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในด้านการใช้ประโยชน์และการอยู่ร่วมกัน เช่น การกำหนดพื้นที่ถือครอง จำนวน ๒๐ ไร่ต่อคน มีการจัดทำแนวเขตป่า และแนวเขตที่ดินทำกินอย่างเป็นสัดส่วน

ในด้านการบริหารจัดการได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินงานอย่างชัดเจน ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลบริหารที่เป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรง ส่งผลให้กลุ่มมีความแข็งแกร่ง รวมทั้ง มีทีมงานเยาวชนที่มีจิตใจพร้อมสำหรับการอนุรักษ์ นอกจากนี้ ยังได้มีการปลุกจิตสำนึกของสมาชิกให้มีแนวคิดในเรื่องการใช้พื้นที่ป่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ทำการบุกรุกเพิ่มเติม ส่งเสริมการสร้างฝายด้วยวิธีการง่ายๆ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ นำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ในการทำงาน และมีแนวคิดในการที่จะนำรูปแบบการอนุรักษ์ของกลุ่มพัฒนาเป็นเครือข่ายให้แก่กลุ่มอื่นๆ เป็น **“กลุ่มรักษ์คลองยัน”** เป็นต้น

การดำเนินงานที่สรุปข้างต้นนี้ ส่งผลให้ท้ายที่สุดกลุ่มฯ ได้ป่าที่อุดมสมบูรณ์เหมือนดั่งเช่นที่ผ่านมา ในขณะเดียวกันก็ได้รับผลผลิตจากป่าที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในแง่ของการอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวันของตนได้อีกตราบนานเท่านาน

ภาพสรุป แนวทางการดำเนินงานของ กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่

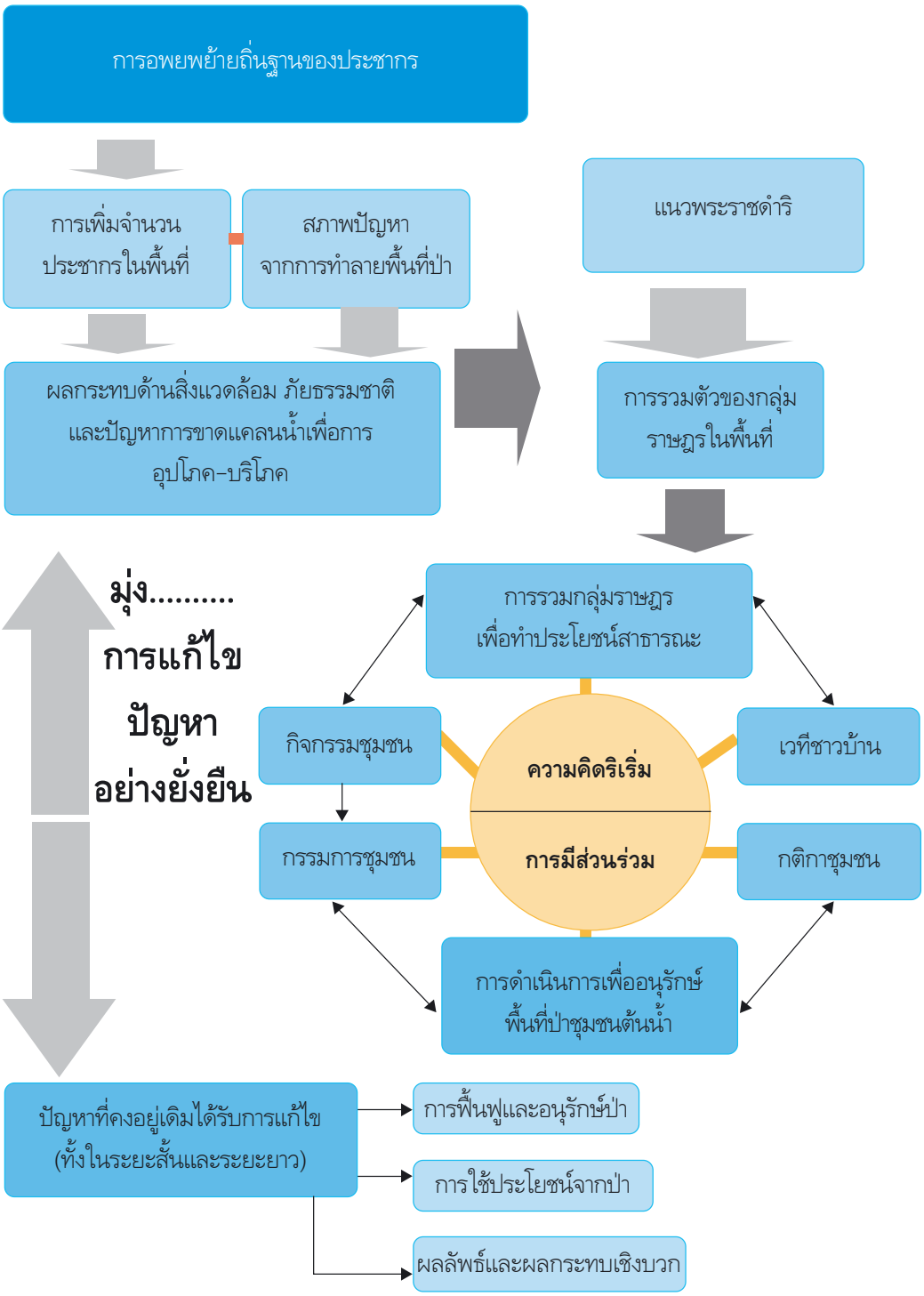

กลุ่มที่ปลูกสร้างป่าหมู่บ้านศรีถาวรพนา จังหวัดมุกดาหาร

บางครั้งความขัดแย้งก็มิใช่ปัญหาของการดำเนินงานพัฒนาไปเสียทั้งหมด หากได้นำความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนั้นเป็นบทเรียนเพื่อเรียนรู้และนำมาเป็นโจทย์และพร้อมใจกันร่วมแก้ไข ท้ายที่สุดแล้วก็จะนำมาซึ่งวิธีการและการจัดการแบบสันติวิธี โดยเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาแบบร่วมมือร่วมใจ ที่นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในพื้นที่ แบบที่หมู่บ้านศรีถาวรพนา จ.มุกดาหาร ได้มีโอกาสสัมผัสมาครั้งหนึ่งในช่วงของการพัฒนาสู่ความสุขสมบูรณ์ของชุมชน

ความสมบูรณ์ของพื้นที่เป็นเหตุที่มาของการบุกรุก

บ้านศรีถาวรพนาเป็นหมู่บ้านจัดตั้งโดยกรมป่าไม้ อยู่ในเขตตำบลกกตูม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เพื่อรองรับการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ในเขตป่าสงวนและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน ซึ่งเดิมเป็นชุมชนของราษฎรที่เข้ามาบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่าต้นน้ำป่าดงหมู แปลงที่ ๓ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าดงด่านขี้ เนื่องจากเดิมบริเวณนี้จะมีด่านหินและหนองน้ำอยู่ตอนบน และมักจะมีสัตว์ป่านานาชนิดออกมากินน้ำ แล้วจะถ่ายมูลลงบนด่านหินที่อยู่ใกล้ ๆ หนองน้ำ ชาวบ้านที่เดินเท้าขึ้นมาเก็บหาของป่า จะพบเห็นมูลสัตว์ป่ามากมาย จึงพร้อมกันเรียกพื้นที่ตรงนี้ว่าดงด่านขี้ ซึ่งทิศเหนือติดกับต้นน้ำลำพะยังตอนบน (อ่างเก็บน้ำลำพะยัง) และห้วยไผ่ซึ่งจะไหลลงห้วยบางทรายที่อยู่ทางทิศใต้ ทิศตะวันตกติดกับห้วยยาง ซึ่งจะไหลลงห้วยบางทรายทางทิศใต้เช่นกัน บริเวณดงด่านขี้มีสภาพป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าชุกชุม และด้วยความอุดมสมบูรณ์นี้เอง เป็นสิ่งที่สร้างความสนใจให้ชาวบ้านเข้ามาบุกรุก แผ้วถาง เพื่อเอาพื้นที่ไปทำการเกษตร ก่อตั้งที่พักเพื่อล่าสัตว์ป่าและเลี้ยงวัว จนเป็นเหตุให้พื้นที่ป่าซึ่งเป็นป่าต้นน้ำถูกทำลายเสียหายกว่า ๔,๐๐๐ ไร่ ตั้งแต่ปี ๒๕๒๘ เป็นต้นมา เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าดำเนินการจับกุม ผู้บุกรุกทำลายป่าไม้ในพื้นที่ครั้งใดมักจะเกิดปัญหาและความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับฝ่ายราชการมาโดยตลอด จนปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง จนยากที่จะหาทางแก้ไขที่ดีและเหมาะสมเป็นที่พอใจกับทุกฝ่าย จนเป็นเหตุให้มีการย้ายหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐานออกนอกพื้นที่โดยด่วน

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ความขัดแย้งที่มีผ่อนเบาและได้รับการแก้ไขในที่สุด

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกกตูม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ปัญหาความขัดแย้งระหว่างฝ่ายราชการและราษฎรผู้บุกรุกป่า ได้ถูกนำเข้าสู่การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยเจ้าหน้าที่โครงการเข้ามาร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาในรูปแบบคณะทำงานตามแนวพระราชดำริ จนทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน ราษฎรผู้บุกรุกยินยอมให้ฝ่ายราชการเข้ามาจัดการพื้นที่บริเวณดงด่านขี้ จำนวน ๔,๐๐๐ ไร่ โดยยินยอมมอบพื้นที่ตอนบน จำนวน ๒,๐๐๐ ไร่ เพื่อนำมาฟื้นฟูสภาพป่าตามโครงการพระราชดำริโดยมีกลุ่มราษฎรเข้าร่วมการปลูกฟื้นฟูป่า และพื้นที่ตอนล่างของดงด่านขี้ จำนวน ๒,๐๐๐ ไร่ ขอให้ทางราชการได้จัดสรรพื้นที่ให้กับราษฎรเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพ โดยมีเป้าหมายราษฎร จำนวน ๑๙๗ ครอบครัว ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ได้แก่

- กลุ่มราษฎรห้วยไผ่-ห้วยทา (ดงด่านขี้) จำนวน ๙๘ ครัวเรือน
- กลุ่มชุมชนบางทราย จำนวน ๓๐ ครัวเรือน
- กลุ่มชุมชนโนนปากท่อ จำนวน ๖๙ ครัวเรือน

มติตกลงร่วมกันสร้างความสมานฉันท์ให้กลับคืน

ทั้งนี้ ได้มีมติร่วมกันว่าจะจัดสรรให้ราษฎรถือครองพื้นที่ป่าได้ครอบครัวละ ๕-๕๐ ไร่ และเพื่อเป็นการเสียสละและเป็นการตอบแทนคุณแผ่นดิน และเป็นการไถ่บาป กลับตัวกลับใจ หยุดการล่าสัตว์และทำลายป่าไม้และให้หันกลับมาเข้าร่วมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงขอให้รัฐจัดที่ดินให้ครอบครัวละ ๙ ไร่ รวมทั้งขอให้ทางราชการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาอาชีพ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ให้กับราษฎรที่อพยพมาอยู่อาศัยในพื้นที่รับรองดังกล่าว

ปัจจุบัน พื้นที่สามารถรองรับจำนวนราษฎรได้ถึง ๒๐๐ ครอบครัว โดยส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมกับราชการจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้และป้องกันไฟป่า ซึ่งในระยะต่อมากลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF-Social Investment Fund) เพื่อก่อสร้างหอดูไฟ ด่านป่าไม้

นอกจากนี้ กลุ่มยังได้ร่วมกันออกระเบียบบังคับของหมู่บ้านที่เรียกว่า ***"ธรรมนูญหมู่บ้าน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้"*** มีเป้าหมายสำคัญในการสร้างจิตสำนึกของกลุ่มราษฎรที่จะตอบแทนคุณของแผ่นดินได้รวมตัวกันเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ ทำหน้าที่ในการกดดัน ต่อต้าน กลุ่มผู้ล่าสัตว์ป่าและผู้ลักลอบตัดไม้ไปจำหน่าย ซึ่งผลจากธรรมนูญหมู่บ้านฯ ทำให้กลุ่มดังกล่าวยุติพฤติกรรมการล่าสัตว์ป่า ตัดต้นไม้

ป่าได้รับการฟื้นฟู ต่อไปคือรักษาป่าให้ต่อเนื่องและยั่งยืน

ภายหลังจากการที่ป่าไม้ในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านศรีถาวรพนาได้รับการฟื้นฟูจนกลับมาเป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์แล้ว กลุ่มได้น้อมนำแนวพระราชดำริ เรื่องของการจัดการป่าต้นน้ำมาใช้ในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ของกลุ่ม มีการจัดทำฝายต้นน้ำเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำบริเวณบ้านศรีถาวรพนา ลักษณะเป็นฝายดิน บริเวณโดยรอบปลูกต้นไผ่ หรือไม้นุ่น หรือหญ้าแฝก เพื่อยึดติดเกาะดินไม่ให้พังทลายเสียหาย ซึ่งยังประโยชน์มหาศาลแก่ราษฎรในพื้นที่ นอกจากผลประโยชน์ด้านการอนุรักษ์พื้นที่ป่าโดยตรงแล้ว ในการใช้ประโยชน์ทางอ้อมที่เกิดผลต่อราษฎรก็มีด้วยเช่นกัน เช่น อาหารจากสัตว์น้ำ อาทิ กบ เขียด หอย ปลา กุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถเก็บผักพืชชุ่มน้ำ หน่อไม้จากไม้ไผ่ และสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ได้ดื่มกินจากฝาย ในด้านการเพาะปลูกยังสามารถผันน้ำที่จัดเก็บอยู่ในฝายมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เกษตรกรรมและช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์ด้วย

.....

***กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม** (SIF-Social Investment Fund) คือ กองทุนเสริมสร้างความสามารถและความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่มีความพร้อมในการรวมกลุ่ม การร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ และมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใสเพื่อการฟื้นฟูวิกฤตเศรษฐกิจและวิกฤติทางสังคม ไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาวตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางในการริเริ่มตัดสินใจประสานงานดำเนินการ ติดตามประเมินผล และปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินการตามหลักธรรมนูญหมู่บ้านนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินงานโดยใช้พลังประชาชน ผสมผสานกับแนวทางตามจารีตประเพณี สังคม วัฒนธรรมของชุมชน เป็นกลไกในการจัดการจนทำให้ป่าไม้ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

ในด้านการปลูกป่าเพื่อทดแทนไม้ที่ถูกตัดทำลายลงไป กลุ่มได้ดำเนินการฟื้นฟูโดยน้อมนำแนวพระราชดำริ เรื่อง ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง และมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเป็นธนาคารอาหารของราษฎรในชุมชน (Food Bank) ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าในการบริโภคและอุปโภคได้มากมาย เช่น มีการปลูกผักปลูกแก้วมังกร ปลูกไผ่ ปลูกไม้ยูคาลิปตัส เพื่อนำไม้มาทำเป็นไม้ฟืน ไม้ใช้สอย การเก็บของป่า เช่น หน่อไม้ สะเดา หวายป่า เม่าป่า มะไฟป่า คอแลน ผักป่ามากชนิด ตลอดจนแมลงอาหารป่า ไข่มดแดง จิ้งหรีด ฯลฯ มีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างรู้ค่า และป่าได้รับการดูแลและบำรุงรักษาอย่างดีจากคนในพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนแบบรู้คุณค่าซึ่งกันและกัน สมดั่งคำกล่าวที่ว่า **“ป่าเลี้ยงคน คนเลี้ยงป่า”**

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก ซึ่งเป็นการน้อมนำแนวพระราชดำริมาใช้ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ จนกรมพัฒนาที่ดินตั้งให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาที่ดิน เพราะราษฎรได้ใช้หญ้าแฝกในที่ดินของตนเองและสาธารณะ นอกจากนั้น มีการจัดตั้งธนาคารโค-กระบือตามแนวพระราชดำริ จนบรรลุเป้าหมายจากเดิมที่มีจำนวน ๕๐ ตัว เพิ่มเป็น ๑๐๐ ตัว

วัตถุดิบจากธรรมชาติสร้างสรรค์อาชีพแก่ราษฎรในหมู่บ้าน

นอกจากการประกอบอาชีพโดยปกติของราษฎร ที่ส่วนใหญ่ทำการเพาะปลูกเป็นหลัก เช่น ปลูกผักสวนครัว ปลูกกาแฟ ปลูกผักพื้นบ้านแล้ว ชาวบ้านยังได้ใช้ประโยชน์จากสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มราษฎรเป็นกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยนำวัสดุดิบจากธรรมชาติมาใช้เป็นปัจจัยหลักในการทำงาน เช่น

- การจัดตั้งกลุ่มทอผ้า โดยกลุ่มสตรีในหมู่บ้านที่มีการพัฒนาอาชีพทอผ้า ตัดเย็บเสื้อมือตามโครงการศิลปาชีพในชุมชน
- กลุ่มหน่อไม้ปี๊บ
- กลุ่มแก้วมังกร

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มจักสานแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ โดยการจักสานแปรรูปเป็นกระเป๋า กระติบข้าว และสินค้าอื่นๆ อีกมากมาย จนสามารถเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก

การประกอบอาชีพดังกล่าวข้างต้น เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แต่ส่งผลต่อความมั่นคงในครอบครัวและชุมชน ในด้านการเพิ่มรายได้ของครอบครัว รวมทั้ง เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาชุมชนต่อไป

กิจกรรมที่เด่นชัด สะท้อนภาพการทำงานที่ชัดเจน

การดำเนินงานต่างๆ ของกลุ่มสามารถสะท้อนออกมาได้ในรูปแบบของการจัดกิจกรรม ที่กลุ่มดำเนินการส่วนใหญ่แล้ว จะเน้นการดำเนินงานที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า และที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในทุกขั้นตอน ซึ่งกิจกรรมที่สำคัญของกลุ่ม มีดังนี้

๑. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติให้กับเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชน

๒. จัดตั้งกลุ่มในการอนุรักษ์ป่าไม้ เฝ้าระวัง ป้องกันและดับไฟป่า

๓. ราษฎรมีการร่วมกันปลูกป่าและติดป้ายประชาสัมพันธ์ในชุมชนเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้

๔. รวมตัวกันกดดัน ต่อต้านกลุ่มผู้ล่าสัตว์ป่า ผู้ลักลอบตัดไม้

บทสรุปการทำงาน

จากเหตุการณ์ในอดีตที่ราษฎรเข้ามาบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่าล่าสัตว์ป่าทำให้สัตว์ป่าและป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างมาก แต่หลังจากได้เข้าร่วมพัฒนากับทางการและมีความร่วมแรงร่วมใจกันในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ราษฎรร่วมกันจัดตั้งกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ป้องกันและดับไฟป่า มีการก่อตั้งหอดูไฟ ออกกฎธรรมนูญหมู่บ้าน การกดดัน ต่อต้านกลุ่มผู้ล่าสัตว์ป่าและผู้ตัดไม้ จนทำให้กลุ่มดังกล่าวยุติพฤติกรรมการล่าสัตว์ การตัดต้นไม้ ทำให้ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่ากลับคืนสู่ถิ่น ซึ่งปัจจุบันสัตว์ป่า เช่น เก้ง หมูป่า และนกชนิดต่างๆ เริ่มเข้ามาอาศัยและหากินบริเวณแปลงปลูกป่าที่กลุ่มราษฎรร่วมกับทางราชการฟื้นฟูขึ้นมา

นอกจากนี้กลุ่มยังได้นำแนวพระราชดำริ เรื่องการจัดการป่าต้นน้ำลำธารโดยการจัดทำฝายชะลอความชุ่มชื้นเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้ราษฎรได้ประโยชน์ในตัวอาหารและยังมีพืชผักชุ่มน้ำต่างๆตามมาอีกมาก ในช่วงฤดูฝนชาวบ้านสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตร ตลอดจนสัตว์เลี้ยงได้ลงเล่น ดื่มกินน้ำจากฝาย ในบริเวณพื้นที่ฟื้นฟูสภาพป่า ๒,๐๐๐ ไร่นั้น ราษฎรร่วมกันปลูกพืชอาหารป่าไม้ เช่น หวาย สะเดา ไผ่ ขี้เหล็กป่า คอแลน จนสามารถมีผลผลิตสนองความต้องการอาหารของชุมชนเป็นเสมือนธนาคารอาหารแก่ชุมชน และยังสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งชุมชนสามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียงอยู่ร่วมกับป่าไม้อย่างยั่งยืนและลงตัว

ภาพสรุป แนวทางการดำเนินงานของ
ป่าที่ปลูกสร้างขึ้นของกลุ่มหมู่บ้านศรีถาวรพนา จ.มุกดาหาร

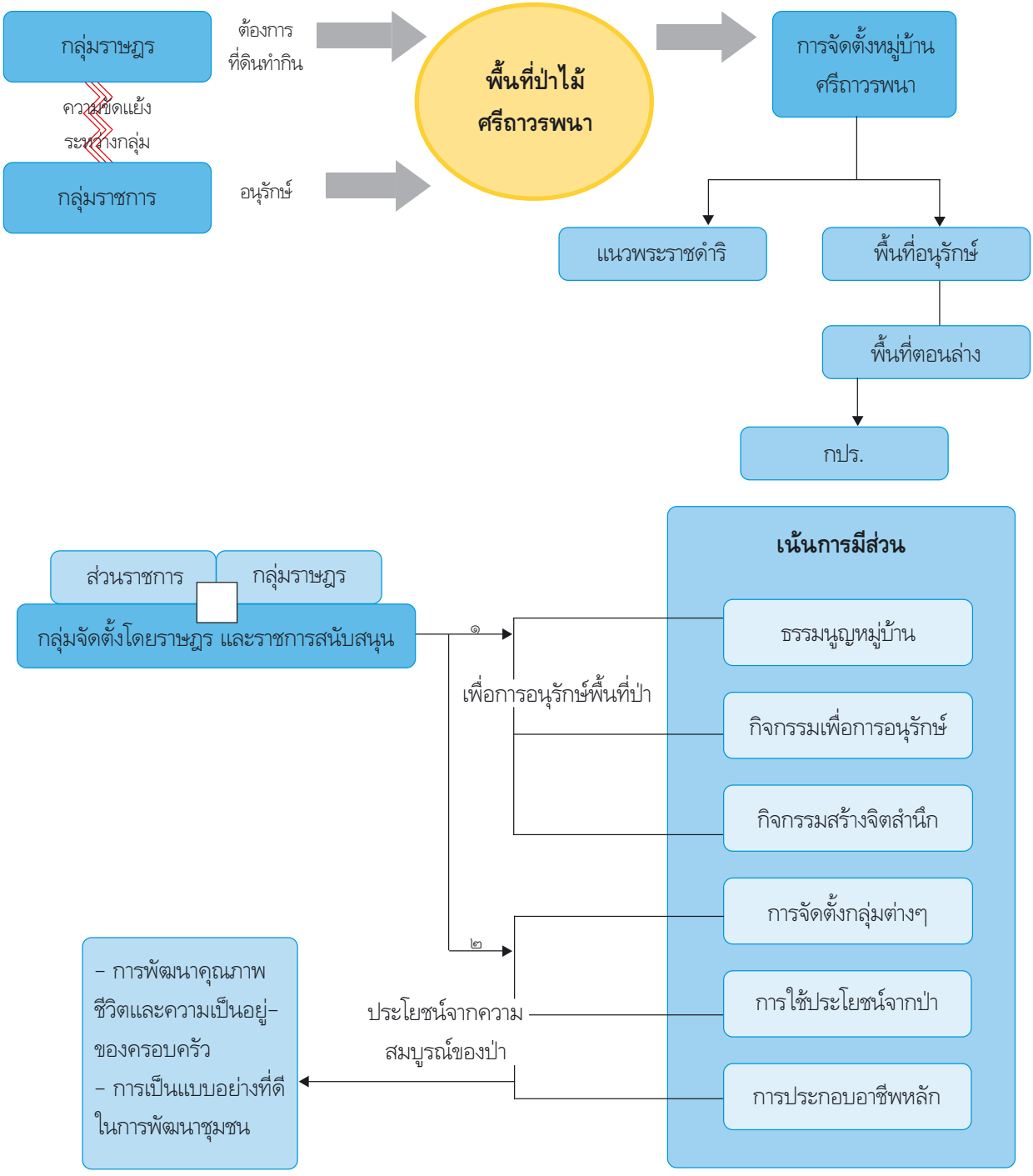

กลุ่มองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ

จากการบุกรุกแผ้วถางป่าของชาวบ้านและนายทุนตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา เพื่อนำที่ดินมาใช้ในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และเป็นที่อยู่อาศัย ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในป่าจนเกินกำลังของป่าที่จะผลิตทดแทนได้ทัน เช่น การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาเป็นเชื้อเพลิง การล่าสัตว์ป่าและการเก็บหาของป่าเพื่อการอุปโภคในครัวเรือนและการจำหน่าย เป็นต้น ส่งผลให้ผืนป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์แปรเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย และกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป สภาพป่าเสื่อมโทรมนี้จึงจำเป็นจะต้องได้รับการนุรักษ์และฟื้นฟู สภาพป่าอย่างเร่งด่วน ด้วยผลของการกระทำตั้งแต่อดีตและได้ส่งผลถึงคนรุ่นหลังที่ประสบกับปัญหาความแห้งแล้ง จึงเกิดการรวมกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง การเกิดผู้นำที่ดี การมีกฎระเบียบและวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนรัดกุม ส่งผลให้ปัญหาต่างๆ ที่กำลังประสบอยู่ได้รับการแก้ไข นั้นคือ สภาพพื้นที่ป่าค่อยฟื้นตัวจนกลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง หากแต่สิ่งที่ยังคงอยู่ร่วมกับความอุดสมบูรณ์ของผืนป่าในครั้งนี้ กลับมีส่วนของพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชาวบ้าน ชุมชนและสังคม กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมที่มีส่วนร่วมในการดูแลและรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยดำรงรักษาสภาพป่าให้อยู่คู่กับชุมชนนั้นได้ตราบนานเท่านานที่สุด

การดำเนินงานนั้นใช่ว่าจะสามารถประสบความสำเร็จได้เพียงในวันเดียว หรือในระยะเวลาเพียงสั้นๆ หากแต่ต้องใช้เวลาที่ยาวนาน ซึ่งนับเป็นย่างก้าวที่มั่นคง **“เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จ.ชัยภูมิ”** สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนการดำเนินงานดังที่กล่าวไว้ตั้งแต่ต้น ประสบการณ์ที่กลุ่มได้ค้นพบจากการร่วมเรียนรู้ ร่วมคิดและการร่วมกันแก้ไข ซึ่งวิธีการและกระบวนการทำงานจะเป็นไปอย่างไรนั้น ขอนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

ประวัติอันเจ็บปวด ความจริงที่ต้องจำ

ป่าชุมชนเขาวง เดิมเรียกว่า **"พื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์"** ของชุมชน เป็นพื้นที่ป่าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านท่าโป่ง หมู่ที่ ๔ ต.วังตะเฆ่ อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ นับแต่ปี ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ในระยะแรกของการตั้งหมู่บ้านนั้น นับได้ว่าพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้านยังมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ส่งผลให้ชาวบ้านไม่รู้สึกสำนึกในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าเท่าที่ควร และมุ่งแต่จะถากถางทำลายผืนป่า เพื่อทำเป็นพื้นที่เพาะปลูกและหากิน เนื่องจากมีอาหารป่า ของป่า ตลอดจนสมุนไพรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากให้เก็บใช้สอย

ต่อมาเมื่อปี ๒๕๒๒ ได้เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรจากพื้นที่อื่นๆ เข้ามาจับจองพื้นที่ป่าและหาซื้อของป่าจากชาวบ้านเดิม ทำให้เกิดการแผ้วถางป่ามากขึ้น ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นจึงได้รวมตัวชาวบ้านเพื่อจัดทำการสำรวจแนวเขตทำเลเลี้ยงสัตว์เขาวงเพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งการรวมตัวกันในระยะแรกนี้ถือเป็นการดำเนินการเพื่ออนุรักษ์ในขั้นหนึ่ง เพราะผลที่เกิดขึ้นตามมา คือ การมีกฎระเบียบและข้อบังคับที่มีผลต่อการจัดการกับผู้ที่ฝ่าฝืนได้เป็นอย่างดี

ในปี ๒๕๓๒–๒๕๓๖ สถานการณ์ด้านป่าไม้มีความหวั่นไหวอีกระลอกอันเนื่องมาจากการผันแปรของประชากรที่เพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนเขาวงถดถอยลงอีกครั้ง เนื่องจากชาวบ้านเริ่มเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เผาถ่าน เผาป่า ล่าสัตว์และหาของป่าเช่นแต่เดิมที่ผ่านมา หากแต่ในครั้งนี้ได้มีผู้นำที่มีความพยายามในการให้ป่าชุมชนเขาวงยังคงประโยชน์กับชุมชน จึงเกิดการผนึกกำลังในการร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมอีกครั้งเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชนเขาวง เช่น ร่วมกันพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่จากเดิมมีลักษณะเป็นตอไม้ มีความแห้งแล้ง สภาพป่าโล่งเตียน ก็กลับฟื้นตัวขึ้นคืนสภาพเป็นป่าสมบูรณ์ และการดำเนินการในครั้งนี้นั่นเองได้ส่งผลกระทบในด้านบวกต่อการดำเนินชีวิตของประชากรเป็นอย่างยิ่ง เพราะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้นและยังช่วยในด้านการลดจำนวนการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรออกนอกพื้นที่

อัญเชิญพระราชดำริ เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

"เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จ.ชัยภูมิ" ได้น้อมนำแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่ม ด้วยตระหนักถึงความสำคัญของป่าที่มีต่อปริมาณน้ำซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัวและสังคม ดังพระราชดำริตอนหนึ่งความว่า :

"... การที่จะมีต้นไม้ลำธารไปชั่วกาลนานนั้น
สำคัญอยู่ที่การรักษาป่า และการปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ
ซึ่งเป็นยอดเขาและเนินสูงนั้น ต้องมีการปลูกไม้ยืนต้นและปลูกไม้ฟืน
ซึ่งไม้ฟืนนั้นราษฎรสามารถตัดไปใช้ได้ แต่ต้องมีการปลูกป่าทดแทนเป็นระยะ
ส่วนไม้ยืนต้นจะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้น
เป็นขั้นตอนหนึ่งของระบบการให้ฝนตกแบบธรรมชาติ
ทั้งยังช่วยยึดดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตกอีกด้วย
ซึ่งถ้ารักษาสภาพป่าไม้ไว้ให้ดีแล้ว ท้องถิ่นก็จะมีน้ำไว้ใช้ชั่วกาลนาน..."

นอกจากนี้ ในด้านการอนุรักษ์ด้วยการปลูกป่าทดแทนนั้น เครือข่ายได้ดำเนินการปลูกป่าด้วยแนวคิด ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ดังพระราชดำริความว่า

"...การปลูกป่า ๓ อย่างได้ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งจะได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้านและไม้ฟืนนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง ๔ อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้วยังสามารถให้ประโยชน์อย่างที่ ๔ ซึ่งเป็นหัวข้อสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย..."

ในด้านการดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่ป่านั้น เครือข่ายได้ดำเนินการทำนุบำรุงป่าด้วยการปล่อยให้เติบโตตามสภาพที่ควรเป็น เพียงแต่กันไม่ให้คนเข้าไปบุกรุกหรือทำลายได้อีก ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริความว่า

"ถ้าเลือกได้ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่าไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรมันเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมา เป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยซักต้นเดียว..."

"...ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเสื่อมโทรมนั้น ความจริงไม่ต้องทำอะไรเลย เพราะตอไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีก ถึงแม้ต้นไม่สวย แต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้ ตามพื้นที่มีต้นไม้เล็ก หรือเมล็ดก็จะงอกงามขึ้นมาอีก อย่าให้ใครไปบุกรุกทำลายอีก ป่าก็จะกลับคืนสภาพได้..."

นอกจากนี้ เครือข่ายยังได้ก่อสร้างฝายคันดิน คือ ฝายอ่างม่วงและฝายโป่งลึก ซึ่งเป็นการก่อสร้างฝายโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง ฝายดังกล่าวนี้จะช่วยในการกักเก็บน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อให้ความชุ่มชื้นกับสภาพป่าและเป็นแหล่งน้ำของสัตว์ป่า และยังเป็นประโยชน์ในการนำมาใช้ดับไฟป่า ที่สำคัญ นั้นคือ สามารถเป็นแหล่งดักตะกอน คล้ายกับการกรองน้ำด้วยวิธีภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้น้ำมีความสะอาดและชาวบ้านสามารถนำมาใช้เพื่อการบริโภคได้ การดำเนินงานดังกล่าวนี้ ได้ยึดถือตามแนวพระราชดำริความว่า

"...การฟื้นฟูและอนุรักษ์บริเวณต้นน้ำซึ่งมีสภาพแห้งแล้งโดยเร่งด่วน โดยทดลองวิธีใหม่ เช่น การผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำในระดับบนลงมาตามแนวร่องน้ำต่างๆ เพื่อช่วยให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ แผ่ขยายออกไป ควรปลูกป่าทดแทนบริเวณร่องน้ำ ซึ่งมีความชุ่มชื้นมากกว่าบริเวณสันเขา จะทำให้เห็นผลเร็ว เป็นการประหยัดกล้าไม้ และปลอดภัยจากไฟป่าด้วย เมื่อร่องน้ำดังกล่าวมีความชุ่มชื้นเพิ่มขึ้น ลำดับต่อไปควรสร้างฝายต้นน้ำ (Check Dam) เป็นระยะๆ เพื่อค่อยๆ กักน้ำไว้แล้วต่อท่อไม้ไผ่ส่งออกทั้งสองฝั่งร่องน้ำ อันเป็นการช่วยแผ่ขยายแนวความชุ่มชื้นออกไปตลอดแนวร่องน้ำ..."

ยึดหลักตามแนวพระราชดำริ นำไปสู่การร่วมมือร่วมใจในการทำงาน

การที่เครือข่ายได้ยึดแนวพระราชดำริเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการของเครือข่าย มีผลอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของเครือข่ายเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเสมือนแรงดึงดูดและยึดเหนี่ยวให้ชาวบ้านทุกคน ซึ่งมาจากราษฎรทั้ง ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าโป่ง โป่งนคร โนนม่วง วังน้ำเขียว และวังอุดม ร่วมกับกลุ่มอาชีพต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเรียนรู้สมุนไพรครบวงจร กลุ่มอาชีพบัวสวรรค์ไรทอง กลุ่มไม้ประดิษฐ์และแกะสลักไม้ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ได้เข้ามาร่วมดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าเขาวงซึ่งมีเนื้อที่โดยรอบประมาณ ๖,๒๕๐ ไร่ และอยู่ติดกับแนวอุทยานแห่งชาติไทรทม ประกอบกับการมีต้นทุนทางจิตสำนึกในการอนุรักษ์ที่ดีของราษฎร จึงส่งผลให้การดำเนินงานมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม เช่น การให้ชาวบ้านรู้จักการปลูก–การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างแน่นเหนียวและเข้มแข็ง

นอกจากนี้ เครือข่ายยังได้มีการจัดโครงสร้างการบริหารเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างทั่วถึงและเกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย ทั้งนี้ ได้มีการแบ่งคณะกรรมการเป็น ๒ ระดับ คือ

- คณะกรรมการกลาง มาจากการเลือกตั้งจากคณะกรรมการระดับหมู่บ้านรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง
- คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน ที่ได้รับการคัดเลือกจากประธานในหมู่บ้าน

ทั้งนี้ คณะกรรมการทั้ง ๒ ชุด จะต้องดำเนินการร่วมกัน ด้วยการแบ่งบทบาทการดำเนินงานใน ๒ ระดับ เพื่อให้การบริหารงานกระจายไปอย่างทั่วถึงและเกิดการรับรู้กันอย่างเท่าเทียม

อาจกล่าวได้ว่า การนำแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางหลักในการดำเนินงาน พร้อมกับการมีโครงสร้างคณะกรรมการและการกระจายการบริหารจัดการที่ชัดเจน การมีจิตสำนึกอนุรักษ์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง ได้ส่งผลให้สภาพป่ามีการฟื้นตัวกลับคืนสู่ความสมบูรณ์อีกครั้ง กิจกรรมที่เครือข่ายได้จัดทำอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าเขาวง ประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

- การปลูกไม้ดอกยืนต้น บริเวณฝายน้ำล้นบ้านโป่งนคร
- พิธีบวชป่า การปลูกป่าเขาวง ร่วมปลูกป่าบ้านหลังสัน
- ปลูกต้นบัวตองบริเวณข้างทางที่ทำการชุมชน
- จัดตั้งหมู่ดับไฟป่าเคลื่อนที่เขาวง จัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพร
- ส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพเสริมโดยการนวดแผนไทยและประคบสมุนไพร
- ส่งเสริมการทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ที่ล้มขอนนอนดิน
- ร่วมมือร่วมใจกันป้องกันไฟป่า
- จัดทำฝายคันดินในพื้นที่ป่าชุมชนเขาวง
- การรณรงค์ป้องกันไฟป่า
- การส่งราษฎรเข้ารับการอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่า
- การรณรงค์ปลูกป่าโดยเน้นการปลูกป่าเสริมเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในการจัดการในรูปแบบของเครือข่ายซึ่งถือว่าเป็นความคิดริเริ่มได้ส่งเสริมให้สมาชิกเครือข่ายร่วมกันดำเนินการจัดทำแผนบริหารจัดการป่าเขาวงในระยะ ๕ ปี และเน้นการจัดทำเขตป่าชุมชนอย่างถาวร โดยให้ประชาชนในพื้นที่ยอมรับ และป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกอีกต่อไป รวมทั้ง ได้จัดทำบัตรสมาชิกป่าชุมชนเขาวงให้กับคนในพื้นที่ เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน และจัดกิจกรรมฟื้นฟูป่าในบริเวณที่ถูกบุกรุกและที่เสื่อมโทรมในอดีต ให้มีความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

บทสรุปความสำเร็จ

องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงเป็นตัวอย่างของความสำเร็จจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าของชุมชน โดยร่วมกันจัดกิจกรรมและการรวมกลุ่มกันในรูปแบบของคณะกรรมการเครือข่ายที่มีความชัดเจน มีการเลือกผู้แทนแต่ละชุมชนมาบริหาร รวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายทางอาชีพต่างๆ ส่งผลให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้ง ยังมีการขยายแนวคิดการทำงานไปยังกลุ่มองค์กรอื่นๆ อีกด้วย

การดำเนินการของเครือข่ายที่ผ่านมาเน้นให้สมาชิกเครือข่ายได้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าชุมชนเขาวง และพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ตลอดจนเข้าใจและร่วมมือในการพัฒนาป่าให้เป็นสถานที่เพื่อการท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ และจากการที่มีป่าที่สมบูรณ์อันเนื่องมาจากการร่วมกันอนุรักษ์นี้เอง ส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการเก็บของป่ามาใช้ในการบริโภคและ การเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ของป่าที่เก็บได้ อาทิ ผักหวานเห็ด ไข่มดแดง กระเจียว อีลอก หน่อไม้และสมุนไพรต่างๆ เป็นต้น นับได้ว่าองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงได้ร่วมกันดำเนินงานเพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณ และได้ร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี อย่างแท้จริง

ภาพสรุป แนวทางการดำเนินงานของ องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จ.ชัยภูมิ

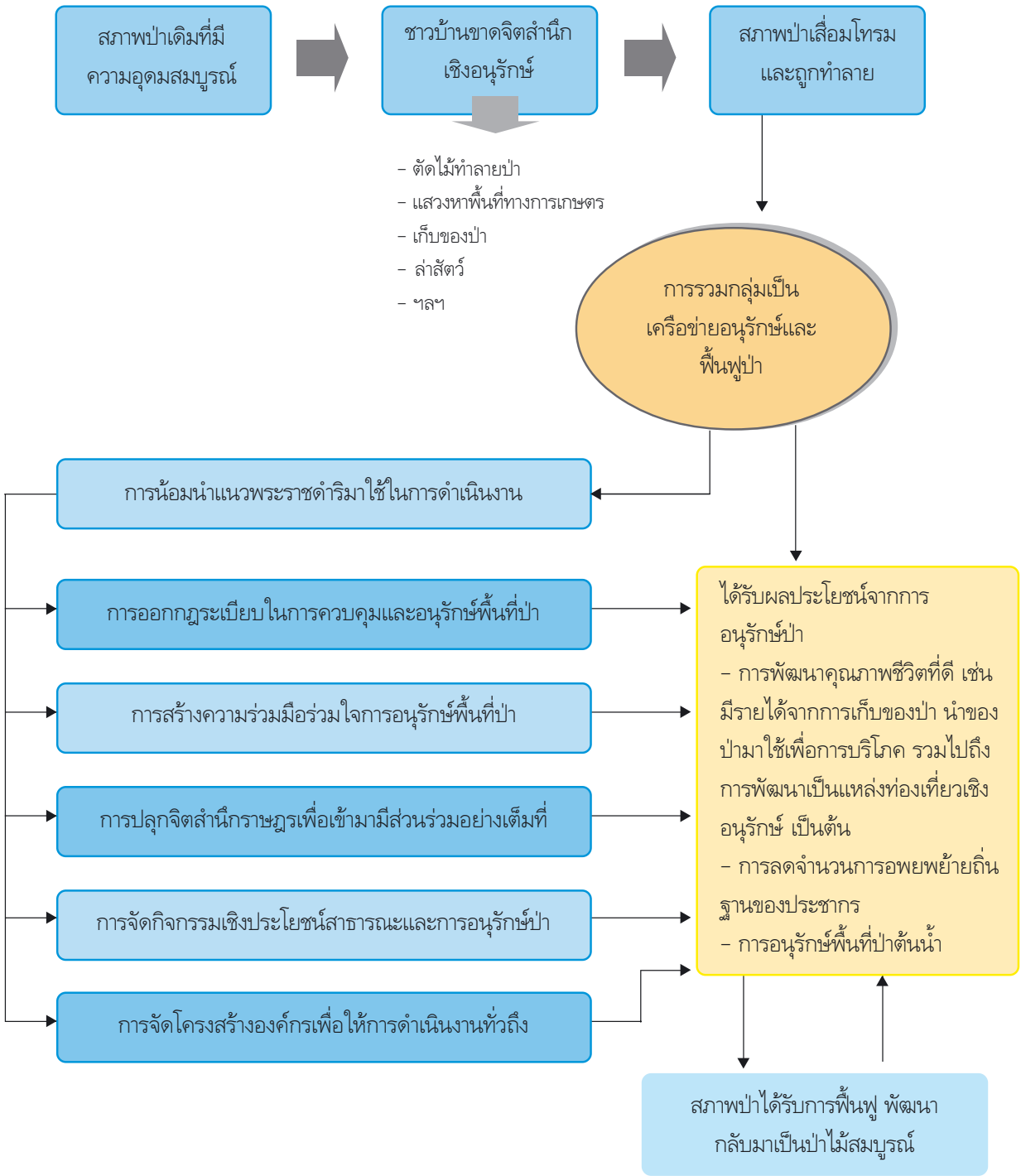

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย จังหวัดเชียงราย

การปลูกฝังค่านิยมทางความคิดโดยหวังผลความสำเร็จ ในด้านการเกิดจิตสำนึกที่ดี เกิดการตระหนักถึงการมีส่วนร่วม ทั้งการร่วมคิดและร่วมทำอย่างเต็มศักยภาพ รวมไปถึง ความต้องการให้ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังนั้น สามารถเป็นผู้สืบทอดการดำเนินงานตามเจตนารมย์ที่มุ่งหวังไว้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและแน่นอนว่ากลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพมากที่สุดในการปลูกฝังดังกล่าว คงหนีไม่พ้น **"กลุ่มเด็กและเยาวชน"** เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่กำลังเก็บเกี่ยวประสบการณ์และการเรียนรู้จากการดำเนินชีวิต และยังเป็นช่วงที่ความคิดค่อนข้างกระจ่างชัดเพื่อรับรู้สิ่งที่เป็นปัญหา เพื่อที่ว่าในอนาคตอันใกล้เมื่อพวกเขาเหล่านั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาจะได้เป็นพลังทั้งทางความคิดและทางปฏิบัติในการร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาของชุมชนต่อไป

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย จ.เชียงราย เป็นกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ป่าอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังค่านิยมให้เด็กและเยาวชน เพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมต่อไปในภายภาคหน้า หากยังคงละเลยหรือปล่อยให้มีการทำลายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ราษฎรในพื้นที่จึงได้ร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำไว้ ด้วยการจัดตั้งกลุ่มขึ้น และดำเนินกิจกรรมสำคัญต่างๆ ที่เป็นการอนุรักษ์ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมและที่สำคัญได้นำคนรุ่นหลังเข้ามาร่วมรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต่อไปในภายภาคหน้าปัญหาจะได้ไม่เกิดเหมือนที่ผ่านมา

ความสำคัญของป่าไม้ จุดกำเนิดของการจัดตั้ง

จากการสำรวจพื้นที่ป่าบ้านร่องนอด หมู่ ๙ ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ร่วมกัน พบว่า เกิดปัญหาสภาพป่าเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้ เนื่องจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆ ของราษฎรเป็นจำนวนมากจากบ้านร่องนอด หมู่ ๙ บ้านแม่ห่าง หมู่ ๑๐ และบ้านแม่ห่างหมู่ ๖ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ป่าอยู่ติดกัน ดังนั้น เมื่อประชาชนทุกคนมีความตระหนักในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นหากมีการปล่อยปัญหาทิ้งไว้ โดยปราศจากการดำเนินการแก้ไขแต่เบื้องต้น ดังนั้น จึงเกิดการรวมตัวเพื่อดำเนินงานและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่ ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่ห่าง หมู่ ๖, บ้านแม่ห่าง หมู่ ๙ และบ้านร่องนอด หมู่ ๑๐ ต.เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย โดยดำเนินการร่วมกับโรงเรียน เพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน นำไปสู่การตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรและการประหยัดพลังงาน จนเกิดการจัดตั้งกองทุนเตาประสิทธิภาพขึ้นในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีสมาชิกจากหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมโครงการ ทั้งสิ้น ๕๔๗ ครัวเรือน

กลุ่มรักษ์ป่าดอยกู่เบี้ย ก่อตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๕ โดยมีพื้นที่ป่าชุมชนของ ๓ หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น ๘๐๐ ไร่ และได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินโครงการจากแผนพัฒนาสนับสนุนโครงการขนาดเล็กโดยชุมชนจากกองทุนโลกองค์การสหประชาชาติ กลุ่มรักษ์ป่าดอยกู่เบี้ยได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารการดำเนินงานโดยสรรหาจากบุคลากรในหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านละ ๑๕ คน ปัจจุบันมีคณะกรรมการทั้งคณะกรรมการจากหมู่บ้านและคณะกรรมการกลุ่มรักษ์ป่าดอยกู่เบี้ย ทั้งสิ้น ๔๕ คน

ยึดถือแนวทางการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ

กลุ่มรักษ์ป่าดอยกู่เบี้ย ได้ร่วมกันบริหารจัดการ ดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะได้น้อมนำแนวพระราชดำริมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ โดยน้อมนำแนวพระราชดำริที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการดำเนินงาน ดังนี้

- การปลูกป่าทดแทน
- การปลูกป่าต้นน้ำลำธาร
- การปลูกป่าในที่สูง
- การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง
- การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam)

การมีส่วนร่วมเด่นชัด สร้างสรรค์กิจกรรม

การที่ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านในพื้นที่ต่างเห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อการดำเนินชีวิตและได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่ป่า พร้อมทั้งกำหนดโครงสร้างการบริหารเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีทิศทางและมีส่วนร่วม รวมทั้ง บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้นำ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ๒) กลุ่มคณะกรรมการ เช่น กลุ่มคณะครูและกลุ่มนักเรียน โรงเรียนเวียงกาหลง รวมทั้ง การกำหนดกฎระเบียบของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่ป่า การกำหนดบทลงโทษสำหรับการฝ่าฝืนกฎ ทั้งนี้ โดยมีแนวคิดหลักในการดำเนินงานว่าการดำเนินการภายในหมู่บ้านนั้น จะต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินงานที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของชุมชนนั้นเอง

นอกจากการเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและใช้หลักการทำงานแบบมีส่วนร่วม ในด้านการประสานความร่วมมือทางกลุ่มก็ได้มีการประสานความร่วมมือกันอย่างดีเยี่ยม ทั้งความร่วมมือในระดับหมู่บ้านด้วยกันไปจนถึงความร่วมมือกับสถานศึกษา สถาบันทางศาสนา หน่วยงานของรัฐ และองค์กรภาคเอกชนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมทำงานแบบบูรณาการ โดยการจัดตั้งเป็นเครือข่ายการดำเนินงานที่เด่นชัด ภายใต้ชื่อว่า **“เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มน้ำปิง”** โดยมีกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่า ดังนี้

- การปลูกป่าทดแทน โดยปลูกต้นไม้ เช่น ไผ่ มะไฟ มะค่าโมง เป็นพื้นที่ จำนวน ๔ ไร่ จำนวนกล้าไม้ ๑,๐๐๐ ต้น
- การปลูกป่าต้นน้ำลำธาร โดยปลูกต้นหวาย ไผ่ จำนวน ๕๐๐ กล้า บริเวณแนวสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น
- การปลูกป่าในที่สูง โดยการปลูกต้นไผ่ จำนวน ๔ ไร่
- ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ดำเนินการปลูกอย่างต่อเนื่อง โดยปลูก มะค่าโมง เป็นต้น
- การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น
- การประชุมอบรมเสริมสร้างศักยภาพของคณะกรรมการกลุ่มเพื่อให้คณะกรรมการมีศักยภาพในการวางแผน เรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายป่าชุมชน และสามารถร่วมงานกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- การศึกษาดูงาน เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เกษตรอินทรีย์ชีวภาพ เตาพลังงาน การพัฒนาการจัดการป่าชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น และได้นำสิ่งที่ได้รับจากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ในการดำรงชีพของหมู่บ้านตน
- การประชุมเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำปิง
- การจัดทำแผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ **“ห้วยม่วงหวาน”** ระยะทาง ๒ กิโลเมตร
- การจัดพิธีบวงสรวงขุนน้ำ สืบชะตาบวชป่า-น้ำ และอัญเชิญพระพุทธนาพิทักษ์ เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกและเกิดการอนุรักษ์โดยใช้กระบวนการทางศาสนามาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝัง
- ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานต่อสาธารณะ ให้รับรู้และเข้าใจในการดำเนินงานที่นำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยกระบวนการสื่อสารต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น เสียงตามสาย นิทรรศการ ผลิตเอกสาร แผ่นพับและการเป็นแหล่งศึกษาดูงาน เป็นต้น
- การจัดทำระเบียบป่าชุมชน เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ โดยก่อนการประกาศใช้นั้น กฎระเบียบป่าชุมชนจะได้รับการจัดทำประชาพิจารณ์จากประชาชนในพื้นที่ก่อน

– การสำรวจแนวเขตป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย พร้อมทั้ง จัดทำแนวเขตป่าดอยกู่เบี้ย เพื่อแสดงอาณาเขตของพื้นที่ป่าที่ต้องดำเนินการอนุรักษ์ไว้ร่วมกัน

– การจัดศูนย์เรียนรู้ **"กลุ่มรักษ์ดอยกู่เบี้ย"** เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์พื้นที่ป่าและทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นรูปธรรม

– การจัดทำแผนที่ ๓ มิติ เพื่อแสดงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของป่าดอยกู่เบี้ย

– การจัดค่ายเยาวชนอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ป่าไม้แก่เด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน

– การปลูกป่าเสริมในช่วงเทศกาลสำคัญต่างๆ ของหมู่บ้าน

– กิจกรรมอื่นๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพและรายได้ของกลุ่มจักสานผู้สูงอายุ วัดแม่ห่าง, การปลูกป่าเศรษฐกิจและป่าเสริมทั่วไป การติดตั้งป้ายโครงการและป้ายทดแทน เป็นต้น

ปลูกฝังจิตสำนึกการทำงานอนุรักษ์จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ความต่อเนื่องและยั่งยืนของกลุ่ม มิใช่เพียงแต่ในรูปแบบของการจัดกิจกรรมต่างๆ จำนวนมาก หรือ การรวมตัวกันและการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างเข้มแข็งเท่านั้น หากแต่ความสำคัญอีกส่วนหนึ่งอยู่ที่กลุ่มได้เห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน จึงได้มีการอบรมและพัฒนาเด็กและเยาวชนรุ่นหลัง เพื่อให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ที่ดีต่อไปจนกระทั่งเติบใหญ่ โดยประสานความร่วมมือไปกับโรงเรียนในพื้นที่ ทั้งในระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อให้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้เด็กรู้จักความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งยังจัดให้มีกิจกรรมเสริมอื่นๆ

โดยจะเห็นว่าเกือบทุกกิจกรรมของกลุ่มนั้น จะเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก และเกือบในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งผลในท้ายที่สุดที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อกลุ่มนั้นคือ ในอนาคตอันใกล้ข้างหน้ากลุ่มจะมีสมาชิกที่มีความมุ่งมั่น มีประสบการณ์เข้ามาทำงานแทนกลุ่มคนเดิมที่หมดวาระไป โดยจะเป็นการทดแทนแบบต่อเนื่องและทำให้การทำงานเป็นไปอย่างยั่งยืนและตราบนานเท่านาน

บทสรุปการทำงาน

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย เป็นกลุ่มตัวอย่างของความร่วมมือจากราษฎรในชุมชนทั้งในส่วนของพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐและโรงเรียนที่ได้น้อมนำเอาแนวพระราชดำริมาใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าได้อย่างดีเยี่ยม โดยร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของชุมชนให้อยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน รวมทั้ง สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าและทรัพยากรจากป่าให้เต็มประสิทธิภาพสูงสุด

วิธีการดำเนินการของกลุ่ม นอกจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ที่มีบุคลากรที่มีความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการแล้ว ราษฎรในพื้นที่ยังให้ความร่วมมือดำเนินงานในรูปของเครือข่าย เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนให้เห็นชัดอย่างเป็นรูปธรรม นับได้ว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ยได้ดำเนินการสนองพระมหากรุณาธิคุณได้อย่างดียิ่ง

ภาพสรุป แนวทางการดำเนินงานของ
กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย จ.เชียงราย

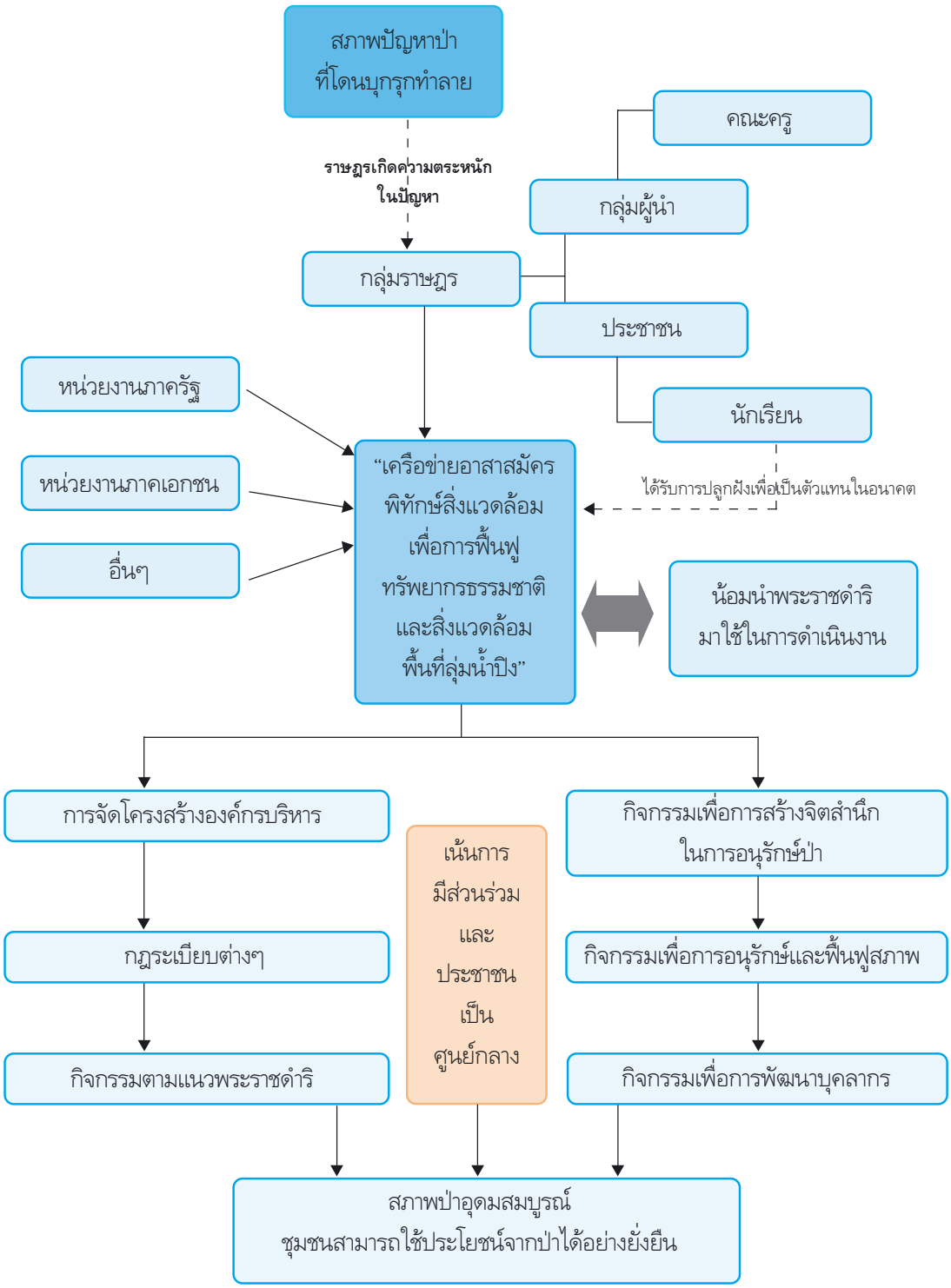

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ***น้ำ คือ ชีวิต***. เอกสารประกอบโครงการ " ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์". ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ***รักษ์ป่า รักษาชีวิต***. เอกสารประกอบโครงการ " ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์". ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). ***อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์.*** กรุงเทพฯ : ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มที่ปลูกสร้างป่าหมู่บ้านศรีถาวรพนา จังหวัดมุกดาหาร***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มป่าชุมชนต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.*** ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนดอยกู่เบี้ย จังหวัดเชียงราย***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร บ้านป่าสักงาม จังหวัดเชียงใหม่***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทาน "ขอบคุณน้ำพระทัยในหลวงฝายคลองทับยาวฯ" จังหวัดพังงา***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มบริหารฝายทดน้ำบ้านไอร์บาลออันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำเขาหัวแดงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดราชบุรี***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำบ้านโนนเหม่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขี้หินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยช้างสีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม) ***กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยไฟอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดพะเยา***. ๒๕๔๙.

เอกสารประกอบการพิจารณาโครงการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเย็บเล่ม). ***สหกรณ์การเกษตรชลประทานยางชุม จำกัด (อ่างเก็บน้ำยางชุมฯ). จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.*** ๒๕๔๙.

ภาคผนวก

๑. คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ ๗๐/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร.

๒. คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ ๑๓๖/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๔๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสำนักงาน กปร.

๓. รายนามคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการฯ

๔. รายนามคณะผู้จัดทำ

คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ
เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ที่ ๗๐ / ๒๕๔๘
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร.

เนื่องด้วย สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้มีการปรับเปลี่ยนการมอบหมายการบังคับบัญชา และการมอบอำนาจในการปฏิบัติราชการแทน ตามคำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ ๕๗/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๘ เรื่อง มอบหมายอำนาจการปฏิบัติราชการแทนและมอบหมายการปฏิบัติราชการ และมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเจ้าหน้าที่ภายในสำนักงาน กปร. ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร. มีความเหมาะสมและสอดคล้องตรงตามอำนาจหน้าที่และภารกิจที่ได้รับมอบหมายของคณะทำงาน จึงขอยกเลิกคำสั่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ ๓๘/๒๕๔๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร. และแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร. โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. คณะกรรมการโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร.

๑.๑ คณะที่ปรึกษา

๑)	นายสุเมธ ตันติเวชกุล	ที่ปรึกษา
๒)	นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์	ที่ปรึกษา
๓)	นายพิมลศักดิ์ สุวรรณทัต	ที่ปรึกษา

อำนาจหน้าที่

มีหน้าที่ให้คำปรึกษา ข้อแนะนำในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ให้สมพระเกียรติ

๑.๒ คณะกรรมการอำนวยการ

๑)	เลขาธิการ กปร.	ประธานกรรมการ

/ ๒) รองเลขาธิการ ...

๒) รองเลขาธิการ กปร. (นายเฉลิมเกียรติ แสนวิเศษ)	รองประธานกรรมการ
๓) รองเลขาธิการ กปร. (นายสมพล พันธุ์มณี)	รองประธานกรรมการ
๔) ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ (นายปกรณ์ สัตยวณิช)	คณะกรรมการ
๕) ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ (นายสุวัฒน์ เทพอารักษ์)	คณะกรรมการ
๖) ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ (คุณกานตี พรหมศิริ)	คณะกรรมการ
๗) ที่ปรึกษาด้านการพัฒนา สำนักงาน กปร. (นางสาวศรีนิตย์ บุญทอง)	คณะกรรมการ
๘) ผู้อำนวยการสำนักประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	คณะกรรมการ
๙) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๑	คณะกรรมการ
๑๐) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๒	คณะกรรมการ
๑๑) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๓	คณะกรรมการ
๑๒) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๔	คณะกรรมการ
๑๓) ผู้อำนวยการกลุ่มกิจกรรมพิเศษ	คณะกรรมการ
๑๔) ผู้อำนวยการกองกลาง	คณะกรรมการ
๑๕) ผู้อำนวยการกองติดตามประเมินผล	คณะกรรมการ
๑๖) ผู้อำนวยการกองประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๑๗) ผู้อำนวยการศูนย์สารสนเทศ	คณะกรรมการ
๑๘) ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร	คณะกรรมการ
๑๙) ผู้อำนวยการกองแผนงานและวิเทศสัมพันธ์	คณะกรรมการและเลขานุการ
๒๐) เจ้าหน้าที่กองแผนงานและวิเทศสัมพันธ์	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. กำหนดนโยบายและแผนงานการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบรอบ ๖๐ ปี ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. พิจารณาให้ความเห็นชอบ แผนงาน โครงการและกิจกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติที่คณะทำงานจัดทำเกิดความครอบคลุมในการนำไปปฏิบัติ

/ ๓. กำกับ ....

๓. กำกับ ดูแลการดำเนินงานของคณะทำงานจัดงานเฉลิมพระเกียรติ ให้การปฏิบัติงานเป็นตามแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่กำหนดไว้ตามระยะเวลา และรับทราบการรายงานผลการดำเนินงานเพื่อร่วมกันแก้ไข ปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

๔. แต่งตั้งคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

๒. คณะทำงานโครงการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของสำนักงาน กปร.

๒.๑ คณะทำงานด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

๑) ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ (นายสุวัฒน์ เทพอารักษ์)	หัวหน้าคณะทำงาน
๒) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๑	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๓) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๓	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๔) ผู้อำนวยการกองกลาง	คณะทำงาน
๕) นายประสาท พาศิริ	คณะทำงาน
๖) นายดำรงชัย พุ่มสงวน	คณะทำงาน
๗) นายหทัย วสุนันต์	คณะทำงาน
๘) นางกมลินี สุขศรีวงศ์	คณะทำงาน
๙) นางภัทรพร เยี่ยมสมถะ	คณะทำงาน
๑๐) นายปริญญวัฒน์ วัชรอาภากร	คณะทำงาน
๑๑) นางสาวจินจะนะ แก้วไทรแย้ม	คณะทำงาน
๑๒) นายศิริชัย รอดทัศนา	คณะทำงาน
๑๓) นางสาวสมลักษณ์ บุนนาค	คณะทำงาน
๑๔) ผู้อำนวยการกองประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๕) เจ้าหน้าที่กองประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. จัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จัดนิทรรศการ สื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่แนวคิดการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ จัดสื่อมวลชนสัญจร รวมทั้งจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

๒. ประสาน กำกับ ดูแล การจัดงานด้านประชาสัมพันธ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๓. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย

/ ๒.๒ คณะทำงาน ....

๒.๒ *คณะทำงานด้านการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้*

๑) ที่ปรึกษาด้านการพัฒนา สำนักงาน กปร. (นางสาวศรีนิตย์ บุญทอง)	หัวหน้าคณะทำงาน
๒) ผู้อำนวยการสำนักประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๓) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๔	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๔) นายปวัตร์ นวะมะรัตน	คณะทำงาน
๕) นายสมศักดิ์ เพิ่มเกษร	คณะทำงาน
๖) นางสาวถกลวรรณ ไกรสรกุล	คณะทำงาน
๗) นายศุภรัชต์ อินทราวุธ	คณะทำงาน
๘) นายเอกชัย เพ็งสว่าง	คณะทำงาน
๙) นายสุทัศน์ ตั้งพิพัฒน์พงศ์	คณะทำงาน
๑๐) นายอภิศักดิ์ สรวิสูตร	คณะทำงาน
๑๑) นางสาวนงพรรณ มีชื่น	คณะทำงาน
๑๒) นางสาวรุ่งรัตน์ วงษ์จู	คณะทำงาน
๑๓) นายวิชาญ ธีระสืบสกุล	คณะทำงาน
๑๔) ผู้อำนวยการศูนย์สารสนเทศ	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๕) เจ้าหน้าที่ศูนย์สารสนเทศ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. จัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒. จัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๓. พัฒนาและส่งเสริมองค์ความรู้ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อเผยแพร่สู่ประชาชน

๔. จัดสัมมนาทางวิชาการและสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

๕. ประสาน กำกับ ดูแล การดำเนินงานพัฒนาศูนย์เรียนรู้อันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๖. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย

/ ๒.๓ คณะทำงาน ...

๒.๓ *คณะทำงานด้านการติดตามขยายผลโครงการ*

๑) ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ (นายปกรณ์ สัตยวณิช)	หัวหน้าคณะทำงาน
๒) ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ ๒	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๓) ผู้อำนวยการกลุ่มกิจกรรมพิเศษ	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๔) นายนคร สำเภาทิพย์	คณะทำงาน
๕) นายวรกานต์ จุฑานนท์	คณะทำงาน
๖) นางสุพร ตรีนรินทร์	คณะทำงาน
๗) นางสาวอุศนีย์ ธูปทอง	คณะทำงาน
๘) นางสาวศีต์กร ดันกำแหง	คณะทำงาน
๙) นางสาวพิศมัย เครือซารี	คณะทำงาน
๑๐) นายวัชระ หัสภาค	คณะทำงาน
๑๑) นายนพปฏล มกุลกาญจน์	คณะทำงาน
๑๒) นางสาวธัญวรัตน์ วจนะวงศ์วิจิตร	คณะทำงาน
๑๓) ผู้อำนวยการกองติดตามประเมินผล	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๔) เจ้าหน้าที่กองติดตามประเมินผล	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. จัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมการจัดประกวดกิจกรรมขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้บังเกิดผลการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๒. ประสาน กำกับ ดูแล การดำเนินการจัดประกวดการติดตามขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๓. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑ **มิถุนายน** พ.ศ. ๒๕๔๘

(นายปานเทพ กล้าณรงค์ราญ)
เลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

คำสั่ง

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ที่ 136/2548

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของสำนักงาน กปร.

ด้วย สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ร่วมกับ กรมชลประทาน และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ดำเนินการจัดงานเฉลิมฉลองให้สมพระเกียรติเนื่องในศุภวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 60 ปี ในวันที่ 9 มิถุนายน 2549 โดยให้ส่วนราชการและประชาชนที่ได้มีส่วนร่วมในการน้อมนำเอาแนวพระราชดำริ ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ การรักษาสิ่งแวดล้อม และใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ได้แสดงความกตัญญูกตเวที น้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ ด้วยการส่งผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 2 ด้าน เข้าประกวด คือ ด้านการบริหารจัดการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีมาตรฐานและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงขอแต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 2 คณะ ดังนี้

1. <u>คณะที่ปรึกษา</u>
   1) รองเลขาธิการ กปร.
      (นายเฉลิมเกียรติ แสนวิเศษ) ที่ปรึกษา
   2) ที่ปรึกษาพิเศษด้านการบริหารงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
      (นายธวัชชัย สันติสุข) ที่ปรึกษา
   3) วิศวกรใหญ่ ที่ปรึกษาวิชาชีพฯ กรมชลประทาน
      (นายวสันต์ บุญเกิด) ที่ปรึกษา
   4) ที่ปรึกษาพิเศษด้านสำรวจและจำแนกดิน กรมพัฒนาที่ดิน
      (นายพิสุทธิ์ วิจารสรณ์) ที่ปรึกษา

อำนาจหน้าที่

ให้คำปรึกษาแนะนำแก่คณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อให้การประกวดคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นมาตรฐานและยุติธรรม

2. คณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1)	นายปกรณ์ สัตยวณิช (รักษาราชการแทนรองเลขาธิการ กปร.)	ประธานกรรมการ
2)	คุณกานดี พรหมศิริ (ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการ)	รองประธานกรรมการ
3)	นางสาวศรินิตย์ บุญทอง (ที่ปรึกษาด้านการพัฒนา)	รองประธานกรรมการ
4)	ผู้แทนกรมชลประทาน	กรรมการ
5)	ผู้แทนกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช	กรรมการ
6)	ผู้แทนกรมป่าไม้	กรรมการ
7)	ผู้แทนกรมพัฒนาที่ดิน	กรรมการ
8)	ผู้แทนกรมวิชาการเกษตร	กรรมการ
9)	ผู้แทนกรมส่งเสริมการเกษตร	กรรมการ
10)	ผู้อำนวยการสำนักประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	กรรมการ
11)	ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ 1	กรรมการ
12)	ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ 2	กรรมการ
13)	ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ 3	กรรมการ
14)	ผู้อำนวยการกลุ่มประสานงานโครงการ 4	กรรมการ
15)	ผู้อำนวยการกลุ่มกิจกรรมพิเศษ	กรรมการ
16)	ผู้อำนวยการกองติดตามประเมินผล	กรรมการและเลขานุการ
17)	เจ้าหน้าที่กองติดตามประเมินผล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
18)	เจ้าหน้าที่กลุ่มศึกษาและเผยแพร่การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

1. พิจารณากำหนดกติกา หลักเกณฑ์ ชนิด ประเภทและรางวัลในการคัดเลือกผลงานขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ส่งเข้าประกวด

2. ดำเนินการคัดเลือกผลงานขยายผลฯ เพื่อตัดสินให้ได้รับรางวัลในระดับภาค และระดับประเทศ

สั่ง ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. 2548

(นายสมพล พันธุ์มณี)
เลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

รายนามคณะกรรมการคัดเลือกผลงานการขยายผลโครงการฯ

ภาคเหนือ		ภาคใต้	
นายปวัตร์ นวะมรัตน	สำนักงาน กปร.	ม.ล.จิรพันธุ์ ทวีวงศ์	สำนักงาน กปร.
นายบุญยง ปิยะศิรินนท์	กรมชลประทาน	นายพิสุทธิ์ วิจารสรณ์	กรมพัฒนาที่ดิน
นายคำรณ ไทรฟัก	กรมพัฒนาที่ดิน	นายชัชวาล ปัญญาวาทีนันท์	กรมชลประทาน
นายธนิศ ศิริพานิช	กรมอุทยานแห่งชาติฯ	นายศิริ วีรธรรม	กรมอุทยานแห่งชาติฯ
นายถาวร เพียรมาก	กรมป่าไม้	นายไพฑูรย์ ศิลป์เจริญ	กรมวิชาการเกษตร
นายศิวศักดิ์ วานิชรักษ์	กรมส่งเสริมการเกษตร	นายจิตพล สิทธิประณีต	สำนักงาน กปร.
นางสาวศีต์กร ตันกำแหง	สำนักงาน กปร.	นางสาวอุศนีย์ ธูปทอง	สำนักงาน กปร.
นางสาวจำเนียร เพียรไม่คลาย	สำนักงาน กปร.	นางสุพร ตรีนรินทร์	สำนักงาน กปร.
นางสาวเนาวรัตน์ โฉมสันเทียะ	สำนักงาน กปร.	นางสาวฉัตตริน บุญเกิด	สำนักงาน กปร.
นายธวัชชัย ไพรบูรณ์	สำนักงาน กปร.		

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง	
นายดนุชา สินธวานนท์	สำนักงาน กปร.	นายสายเมือง วิรยศิริ	สำนักงาน กปร.
นายสมบูรณ์ วงค์กาด	สำนักงาน กปร.	นายชัยนรินทร์ พันธ์ภิญญาภรณ์	กรมชลประทาน
นายทวีชัย พิชญกุล	กรมชลประทาน	นายอาทร สุทธิกาญจน์	กรมชลประทาน
นายคำรณ ไทรฟัก	กรมพัฒนาที่ดิน	นายวุฒิชาติ สิริช่วยชู	กรมพัฒนาที่ดิน
นายศิวศักดิ์ วานิชรักษ์	กรมส่งเสริมการเกษตร	นายสมยศ กีรติวุฒิกุล	กรมป่าไม้
นายธนิศ ศิริพานิช	กรมอุทยานแห่งชาติ	นายวันชัย คุปวานิชพงษ์	กรมวิชาการเกษตร
นายโชคชัย เลิศเกียรติวงศ์	กรมป่าไม้	นางนภาพร ฉิมแก้ว	สำนักงาน กปร.
นายวรกานต์ จุฑานนท์	สำนักงาน กปร.	นายวัชระ หัศภาค	สำนักงาน กปร.
นายสมศักดิ์ เพิ่มเกษร	สำนักงาน กปร.	นางสาวนวพร รัตนสมบัติทวี	สำนักงาน กปร.
นางสาวสมลักษณ์ บุนนาค	สำนักงาน กปร.		
นางสาวกาญจนา โนรี	สำนักงาน กปร.		
นางสาวแสงเพ็ญ คุณภัทรสกุล	สำนักงาน กปร.		

รายนามคณะผู้จัดทำหนังสือ
“อันเนื่องมาจากพระมหากรุณาธิคุณ”

ISBN 978-974-9772-31-7
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๐ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา

๑. นายสมพล พันธุ์มณี	เลขาธิการ กปร.
๒. นายเฉลิมเกียรติ แสนวิเศษ	รองเลขาธิการ กปร.
๓. นายปกรณ์ สัตยวณิช	รองเลขาธิการ กปร.

ผู้จัดทำ

๑. นายสมบูรณ์ วงศ์กาด	ผู้อำนวยการกองติดตามประเมินผล
๒. นางนภาพร ฉิมแก้ว	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๗ว.
๓. นายไพฑูรย์ แสงพุ่ม	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๖ว.
๔. นางสาวกาญจนา กำเนิดพันธ์	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๕

ผู้ประสานงาน

๑. นายจิตพล สิทธิประณีต	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๘ว.
๒. นางสาวจำเนียร เพียรไม่คลาย	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๘ว.
๓. นางสาวกาญจนา โนรี	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๖ว.
๔. นางสาวฉัตตริน บุญเกิด	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๔
๕. นางสาวเนาวรัตน์ โฉมสันเทียะ	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๔
๖. นางสาวนวพร รัตนสมบัติทวี	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๓
๗. นางสาวแสงเพ็ญ คุณภัทรสกุล	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๓

พิมพ์ที่

บริษัท เซเว่น พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด
เลขที่ ๔๔๔ ซอยส.ธรรณินทร์ ๔ ถนนประชาอุทิศ แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ โทร. ๐-๒๒๗๔-๔๐๓๐-๒

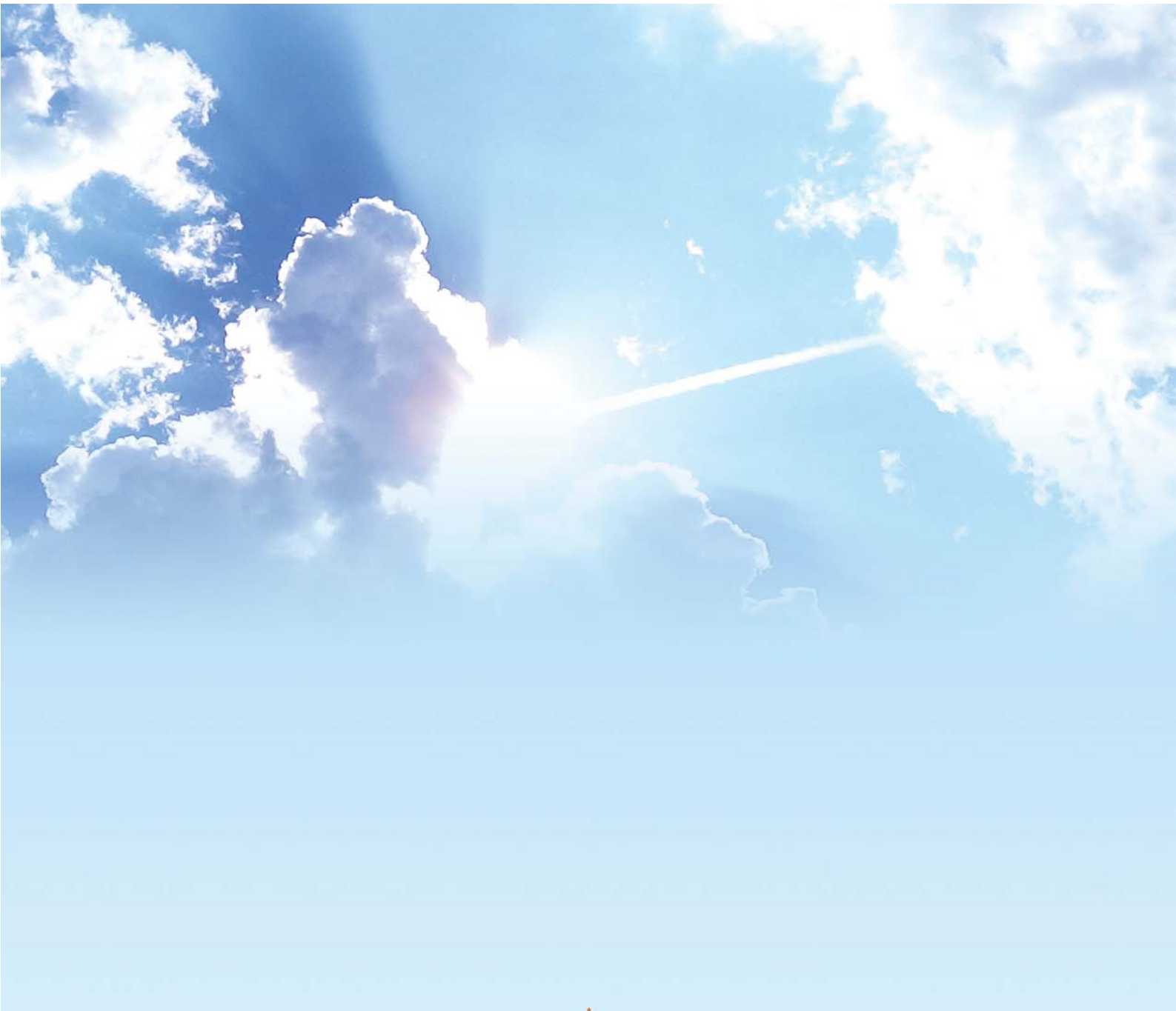

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)
๗๘ ทำเนียบรัฐบาล โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (เดิม)
ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๒๘๐-๖๑๙๓-๒๐๐ โทรสาร ๐-๒๒๘๐-๖๒๐๖
http//www.rdpb.go.th